

Seksuele ontwikkeling bij verstandelijk beperkte jongeren



Naam: Inge Koers

Studentnummer: 2170243

Opleiding: Master SEN Zorg voor leren

Hogeschool: Fontys OSO

Begeleider: A. van der Kamp

Datum: juni 2012

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
Inleiding en hoofdstuk 1: Aanleiding en probleemstelling	5
Hoofdstuk 2: Theoretische onderbouwing	6
2.1 Seksuele ontwikkeling van jongeren met en zonder een verstandelijke beperking	6
2.1.1 Fysieke ontwikkeling	6
2.1.2 Verstandelijke ontwikkeling	6
2.1.3 Sociaal- emotioneel	8
2.1.4 Seksualiteit	9
2.2 Seksuele vormingsmethodes	10
2.2.1 Hermeneutische cirkel	10
2.2.2 Fasen-model van Erikson	11
Hoofdstuk 3: Onderzoeksmethodologie	13
3.1 Onderzoeksvorm	13
3.2 Methoden van dataverzameling	13
3.2.1 Fase 1 MindMap	13
3.2.2 Fase 2 Vragenlijst kennis leerlingen	14
3.2.3 Fase 3 Vragenlijst leerlingen en collega's opzet lessen seksualiteit	14
3.3 Verantwoording keuze dataverzamelingsinstrumenten	14
3.4 Ethische aspecten	16
Hoofdstuk 4: Data-analyse en resultaten	17
4.1 Fase 2 Wijze van data-analyse	17
4.2 Fase 3 Vragenlijst leerlingen en collega's opzet lessen seksualiteit	32

Hoofdstuk 5: Beantwoording van de onderzoeksvraag	41
5.1 Beantwoording deelvraag 1	41
5.2 Beantwoording deelvraag 2	42
5.3 Beantwoording deelvraag 3	43
5.4 Beantwoording onderzoeksvraag	44
Hoofdstuk 6: Conclusies en aanbevelingen	45
6.1 Algemene conclusies	45
6.2 Inhoudelijke aanbevelingen voor mijn praktijk	45
6.3 Inhoudelijke aanbevelingen voor vervolgonderzoek	47
Hoofdstuk 7: Evaluatie	48
7.1 Reflectie eigen proces als onderzoeker	48
7.2 Aanbevelingen	49
Nawoord	50
Literatuurlijst	51
Bijlagen	
Bijlage 1: Categorieën hermeneutische cirkel	53
Bijlage 2: Brief voor ouders	54
Bijlage 3: Foto's MindMaps klas A en B	55
Bijlage 4: Vragenlijst kennis over seksualiteit leerlingen	58
Bijlage 5: Vragenlijst eigen inbreng leerlingen lessen seksualiteit	63
Bijlage 6: Grafieken vragenlijst eigen inbreng leerlingen lessen seksualiteit	66
Bijlage 7: Vragenlijst eigen inbreng collega's lessen seksualiteit	73
Bijlage 8: Grafieken vragenlijst eigen inbreng collega's lessen seksualiteit	76

Samenvatting

Iedereen die met pubers werkt krijgt met het onderwerp seksualiteit te maken. Ze zijn nieuwsgierig naar seksualiteit en dat zorgt ervoor dat ze daar veel mee bezig zijn. Dat merk ik als leerkracht ook in mijn praktijk, omdat er een verschuiving plaats vindt qua seksuele ontwikkeling en beleving. De lessen seksuele voorlichting sluiten niet of onvoldoende aan bij de seksuele ontwikkeling van de jongeren. Hoe doorlopen jongeren in de leeftijd van 12 tot 20 jaar hun seksuele ontwikkeling? En zijn daarin verschillen te ontdekken tussen reguliere jongeren en jongeren met een verstandelijke beperking? Hoe kan de school X op de seksuele ontwikkeling van verstandelijk beperkte jongeren van 12- 20 jaar aansluiten?

In mijn onderzoek heb ik aandacht besteed aan bovenstaande vragen. Uit de literatuur blijkt dat de seksuele ontwikkeling bij verstandelijk beperkte jongeren trager doorlopen wordt dan bij reguliere jongeren. Dat houdt in dat zij minder kennis hebben over seksualiteit en daardoor behoefte hebben aan duidelijke en concrete informatie. Door aan te sluiten bij de belevingswereld van de jongeren, begrijpen zij wat er lichamelijk met hen gebeurt. De gelezen theorie heb ik gekoppeld naar mijn praktijk. Ik ben begonnen met het afnemen van MindMaps in niveaugroepjes en vervolgens heb ik een vragenlijst afgenomen die de kennis over de seksualiteit in kaart bracht. Tot slot heb ik een vragenlijst bij de leerlingen afgenomen en bij de collega's een soortgelijke vragenlijst, om te inventariseren welke behoeften de leerlingen en collega's hebben op het gebied van de lessen over seksualiteit en hoe zij deze lessen graag zouden willen zien.

Hoofdstuk 1: Aanleiding en probleemstelling

School X, de school waarop ik werkzaam ben, is een cluster 3 school speciaal onderwijs voor zeer moeilijk lerende en meervoudig gehandicapte leerlingen in de leeftijd van 4 tot 20 jaar. De school is onderdeel van een groot samenwerkingsverband voor openbaar onderwijs, met 27 reguliere scholen en drie speciaal onderwijs scholen.

Ik werk voor het derde jaar als groepsleerkracht in het Voortgezet Speciaal Onderwijs (VSO) met leerlingen in de leeftijd van 15 tot 20 jaar. Mijn klas bestaat uit elf leerlingen, vijf meiden en zes jongens. Één van mijn taken als groepsleerkracht is het geven van lessen over seksualiteit. Ik merk in mijn praktijk dat de lessen seksuele voorlichting die ik geef, niet meer aansluiten bij de seksuele beleving van de leerlingen. De leerlingen ontwikkelen zich al steeds vroeger op seksueel gebied en niet pas vanaf 15 jaar als ze in mijn klas komen. Ik wil graag de lessen over seksualiteit laten aansluiten op de verschillende niveaus van de leerlingen, omdat ik merk dat zij niet stilstaan bij de gevaren van hun onwetendheid op seksueel gebied. Dat is de reden dat ik mijn onderzoek wil richten op de seksuele ontwikkeling bij verstandelijk beperkte jongeren in de leeftijd van 12 tot 20 jaar.

Mijn hoofdvraag van het onderzoek is: *Hoe kan school X aansluiten bij de seksuele ontwikkeling van verstandelijk beperkte jongeren in de leeftijd van 12 tot 20 jaar?*

Ter ondersteuning van mijn onderzoeksvraag wil ik de onderstaande drie deelvragen beantwoorden:

1. Wat zijn verschillen in het proces van seksuele ontwikkeling tussen reguliere jongeren en jongeren die zeer moeilijk lerend zijn in de leeftijd van 12 tot 20 jaar?
2. Hoe kan ik aansluiten op de verschillende niveaus van de leerlingen met het onderwerp seksualiteit?
3. Hoe kan ik een methode ontwikkelen die aansluit bij de seksuele ontwikkeling van verstandelijk beperkte leerlingen in de leeftijd van 12 tot 20 jaar?

Het doel van dit praktijkonderzoek is om een methode te ontwikkelen om de lessen seksuele voorlichting te laten aansluiten bij de verschillende niveaus van de leerlingen. In mijn onderzoek wil ik kennis vergaren over de seksuele ontwikkeling van jongeren in de leeftijd van 12 tot 20 jaar zonder en met een verstandelijke beperking.

Hoofdstuk 2: Theoretische onderbouwing

In dit hoofdstuk beschrijf ik het verschil in seksuele ontwikkeling tussen jongeren met en jongeren zonder een verstandelijke beperking en diep ik de ontwikkelingsniveaus van leerlingen met een verstandelijke beperking uit. Vervolgens ga ik in op verschillende methodes van seksuele vorming voor verstandelijk beperkte jongeren in de leeftijd van 12 tot 20 jaar.

2.1 Seksuele ontwikkeling van jongeren met en zonder een verstandelijke beperking

2.1.1 Fysieke ontwikkeling

Uit onderzoek is aangetoond dat de puberteit zich sneller ontwikkelt bij meisjes dan bij jongens (Redflower, 2010). Meisjes beginnen rond hun elfde jaar met de puberteit, de jongens pas rond hun dertiende jaar. In de puberteit worden de geslachtsorganen volledig ontwikkeld en ontstaan er lichamelijke veranderingen. Ook neemt in deze periode de hormoonproductie bij pubers toe, dit kan leiden tot stemmingswisselingen. Pas rond het achttiende jaar is het lichaam seksueel volgroeid. Jongeren met een verstandelijke beperking doorlopen dezelfde ontwikkeling als pubers zonder een verstandelijke beperking, alleen duurt het bij hen langer voordat zij alle fases doorlopen hebben (Redflower, 2010). In mijn praktijk merk ik ook dat meisjes eerder beginnen met de puberteit dan de jongens. Dat is te merken aan de lichamelijke veranderingen en aan de stemmingswisselingen. De leerlingen uit mijn praktijk laten onzekerheid en angst zien en hebben last van een negatief zelfbeeld. Ze zijn onzeker over hun uiterlijk, hebben angst om afgewezen te worden door hun naast omgeving en deze factoren zorgen ervoor dat er een negatief zelfbeeld ontstaat. Door hun verstandelijke beperking vinden ze zichzelf vaak niets waard. Als leerkracht probeer ik dit te voorkomen door de leerlingen succeservaringen te laten opdoen door hen te laten inzien waar zij goed in zijn. Door samen op zoek te gaan naar oplossingen worden de leerlingen uit de negatieve spiraal van het probleem denken gehaald en wordt er oplossingsgericht gewerkt (Wolters, 2011). Door het bespreken van de lichamelijke veranderingen in de puberteit, worden leerlingen zich bewust van het feit dat het niet vreemd is wat er met hun lichaam gebeurt. Als de leerlingen deze kennis hebben vergaard, wordt er een deel onzekerheid en angst over hun uiterlijk weggenomen en zullen zij hun de seksuele ontwikkeling positiever ervaren (Redflower, 2010).

2.1.2 Verstandelijke ontwikkeling

In de literatuur van Bosch & Suykerbuyk (2000), Meert (2008) en Vugts- de Groot (2011) wordt er gesproken over vier niveaus van verstandelijke functioneren: licht, matig, ernstig en diep verstandelijk gehandicapt. Per niveau staan de beleavingswereld en manier van denken

van ieder persoon centraal. Door de ontwikkelingsleeftijden worden de behoeften en de hulpvragen die iemand heeft duidelijk gemaakt, zodat er op een optimale manier afgestemd kan worden op de jongeren. (Vugts- de Groot, 2011).

Licht verstandelijk gehandicapte leerlingen met een IQ tussen de 55 en 70 functioneren als een kind van 8 tot 12 jaar. Zij kunnen logisch denken door het maken van concrete voorstellingen en hun ervaringen (Bosch & Suykerbuyk, 2000). De jongeren hebben inzicht in hun eigen mogelijkheden en beperkingen. Meert (2008) voegt hieraan toe dat de jongeren beseffen dat ze anders zijn, maar zichzelf regelmatig overschatten. Zij hebben geen realistisch beeld van hun eigen mogelijkheden en beperkingen. Dit kan leiden tot onzekerheid, hulpeloosheid en het opdoen van vervelende ervaringen. Op seksueel gebied zijn deze leerlingen in staat om vriendschappen te sluiten, wel hebben zij nog begeleiding nodig in het omgaan met anderen. Ze fantaseren over verliefdheid en zijn nieuwsgierig naar feiten over seks. (Vugts- de Groot, 2011). In mijn praktijk merk ik dat de leerlingen die functioneren op dit niveau concreet denken, maar weinig inzicht hebben in hun mogelijkheden en beperkingen. Bosch en Suykerbuyk (2000) geven aan dat personen met een licht verstandelijke handicap vaak weinig tot niets weten over seksualiteit. In mijn praktijk ondervind ik dat de leerlingen praten over verliefdheid en dat zij soms ook verkeren hebben, maar dat ze het moeilijk vinden om een relatie aan te gaan. Ze zijn bang voor alles wat nog verder gaat dan zoenen. Daarbij hebben ze veel vragen over hoe je een relatie aan moet gaan en hoe het gaat als je de liefde met elkaar wil bedrijven. Daarom is het voor hen van groot belang om aandacht te besteden aan deze vragen en deze concreet te beantwoorden. Dit schept duidelijkheid en zorgt voor nieuwe inzichten voor de leerlingen (Bosch & Suykerbuyk, 2000).

Matig verstandelijk gehandicapte leerlingen met een IQ tussen de 40 en 55 functioneren als een kind van 5 ½ tot 8 jaar. Zij kunnen zich moeilijk inleven in andere mensen, zijn spontaan en ontwikkelen een beginnend besef van schaamtegevoel (Bosch & Suykerbuyk, 2000). Zij herkennen emoties en kunnen deze benoemen. Deze jongeren zijn visueel en concreet ingesteld, dit gebruiken zij om gedetailleerde informatie in zich op te kunnen nemen en om eenvoudige keuzes te kunnen maken. Zij halen fantasie en werkelijkheid door elkaar (Vugts- de Groot, 2011). In mijn praktijk merk ik dat de leerlingen die op dit niveau functioneren, moeite hebben met het inleven in anderen. Als leerkracht maak ik het concreet en visueel voor de leerlingen wat iemand voelt of meemaakt, door filmpjes of pictogrammen met de emotie te laten zien of het te tekenen. Ik merk dat dit werkt, omdat de leerlingen dan beseffen wat een ander voelt en zij fantasie en werkelijkheid niet door elkaar kunnen halen. Het is bij deze groep leerlingen van belang dat er gedetailleerd op het onderwerp ingegaan

wordt en dat het onderwerp stapsgewijs besproken wordt, zodat de leerlingen de informatie in zich op kunnen nemen. (Bosch & Suykerbuyk, 2000).

Ernstig verstandelijk gehandicapte leerlingen met een IQ tussen de 20 en 40 functioneren als een kind van 3 tot 5 ½ jaar. Zij zijn egocentrisch ingesteld en kunnen zich hierdoor amper in de ander verplaatsen (Bosch & Suykerbuyk, 2000). De eigen “ik” ontwikkelt zich. Deze jongeren hebben geen zicht op hun eigen mogelijkheden en beperkingen en hebben daardoor duidelijke grenzen nodig (Vugts- de Groot, 2011). In mijn praktijk werk ik niet met deze leerlingen, maar ik zie wel dat de leerkracht van die groep heel duidelijk de grenzen voor deze leerlingen aan moet geven en dat deze leerlingen zeer egocentrisch ingesteld zijn. Zij zijn erg met hun eigen lichaam bezig. Als professional is het van belang om te vertellen wat er met het lichaam gebeurt in de puberteit, zodat deze leerlingen er niet van schrikken. (Vugts- de Groot, 2011).

Diep verstandelijk gehandicapte leerlingen met een lager IQ dan 20 functioneren als een kind van 0 tot 3 jaar. Zij kunnen zich hechten aan vertrouwde personen (Bosch & Suykerbuyk, 2000). Centraal staan de concrete en directe ervaringen die zij opdoen door de zintuiglijke prikkels. Deze jongeren zijn één met hun omgeving en doen hun ervaringen op door hun lichaam (Vugts- de Groot, 2011). In mijn praktijk werk ik niet met deze leerlingen. Ik ervaar dat deze leerlingen zich hechten aan hun vaste leerkracht en dat zij erg gevoelig zijn voor alle prikkels uit de naaste omgeving. Deze leerlingen pakken objecten en personen vast om het te kunnen begrijpen. Voor deze leerlingen is het van belang om duidelijke grenzen aan te geven en te observeren wat de leerlingen duidelijk proberen te maken. Dit kan ongewenst seksueel gedrag voorkomen (Vugts- de Groot, 2011).

Door de verschillen in verstandelijke ontwikkeling bij de leerlingen, zijn er verschillende manieren nodig om aan te sluiten op hun belevingswereld. Wanneer school X aansluit op de verstandelijke niveaus van de leerlingen, krijgen de leerlingen seksuele vorming die bij hun belevingswereld aansluit. Dat zorgt ervoor dat de seksuele ontwikkeling bij alle leerlingen verder ontwikkeld wordt (Vugts- de Groot, 2011).

2.1.3 Sociaal- emotioneel

In de puberteit ontwikkelen de jongeren hun eigen identiteit (Redflower, 2010). Zij gaan op zoek naar hun sterke en zwakke punten, zodat zij tot de ontdekking komen wat hen uniek maakt. Door keuzes te maken in hun leven wordt er een zelfbeeld en eigenwaarde ontwikkeld (Redflower, 2010). Het ontwikkelingsniveau is van invloed op het sociaal-emotionele functioneren van de jongere, omdat de sociaal-emotionele ontwikkeling vaak achterblijft bij de verstandelijke ontwikkeling. De emotionele behoeftes van de jongeren zijn

daardoor anders dan dat je aan de hand van het verstandelijke vermogen zou verwachten (Vugts- de Groot, 2011). Deze jongeren hebben flinke behoefte aan veiligheid, duidelijkheid en structuur en worden angstig als ze uit hun vertrouwde omgeving zijn. Jongeren met een verstandelijke beperking zijn zich niet bewust van wat er wel of niet hoort en kan in een bepaalde omgeving. Zij hebben minder controle over hun impulsen, doordat dit minder ontwikkeld is en hebben moeite om hun gevoelens te verwoorden (Heemelaar, 2008). In mijn praktijk merk ik dat mijn leerlingen erg zwak zijn op sociaal-emotioneel gebied. Dat uit zich door ruzies die ontstaan zijn en die ze niet kunnen oplossen, ze niet weten hoe ze moeten reageren en hoe ze kunnen verwoorden wat ze voelen. Ik probeer als leerkracht samen met deze leerlingen oplossingsgericht te werken en een plan te maken hoe zij de volgende keer in dezelfde situatie kunnen reageren (Wolters, 2011). Op seksueel gebied hebben de leerlingen behoefte aan handvatten om op een gewenste manier seksueel met iemand om te kunnen gaan. Ongewenst seksueel gedrag wordt ook besproken en er worden grenzen aangegeven. Op deze manier kunnen de leerlingen met, maar ook van elkaars ervaringen en kennis leren (Boekaerts & Simons, 2010).

2.1.4 Seksualiteit

In zijn brief uit 2009 geeft Plasterk, minister van onderwijs cultuur en wetenschappen, een reactie op een onderzoek naar seksualisering bij jongeren in het algemeen. Hij geeft hierin duidelijk aan, dat jongeren graag over seksualiteit willen praten en dat ouders en scholen hen hierin moeten ondersteunen. Weerbaarheid moet daarbij centraal staan, zodat jongeren zelf hun eigen grenzen en wensen leren bepalen. Als zij dat kunnen dan houden de verstandelijk beperkte jongeren zoveel mogelijk de regie over hun eigen leven en kunnen zij situaties beter inschatten, zodat ze meer grip krijgen op hun omgeving. Zij voelen zich prettiger en worden daardoor weerbaarder (Bosch & Suykerbuyk, 2000).

In de puberteit doen jongeren stapsgewijs en geleidelijk seksuele ervaringen op. Deze periode duurt gemiddeld vier jaar. (Heemelaar, 2008). Afhankelijk van het ontwikkelingsniveau van de jongeren, wordt de seksuele ontwikkeling trager doorlopen. Dat komt doordat de verstandelijk beperkte jongeren minder kennis hebben over seksualiteit. Hoe groter de verstandelijke beperking, hoe langer de seksuele ontwikkeling duurt. Het lichaam daarentegen ontwikkelt zich wel net zoals een normale puber. Het lichaam is een communicatiemiddel (Redflower, 2010). Meert (2008) geeft aan dat de jongeren informatie van hun ouders, zussen, broers, vrienden, de school en hun eventuele partner krijgen. Duidelijke en concrete informatie is waar ze behoefte aan hebben, want beelden worden letterlijk genomen door de jongeren. Heemelaar (2008) voegt daaraan toe dat er aangesloten

moet worden op de belevingswereld van de jongeren, zodat zij ook begrijpen wat er lichamelijk met hen gebeurt. Conix (2005) gaat zelfs nog een stap verder en zegt dat er geen seksuele voorlichting meer gegeven moet worden, maar seksuele vorming. De leerlingen moeten kunnen vertellen wat hen bezighoudt, in plaats van dat ze informatie opgedragen krijgen. Door de vorming kan er beter ingespeeld worden op de hulpvragen van de leerlingen, dit maakt de leerlingen ook mondiger. Zij kunnen leren van en steun geven aan elkaar. In mijn praktijk merk ik dat de jongens via beelden in de sociale media ideeën vormen over hoe zij met meisjes om kunnen gaan. Zij denken dat die beelden de realiteit vormen. In de praktijk zullen zij ervaren dat dit niet zo is. Deze ontwikkeling zorgt ervoor dat deze jongens niet goed kunnen omgaan met meisjes en seksualiteit (de Graaf, 2008). Als professionals dienen wij hier aandacht aan te besteden, zodat deze jongens met een realistisch beeld hun seksuele ontwikkeling kunnen doorlopen.

Bosch & Suykerbuyk (2000) zeggen dat visualisering en concretisering erg belangrijk zijn, om zichzelf en de ander beter te begrijpen. Door de kennis over het eigen lichaamsbeeld en beleving, ontstaat er een positief zelfbeeld en krijgen de jongeren zelfvertrouwen. In mijn praktijk merk ik dat de informatie die ik overdraag tijdens de lessen seksuele voorlichting, niet aansluit bij de vragen die de leerlingen hebben. Dit heeft mij doen besluiten om geen seksuele voorlichting meer te geven, maar seksuele vorming (Conix, 2005). Ik ben erg enthousiast geworden over seksuele vorming, omdat de leerlingen de ruimte krijgen om te kunnen vertellen wat hen bezighoudt en dat is van belang om de seksuele ontwikkeling te vergroten.

Conix (2005) en Meert (2008) geven beiden aan dat de informatie over seksualiteit minder eenzijdig moet zijn en aangepast dient te worden op het niveau van de leerling. Ook pleiten ze er in België voor dat de seksuele vorming op regelmatige momenten moet plaatsvinden. Deze opvattingen ga ik zeker meenemen in mijn onderzoek, omdat het zeker een meerwaarde heeft aangezien de leerling centraal staat in het hele proces.

2.2 Seksuele vormingsmethodes

2.2.1 Hermeneutische cirkel

Bosch & Suykerbuyk (2000) hebben de hermeneutische cirkel ontworpen, zodat er een hulpmiddel kwam om het gedrag van mensen beter te kunnen begrijpen. De cirkel zorgt ervoor dat de mens in zijn totaliteit bekeken wordt. Daardoor wordt het gedrag van die persoon gemakkelijker te begrijpen en kan de aanpak afgestemd worden op de persoon zelf. Alle ontwikkelingsgebieden worden gekoppeld aan de seksuele ontwikkeling, vandaar dat dit model uitstekend gebruikt kan worden om goede seksuele voorlichting te geven.



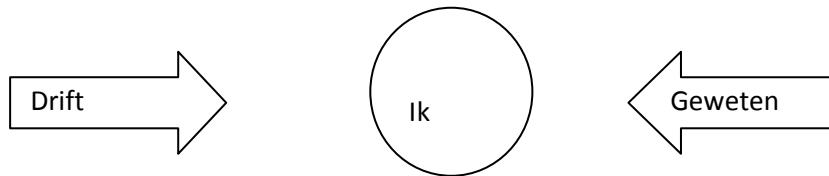
In het boek van Bosch & Suykerbuyk (2000) staat bovenstaande cirkel ook afgebeeld. De zes categorieën worden in bijlage 1 verder uitgewerkt.

De doelen van de hermeneutische cirkel zijn om een persoonlijk afgestemd programma op te kunnen stellen, zodat er respectvoller met de persoon om gegaan kan worden. Als eerste wordt geprobeerd om problemen duidelijk te krijgen op seksueel gebied. Daarbij wordt onderzocht of er sprake is van een seksuele afwijking of seksueel probleem. Als dat duidelijk is kan het spanningsveld tussen verstandelijk, sociaal en emotioneel niveau beter begrepen worden. Ook kunnen mogelijke grensoverschrijdingen beter begrepen worden en kunnen daarop antwoorden gegeven worden. Dit leidt tot begrip en respect van de persoon (Bosch & Suykerbuyk, 2000). De Bruijn (2006) voegt daaraan toe dat de hermeneutische cirkel ook gebruikt kan worden om de interactieproblemen vast te kunnen stellen tussen de persoon en zijn of haar omgeving. Een ingevulde cirkel biedt kansen om de ander beter te begrijpen en op zoek te gaan naar oplossingen. Als er een leerling in mijn praktijk naar me toe komt met een hulpvraag, of laat ongewenst seksueel gedrag zien, dan kan ik voor de leerling en mezelf duidelijkheid scheppen door de cirkel in te vullen. Door stapsgewijs de ontwikkelingsgebieden te doorlopen, kan er tot een antwoord of oplossing gekomen worden (Bosch & Suykerbuyk, 2000).

2.2.2 Fasen- model van Erikson

Een tweede hulpmiddel is het model van Erikson. Bosch & Suykerbuyk (2000) gebruiken dit model om het emotionele niveau van functioneren van iemand te kunnen bepalen. Kohnstamm (2009) geeft als reactie dat de jongeren steeds schipperen tussen twee tegenpolen en daar hun kracht uit moet halen. Vugts- de Groot (2011) sluit hierop aan met de fases van de sociaal- emotionele ontwikkeling, namelijk de fase van baby (0-1 jaar), peuter (1-3 jaar), kleuter (3-6 jaar) en schoolkind (6-12 jaar). Deze fases bieden handvatten

voor de ondersteuning van verstandelijk beperkte personen. De verschillende fases koppel ik aan de fases van Erikson. Het model van Erik Erikson bestaat uit drie verschillende fases, dat hieronder is weergegeven.



De eerste fase is de orale fase. In deze fase staat de drift centraal. Jongeren met een verstandelijke beperking kunnen hun behoeften niet uitstellen. Zij zitten vast aan hun omgeving en dragen de drift uit. Hierdoor vertonen zij geen sociaal aangepast gedrag. Vugts- de Groot (2011) sluit daarop aan en zegt dat deze personen afhankelijk zijn van de zorg van anderen. Tegenpolen zijn vertrouwen en wantrouwen. (Kohnstamm, 2009)

De tweede fase is de anale fase. In deze fase staat het “ik” centraal. Er wordt geëxperimenteerd met de grens tussen zichzelf en de ander. Het gevoel van vrijheid en veiligheid ontstaat, de eigen identiteit ontwikkelt zich. De jongeren kunnen zich nog niet goed verplaatsen in de ander. Volgens Vugts- de Groot (2011) wordt de eigen naam niet gebruikt, maar het woordje ik. Het eigen lichaam is het centrum van de ervaringen die de jongeren opdoen. Tegenpolen zijn trots en schaamte. (Kohnstamm, 2009)

De derde en laatste fase is de oedipale fase, waarin het geweten centraal staat. Het geweten ontstaat door de normen en waarden die door de omgeving zijn opgelegd. De jongeren weten zich te gedragen naar de opgelegde normen en waarden en kunnen zich beter verplaatsen in de ander. Vugts- de Groot (2011) voegt daaraan toe dat de persoon in deze fase steeds meer rekening houdt met anderen en het belangrijk vindt om gewaardeerd te worden door leeftijdsgenoten. De vorming van het geweten wordt verder voltooid.

Door de ervaring die de jongeren opdoen door het schipperen tussen twee tegenpolen, wordt de eigen identiteit steeds sterker. Uiteindelijk komt de puber los van de drift en gaat richting het verstand bij het maken van keuzes. De puber kan zijn eigen verantwoordelijkheid nemen en onafhankelijk van zijn ouders handelen. Dat geldt helaas niet voor de leerlingen uit mijn praktijk, zij zullen altijd afhankelijk van hun ouders en hun naaste omgeving blijven. De hulp die zij krijgen zal hen helpen om goede keuzes te maken en om zich seksueel te kunnen ontwikkelen.

Bovenstaande fases kunnen gebruikt worden bij het invullen van de hermeneutische cirkel om een compleet beeld van de jongeren te krijgen.

In de volgende hoofdstukken werk ik dit verder uit in mijn gekozen onderzoeksvorm.

Hoofdstuk 3: Onderzoeksmethodologie

In dit hoofdstuk beschrijf ik hoe het onderzoek is opgebouwd. De onderzoeksvorm, methoden van dataverzameling, verantwoording van de keuze voor de dataverzamelingsinstrumenten en de ethische aspecten worden uitgewerkt en beargumenteerd. Ik ben werkzaam in de oudste groep van het Voortgezet Speciaal Onderwijs, afgekort tot VSO.

3.1 Onderzoeksvorm

In het boek van de Lange et al (2011) sluit de onderzoeksvorm ontwerponderzoek aan bij het onderzoek dat ik wil gaan doen. Bij ontwerponderzoek wordt een product ontworpen dat in de onderwijspraktijk voor verbetering zorgt. Met mijn onderzoek wil ik een opzet maken voor een leerlijn seksuele vorming, die aansluit op de belevingswereld en verschillende niveaus van de leerlingen. Voor elk niveau, dat wil zeggen licht, matig, ernstig of diep verstandelijk beperkt, wil ik de verschillende onderwerpen beschrijven die er besproken kunnen worden. Dit onderzoek dat hier beschreven wordt kan gezien worden als het vooronderzoek.

Het vooronderzoek bestaat uit de behoefteanalyse, contextanalyse (afstemmen op organisatie), literatuuronderzoek en verkennen van goede voorbeelden. Daarna wordt er een prototype van het product gemaakt dat wordt voorgelegd aan de leerlingen en collega's. Van der Donk en van Lanen (2011) noemen dit type onderzoek ontwerponderzoek of ontwikkelingsonderzoek. Zij kiezen bewust voor de term ontwikkelingsonderzoek, omdat er als kenmerk van dit soort onderzoek op een systematische manier een nieuwe inhoud wordt ontwikkeld. Zij geven ook aan dat het vooronderzoek leidt tot een aantal principes die gebruikt kunnen worden om materialen of inhoud te kunnen ontwikkelen. Het doel van mijn vooronderzoek is om een opzet te maken voor een methode die aansluit bij de verschillende niveaus van de leerlingen, vandaar dat ik spreek over de term ontwikkelingsgericht onderzoek.

3.2 Methoden van dataverzameling

3.2.1 Fase 1 MindMap

In deze fase staat het verzamelen en bestuderen van theorie over seksualiteit bij verstandelijk beperkte jongeren en over het toepassen van de MindMap centraal (Buzan, 2008). Buzan (2008) geeft aan dat er door gebruik te maken van een MindMap de hersenen gestimuleerd worden tot het geven van antwoorden. Simbio6 (2012) voegt daaraan toe dat er door de MindMap verborgen informatie naar boven gehaald kan worden. Voor het onderwerp van de MindMap heb ik gekozen voor het woord seksualiteit en de illustratie van

een mannen en vrouwensymbool. Daarnaast zijn er voor de zijtakken vier illustraties gebruikt; een naakte jongen, een naakt meisje, een hart en het sekssymbool die gebruikt wordt als kijkwijzer bij films. Per afbeelding gebruik ik een andere kleur, zodat de verschillen duidelijker zichtbaar worden. Ik ben benieuwd hoe de voorkennis en niveauverschillen zich uiten in de woorden die de leerlingen daarbij opnoemen. Omdat ik met verstandelijk beperkte leerlingen werk, wil ik per niveaugroep een MindMap maken. In mijn praktijk, klas A, werk ik met drie niveaugroepen, de andere VSO groep, klas B, bestaat ook uit drie niveaugroepen. In totaal zijn er 24 respondenten en worden er zes MindMaps gemaakt. De betrouwbaarheid van de MindMaps is hoog, omdat ik ervoor heb gezorgd dat de verschillende niveaugroepen elkaar niet konden beïnvloeden bij het invullen van MindMap.

3.2.2 Fase 2 Vragenlijst kennis leerlingen

Deze fase bestaat uit het analyseren van de woorden die de leerlingen hebben opgenoemd bij het maken van de MindMaps (Buzan, 2008). Aan de hand van de analyse stel ik een vragenlijst op waarbij de kennis van de leerlingen over seksualiteit individueel getest wordt. Deze vragenlijst is terug te vinden in bijlage 4. De vragenlijst vullen alle VSO leerlingen op school in, omdat ik dan 100% respons krijg op het onderzoek. Thuis kunnen de leerlingen door hun omgeving beïnvloedt worden of kan de vragenlijst zoek raken. Ethiek, validiteit en betrouwbaarheid zijn belangrijke peilers bij het maken van deze keuze. Bij het analyseren deel ik de leerlingen op in drie leeftijdscategorieën, omdat de onderlinge leeftijdsverschillen groot zijn. Door het invullen van de vragenlijst wordt er een reëel beeld gegeven van waar de leerlingen zich bevinden op het gebied van de seksuele ontwikkeling.

3.2.3 Fase 3 Vragenlijst leerlingen en collega's vormgeven lessen seksualiteit

Deze fase bestaat uit het afnemen van een vragenlijst bij vijf VSO collega's en twee VSO stagiaires, waar het thema van de vragen gaat over hoe de collega's en de leerlingen de lessen seksuele vorming willen zien. Doordat de collega's en stagiaires hun professionele kijk geven, kunnen zij de antwoorden van de leerlingen versterken. Dat kunnen zij doen door te beamen en toe te lichten dat leerlingen tegen bepaalde situaties aanlopen op seksueel gebied. Het schoolteam is ook betrokken bij dit onderzoek, omdat de overige collega's belangstelling tonen en geïnteresseerd zijn in de uitkomsten van dit onderzoek. Tot slot wil ik de uitkomsten analyseren en deze koppelen aan de verschillende niveaus van de leerlingen.

3.3 Verantwoording keuze dataverzamelingsinstrumenten

De brontriangulatie in mijn onderzoek bestaat uit de betrokkenen in mijn onderzoek: VSO leerlingen, VSO leerkrachten en theoretische bronnen. Ik houd rekening met de verschillende leeftijdsgroepen, omdat het onderzoek gebaseerd is op de input van de

leerlingen. De methodetriangulatie in mijn onderzoek bestaat uit het afnemen van de MindMaps (Buzan, 2008), vragenlijsten bij de leerlingen en vragenlijsten bij de collega's. De leerkrachten kunnen deze antwoorden versterken en de bronnen kunnen op de antwoorden van de leerlingen aansluiten en verdieping geven.

De Lange et al (2011) onderscheiden twee vormen van validiteit: intern en extern. Interne validiteit houdt in dat de onderzoeker zelf criteria opstelt om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden. Daarbij moet er wel een verband zijn tussen het doel van het onderzoek en de dataverzamelingsinstrumenten. Één van de criteria die ik als onderzoeker heb opgesteld, is het gebruiken van meerdere bronnen. De theorie van de verschillende bronnen zorgt voor nieuwe inzichten en ook voor validiteit. Een ander criteria is de voorkennis van de leerlingen inventariseren zonder daar invloed op uit te oefenen. Dat heb ik gecreëerd door gebruik te maken van één soort MindMap voor de verschillende niveaugroepen, die door elke groep anders werd ingevuld (Buzan, 2008).

Door de MindMap te maken wordt er een beeld weergegeven van de voorkennis die de leerlingen hebben met betrekking tot seksuele vorming. Het afnemen van de vragenlijsten voor zowel leerlingen als leerkrachten waarin de vragen over hetzelfde thema gaan, zorgt ook voor validiteit (De Lange et al, 2011). De uitkomsten kan ik analyseren en verwerken in het toewerken naar het beantwoorden van de onderzoeksvraag. De externe validiteit houdt in dat er aan de hand van de behaalde resultaten voldaan wordt aan de kwaliteitseisen die door externen gesteld worden. Van der Donk & van Lanen (2011) zeggen dat bij de validiteit van het onderzoek het van belang is om de invloeden te herkennen en beschrijven die de uitkomsten van het onderzoek kunnen bepalen. In mijn praktijk zal ik rekening moeten houden met de verstandelijke beperking van de leerlingen en de verschillende niveaus daarin, door in de vragenlijst niet teveel keuzemogelijkheden te geven en korte vragen te stellen. Ook zijn de thuissituatie en naaste omgeving van de leerlingen van belang. Door middel van de vragenlijst die de leerlingen invullen, zal ik beter inzicht krijgen op wat de leerlingen thuis en in de naaste omgeving al geleerd en ervaren hebben op het gebied van seksualiteit.

De betrouwbaarheid van het onderzoek is volgens van der Donk & van Lanen (2011) te meten als het onderzoek herhaald wordt en dat er tot dezelfde onderzoeksresultaten gekomen wordt. Daarbij is het van belang dat data eenduidig en objectief verzameld wordt. De vragen moeten dusdanig gesteld worden dat er geen andere interpretatie mogelijk is en de dataverzamelingsinstrumenten moeten op dezelfde manier gebruikt worden. Alleen dan zijn de uitkomsten betrouwbaar (De Lange et al 2011).

3.4 Ethische aspecten

In dit onderzoek ben ik me bewust van het feit dat praten over seksualiteit niet voor alle leerlingen veilig voelt. Ik wil deze veiligheid bieden door vooraf met de leerlingen duidelijke afspraken te maken, zodat zij hun meningen en gevoelens durven te uiten (De Lange et al, 2011). De afspraken zijn dat er buiten de klas niet wordt gepraat over de inbreng van een leerling over het onderwerp en de leerlingen lachen elkaar niet uit. Ook vermeld ik dat de resultaten van het onderzoek anoniem worden geregistreerd. In bijlage 2 staat de brief die ik heb opgesteld voor de ouders/ verzorgers van de VSO leerlingen. Daarin licht ik toe wat voor soort vragenlijst ik bij hun zoon of dochter afneem en dat ik de resultaten van de vragenlijst anoniem verwerk. Er moet ook rekening gehouden worden met de verschillende culturen van de leerlingen en thema's binnen seksualiteit.

In het volgende hoofdstuk worden de resultaten per fase weergegeven.

Hoofdstuk 4: Data-analyse en resultaten

In dit hoofdstuk wordt per fase beschreven welke data er precies is verzameld voor mijn onderzoek. De eerste fase staat beschreven in hoofdstuk 3. De letter N in de grafieken staat voor het aantal respondenten die hebben deelgenomen aan het onderzoek. Tevens wordt er toegelicht hoe eerdere dataverzameling geleid heeft tot nieuwe data, welke analysemethoden er zijn gebruikt en tot slot zullen er korte conclusies weergegeven worden.

Mijn hoofdvraag van het onderzoek is: *Hoe kan school X aansluiten bij de seksuele ontwikkeling van verstandelijk beperkte jongeren in de leeftijd van 12 tot 20 jaar?*

4.1 Fase 2: Wijze van data-analyse

De MindMaps zijn per klas geanalyseerd en daarbij zijn de drie verschillende niveaugroepen aangehouden. De methodes data analyseren aan de hand van categorieën en de analysemethode horizontaal vergelijken zijn daarbij gebruikt. Beide analysemethoden zijn verwerkt in onderstaande tabellen. In de laatste kolom van de tabellen zijn mijn belangrijkste bevindingen genoteerd, die bijdragen aan het beantwoorden van mijn onderzoeksvraag (van der Donk & van Lanen, 2009).

Uitwerking MindMaps klas A

Van de gemaakte MindMaps heb ik foto's gemaakt, deze zijn terug te vinden in bijlage 3.

Illustraties	Groep 1	Groep 2	Groep 3	Bevindingen
<u>Naakte jongen</u>	penis groeit schaamhaar; oksels/ benen borsthaar baard/ snor oud; rimpels +grijs haar sneller moe alles werkt minder baard in de keel blote jongen sperma	penis groeit schaamhaar; oksel/ baard hormonen veranderen in puberteit stem veranderingen baard in de keel sperma	penis haartjes; rug oksels/benen/ piemel/armen baard/ snor stijf harde, lage stem zaadballen zaadlozing zaadjes sixpack kleine borsten	De groepen gebruiken het woord penis en benoemen de stem- veranderingen Groep 3 gebruikt de term schaam- haar niet en heeft het over zaadlozing.
<u>Naakt meisje</u>	vagina/plasser borsten	opmaken; make- up	vagina borsten	De groepen gebruiken de

	schaamhaar; oksels/ benen/ vagina ongesteld baarmoeder baby krijgen bredere heupen oud; rimpels en grijs haar	borsten schaamhaar; oksels + vagina ongesteld baarmoeder zwanger pil/prikpil	haartjes; oksels en vagina ongesteld baarmoeder eierstokken eitjes hoge zachte stem geen snor/ baard	termen vagina, borsten en ongesteldheid. Groep 2 benoemt voorbehoeds- middelen en groep 3 heeft het over de stem.
<u>Hart</u> <u>(verliefd)</u>	verliefd zoenen hart sneller kloppen vlinders in de buik hand in hand lopen kado's kopen hart breken/ verlegen dumpen seks vreemdgaan verloven trouwen nep liefde/faken geheime relatie scheiden loverboys liefde bij elkaar blijven kinderen krijgen willen opvallen, alles moet mooi zitten	relatie/ verkering zoenen; tongzoen/ zuigzoen samen leuke dingen doen; uit eten/ stappen/ naar bios/ zwemmen samen douchen met elkaar naar bed gaan samen slapen verloofd trouwen; ringen/ ketting	smoorverliefd zoenen hart sneller kloppen leuke dingen doen; uit eten/ bios verlegen dagdromen; veel aan de ander denken vaker afwezig druk worden rozen/ bonbons kopen uit elkaar gaan> scheiden samenwonen trouwen kinderen krijgen cupido Valentijnsdag 14 februari	De groepen benoemen de leuke dingen van verliefd zijn en trouwen. Groepen 1 en 3 benoemen ook het scheiden en kinderen krijgen.
<u>Symbool</u> <u>kijkwijzer</u> <u>seks</u>	seks/ vrijen badkamer/ buiten/ wc/ bed	seks symbool film> waarschuwing	seks/ vrijen badkamer/ bed/ wc/ telefooncel	Groep 2 weet in vergelijking met de andere

	condoom/pil/prikpil kinderen echo> in verwachting stijve piemel sperma geil vaginavocht pedofiel seksreclames tv hoeren/ hoerenhuis lesbi/homo/bi/hetero porno playboy incest	leeftijd	condoom baby/ echo bevallen computerspellen seks niet onder 18 jaar kussen/zoenen ruzie vreemdgaan verkrachting ontvoering lesbi/ homo/bi	groepen weinig over seks te vertellen. De geaardheid en voorbehoeds- middelen komen bij de overige groepen aan de orde.
--	---	----------	--	--

Uitwerking MindMaps klas B

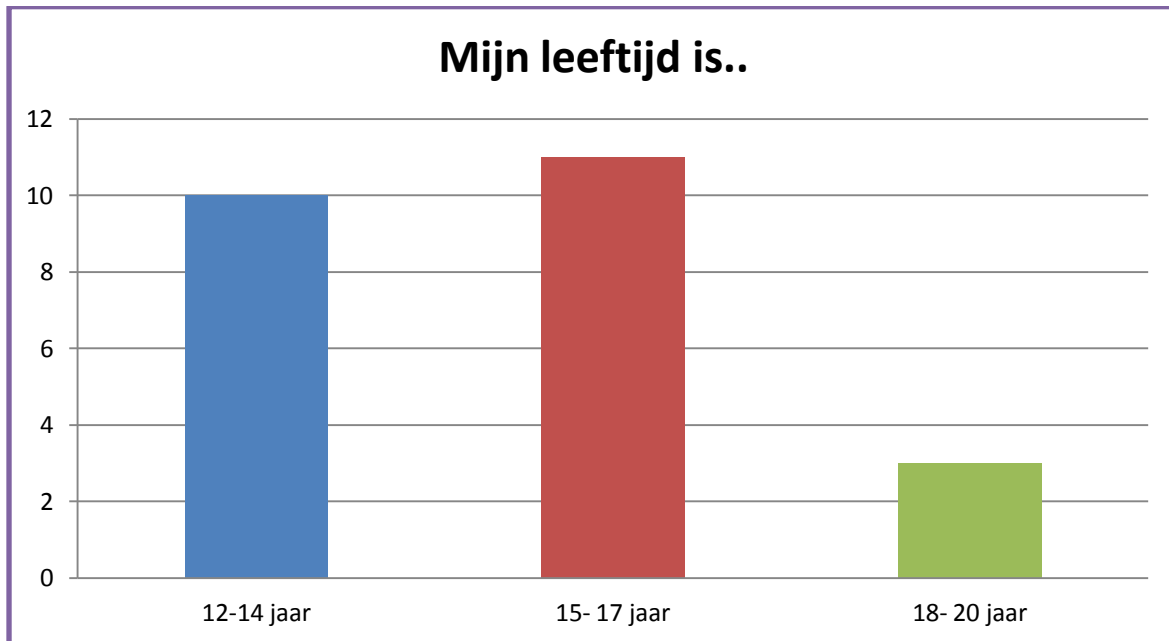
Illustraties	Groep 1	Groep 2	Groep 3	Bevindingen
<u>Naakte jongen</u>	rijp worden schaamhaar gevoelens zaadcellen sperma ouwehoeren	piemel schaamhaar adamsappel, stem verandert baard in de keel okselhaar snor/ baard groeispuurt> wordt mager jeugdpuistjes puberteit	piemel groeit schaamhaar vlinders in de buik	Groepen 2 en 3 gebruiken de term piemel. Alle groepen gebruiken de term schaamhaar en groep 1 heeft het over sperma en zaadcellen.
<u>Naakt meisje</u>	kut/ vagina borsten zwanger ongesteld gevoelens eierstokken	kut/vagina borsten schaamhaar; oksels + vagina baarmoeder foetus	kut/streepje borsten groeien schaamhaar ongesteld kinderen krijgen	Alle groepen gebruiken de termen kut, borsten en schaamhaar. Groepen 1 en 3

		buikpijn		hebben het over ongesteldheid.
<u>Hart (verliefd)</u>	verliefd kussen/ zoenen vlinders in de buik praten chillen uitproberen tongen knuffelen	verliefd zoenen/ kussen verkering samen hand in hand lopen dumpen > ex liegen ring geven seks trouwen > echtgenoot	smoorverliefd kussen/ zoenen verkering hand in hand lopen vlinders in de buik samen douchen geurtje op trouwen knuffelen jongens meisjes versieren verloofd flirten dik aan uitmaken gebroken hart	Groep 3 weet veel over verliefdheid te vertellen en hebben het over een gebroken hart. De leuke dingen worden benoemd door alle groepen.
<u>Symbool</u> <u>kijkwijzer seks</u>	harde seks condoom stijve penis seks film Titanic internetfilmpjes verkrachten pijpen beffen meisjes vochtig kont	vrijen/ neuken condoom piemel in vagina meisje met jongen naar bed homo/ lesbi hoeren onder de douche kinderen maken	seks zoenen kleden uittrekken tegen elkaar aanliggen jongen bovenop meisje in de auto, film Grease	Groepen 1 en 3 praten over seks in de film. Groepen 1 en 2 praten over condooms. Groep 1 praat over verschillende soorten seks, 2 over waar en 3 over hoe je seks kunt hebben.

Door het afnemen van de MindMaps (Buzan, 2008) is het inzichtelijker geworden wat de leerlingen al weten. Deze bevindingen zijn meegenomen in het opstellen van een vragenlijst,

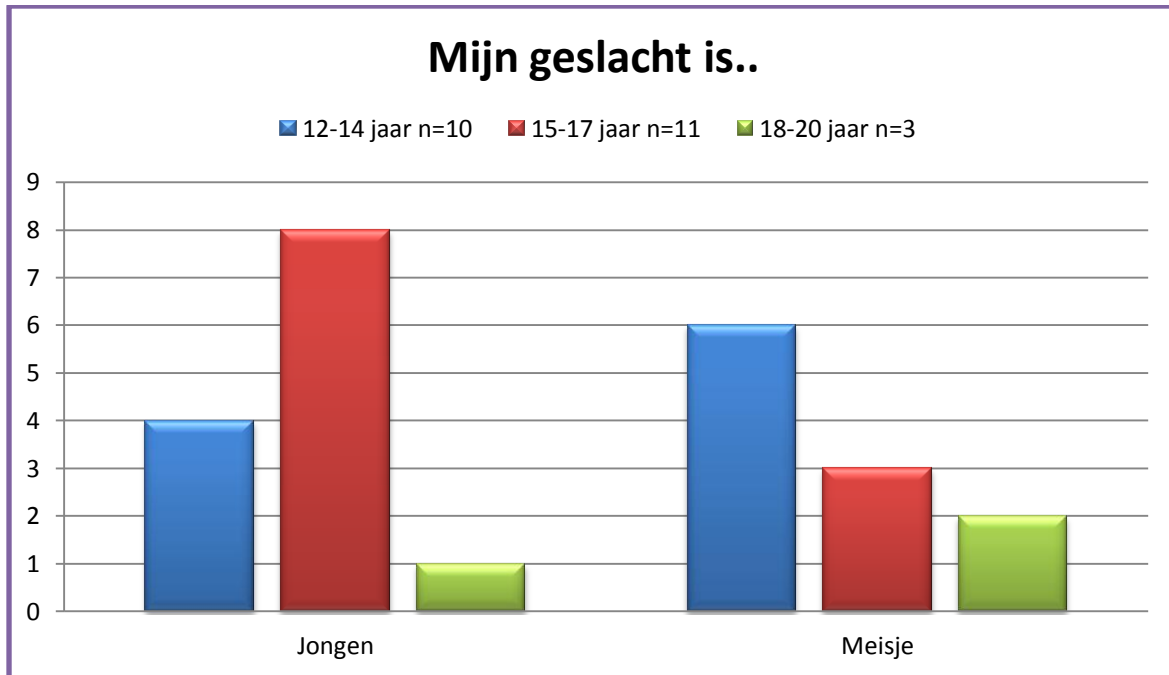
er nog meer inzicht verkregen wordt in de kennis die de leerlingen bezitten. De vragenlijst die in maart afgenomen is gaat over de kennis die de leerlingen hebben over seksualiteit. Deze vragenlijst is te vinden in bijlage 4. Voor het analyseren van de vragenlijst is er gebruik gemaakt van aantallen berekenen en data analyseren aan de hand van categorieën (van der Donk & van Lanen, 2009). Deze analysemethoden zorgen voor een overzichtelijk en duidelijk resultaat.

Grafieken uitkomsten vragenlijst kennis over seksualiteit leerlingen



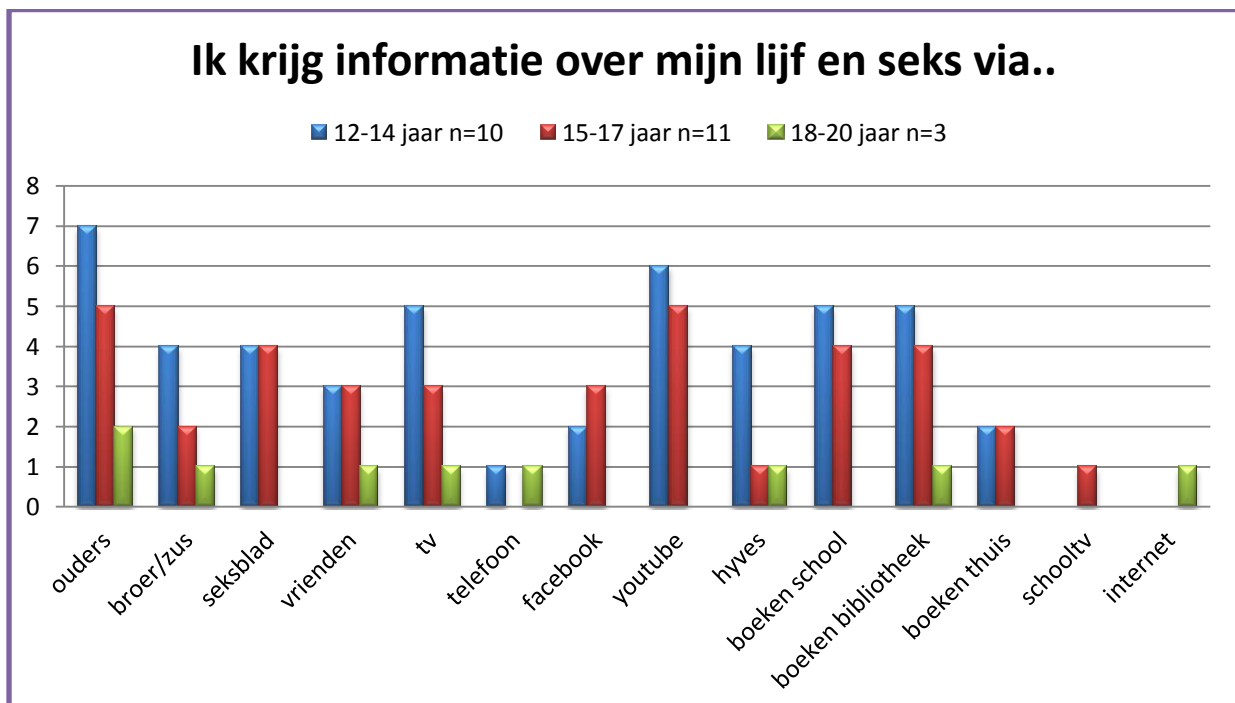
Grafiek 1 Vragenlijst kennis over seksualiteit leerlingen

Het merendeel van de leerlingen is tussen de 15 en 17 jaar oud, daarna volgen de leerlingen van 12- 14 jaar en het minste aantal leerlingen is 18 -20 jaar oud.



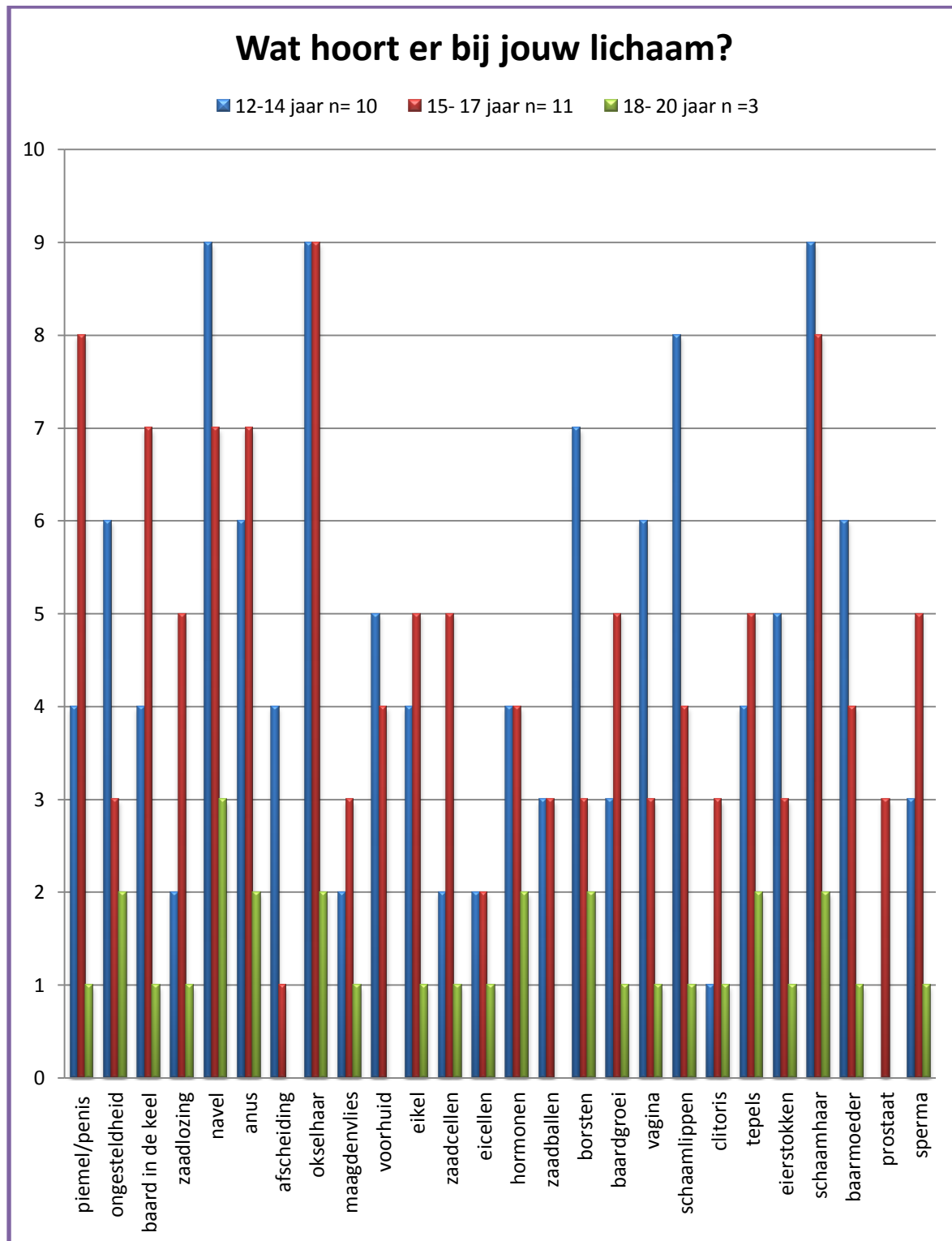
Grafiek 2 Vragenlijst kennis over seksualiteit leerlingen

Bij de 15- 17 jarigen zijn meer jongens dan meisjes, bij de overige leeftijdsgroepen zijn er meer meisjes dan jongens.



Grafiek 3 Vragenlijst kennis over seksualiteit leerlingen

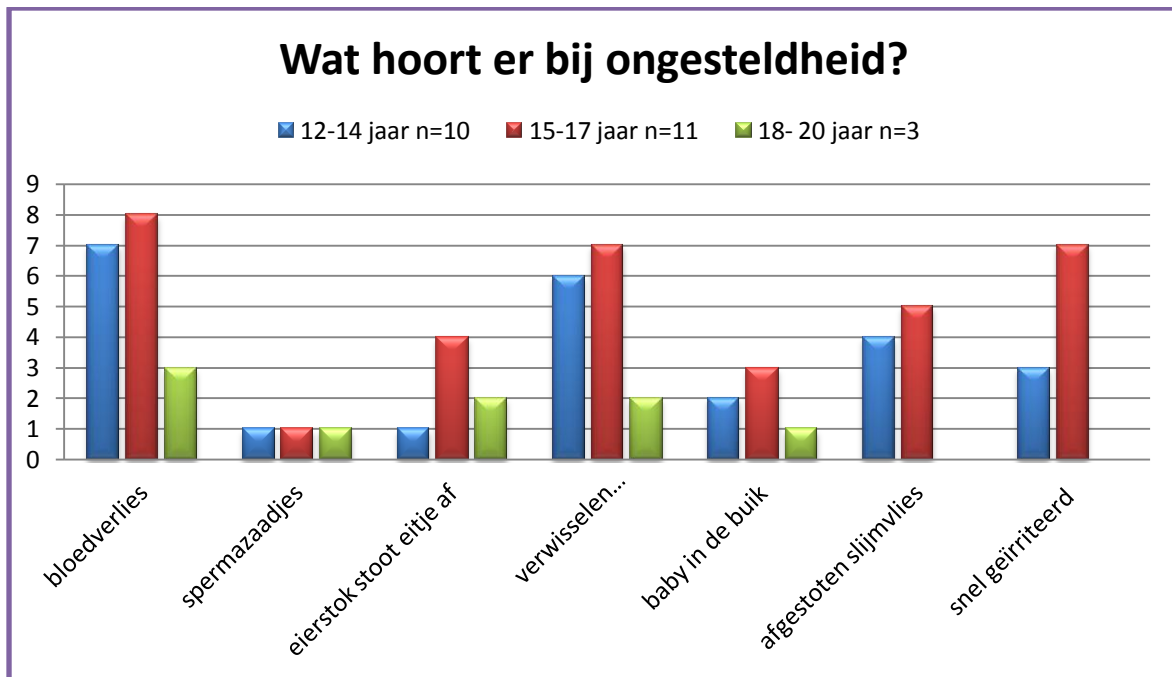
De meeste leerlingen krijgen de informatie over hun lijf en seks via hun ouders, via youtube en door boeken in de bibliotheek en op school.



Grafiek 4 Vragenlijst kennis over seksualiteit leerlingen

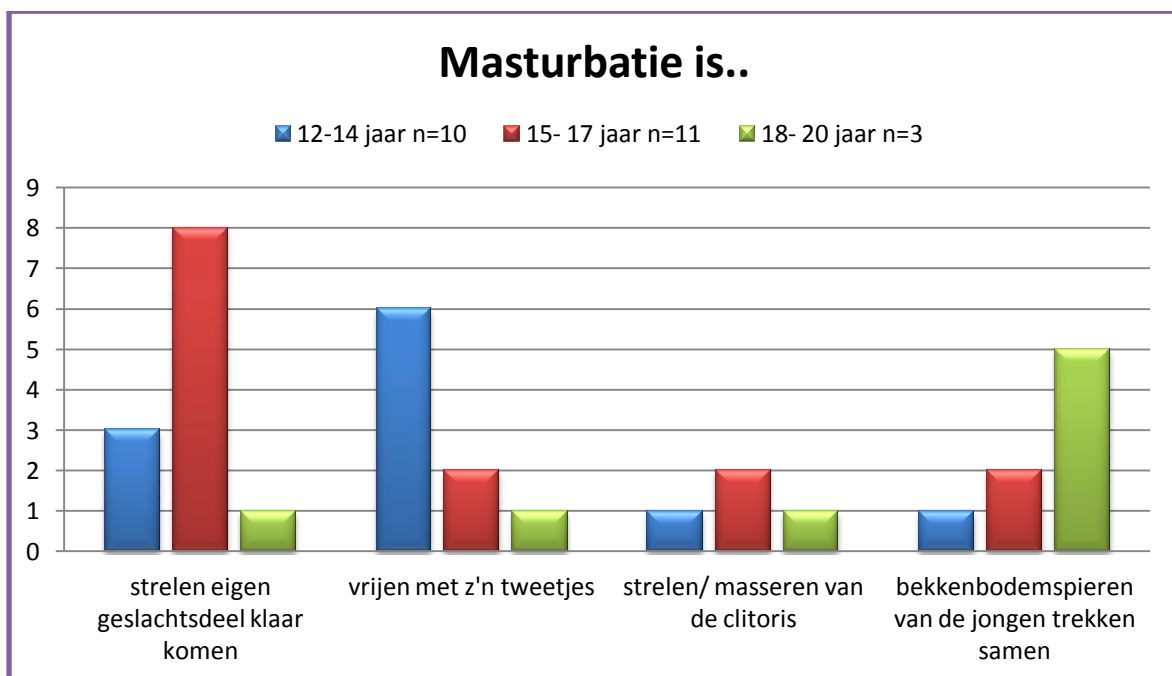
De 12- 14 jarige weten nog niet de betekenis van zaadlozing, maagdenvlies, clitoris en prostaat. Hormonen worden matig herkend door de 12-14 jarigen en 15-17 jarigen.

Concluderend kan ik melden dat de 15- 17 jarigen het meeste weten over hun eigen lichaam en de 12-14 jarigen het minst. De 18-20 jarige jongen daarentegen heeft weinig kennis over zijn geslachtsdeel.



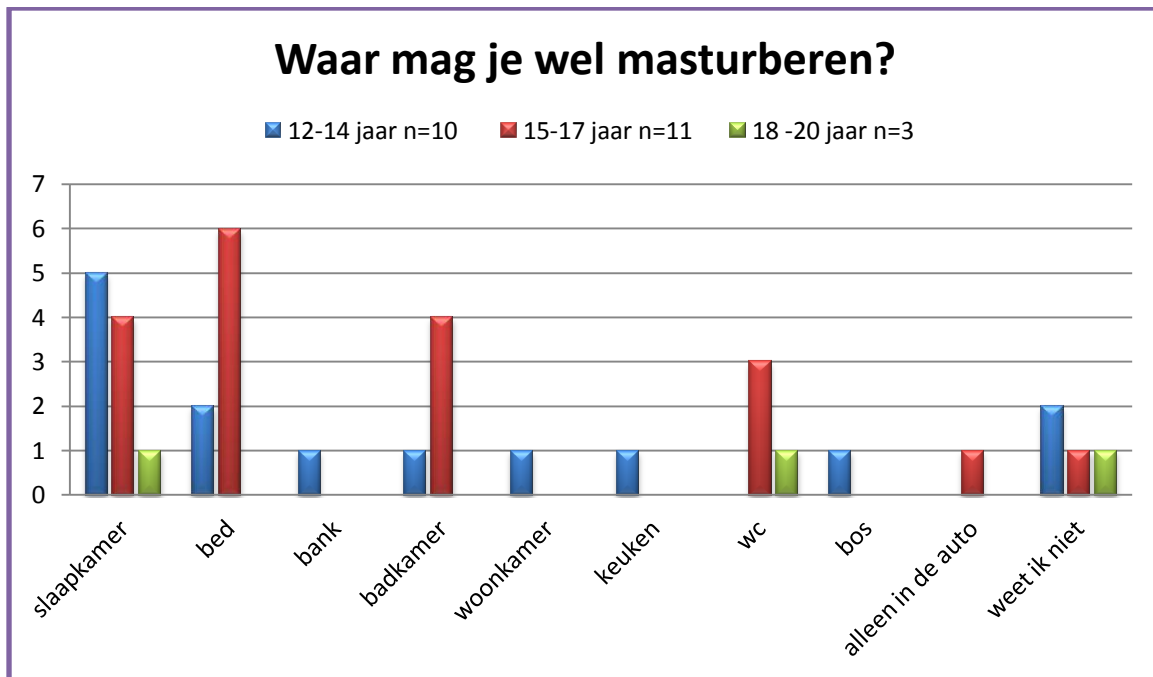
Grafiek 5 Vragenlijst kennis over seksualiteit leerlingen

De meeste leerlingen weten dat bloedverlies en verwisselen van maandverband of tampon hoort bij ongesteldheid. Alle drie de leeftijdsgroepen noemen in kleinere aantallen ook dat spermazaadjes en baby in de buik horen bij ongesteldheid.



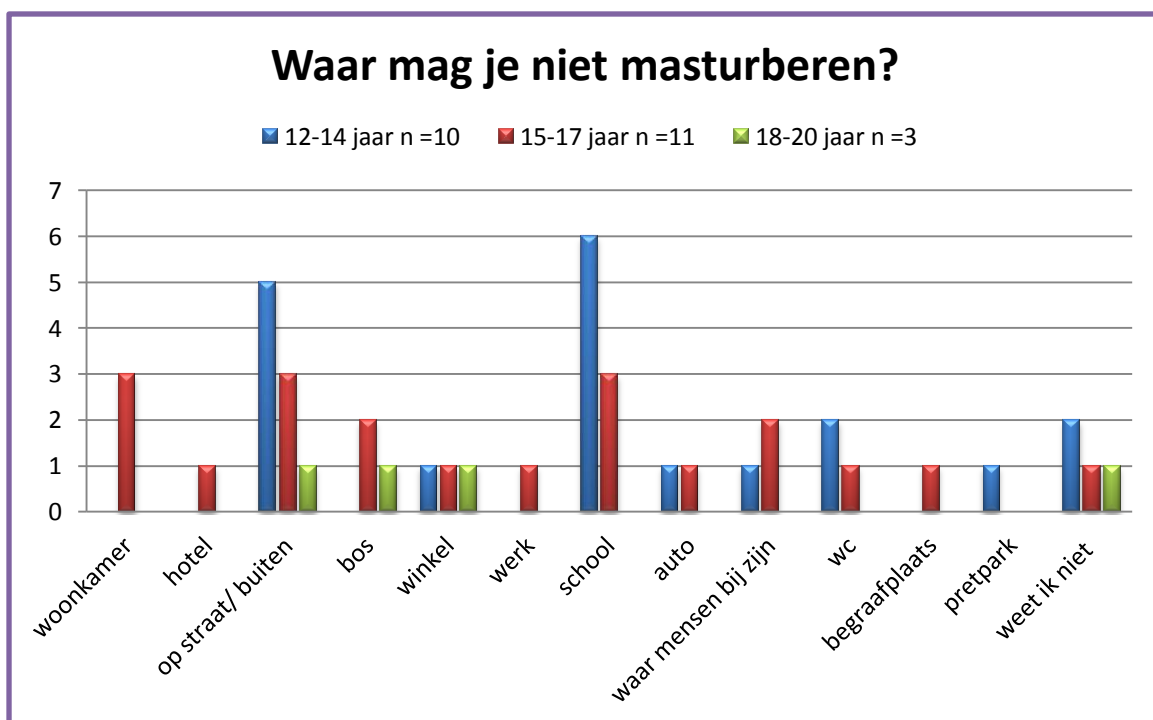
Grafiek 6 Vragenlijst kennis over seksualiteit leerlingen

Het merendeel van de 15-17 jarigen weten wat masturbatie is, de overige leeftijdsgroepen geven andere antwoorden.



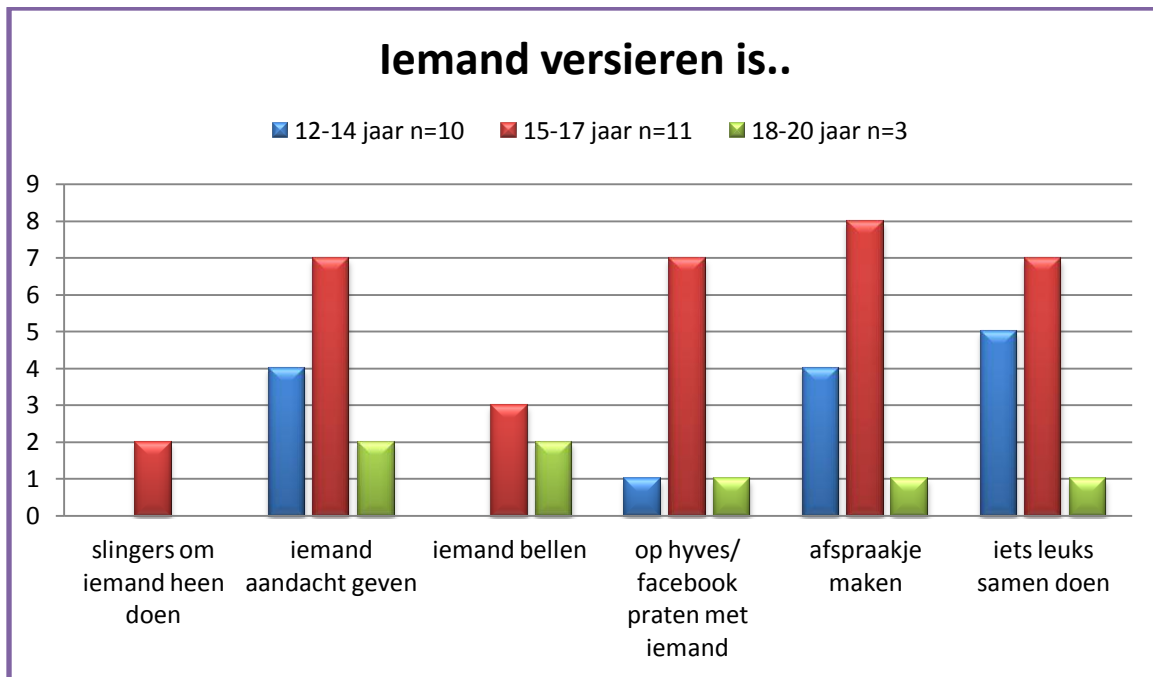
Grafiek 7 Vragenlijst kennis over seksualiteit leerlingen

Op deze open vraag is het meest genoemde antwoord de slaapkamer. Daarna wordt het bed genoemd en op de derde plaats de badkamer.



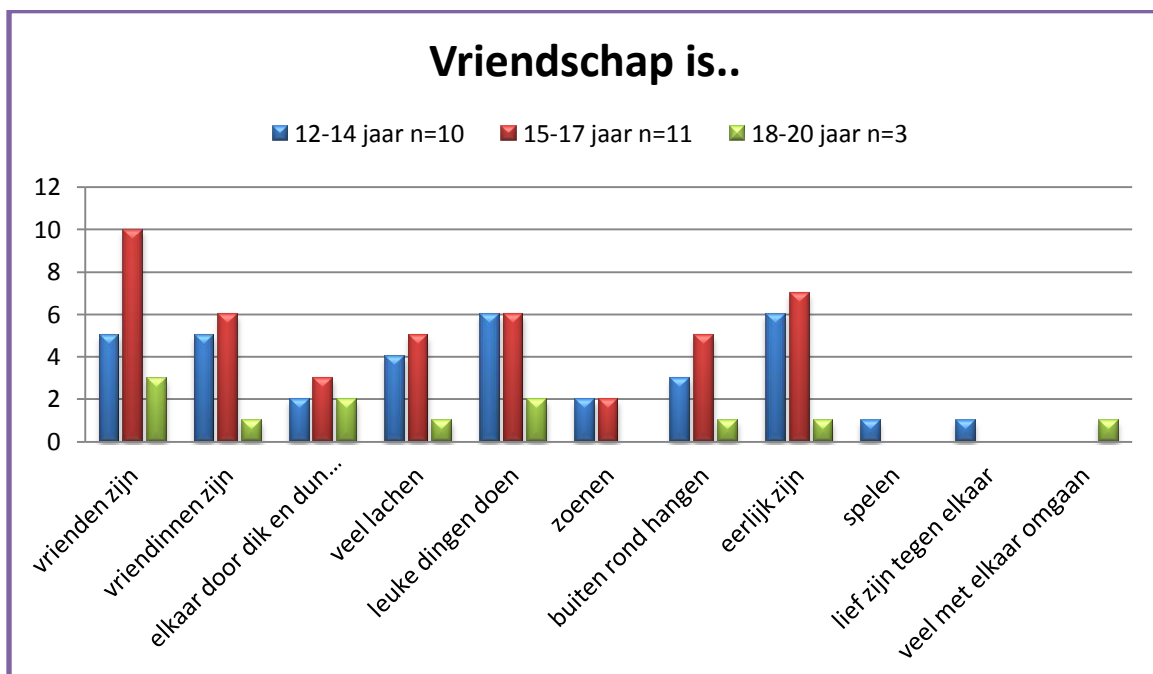
Grafiek 8 Vragenlijst kennis over seksualiteit leerlingen

Het meest genoemde antwoord is op school, op de tweede plaats op straat of buiten en als derde antwoord waar mensen bij zijn.



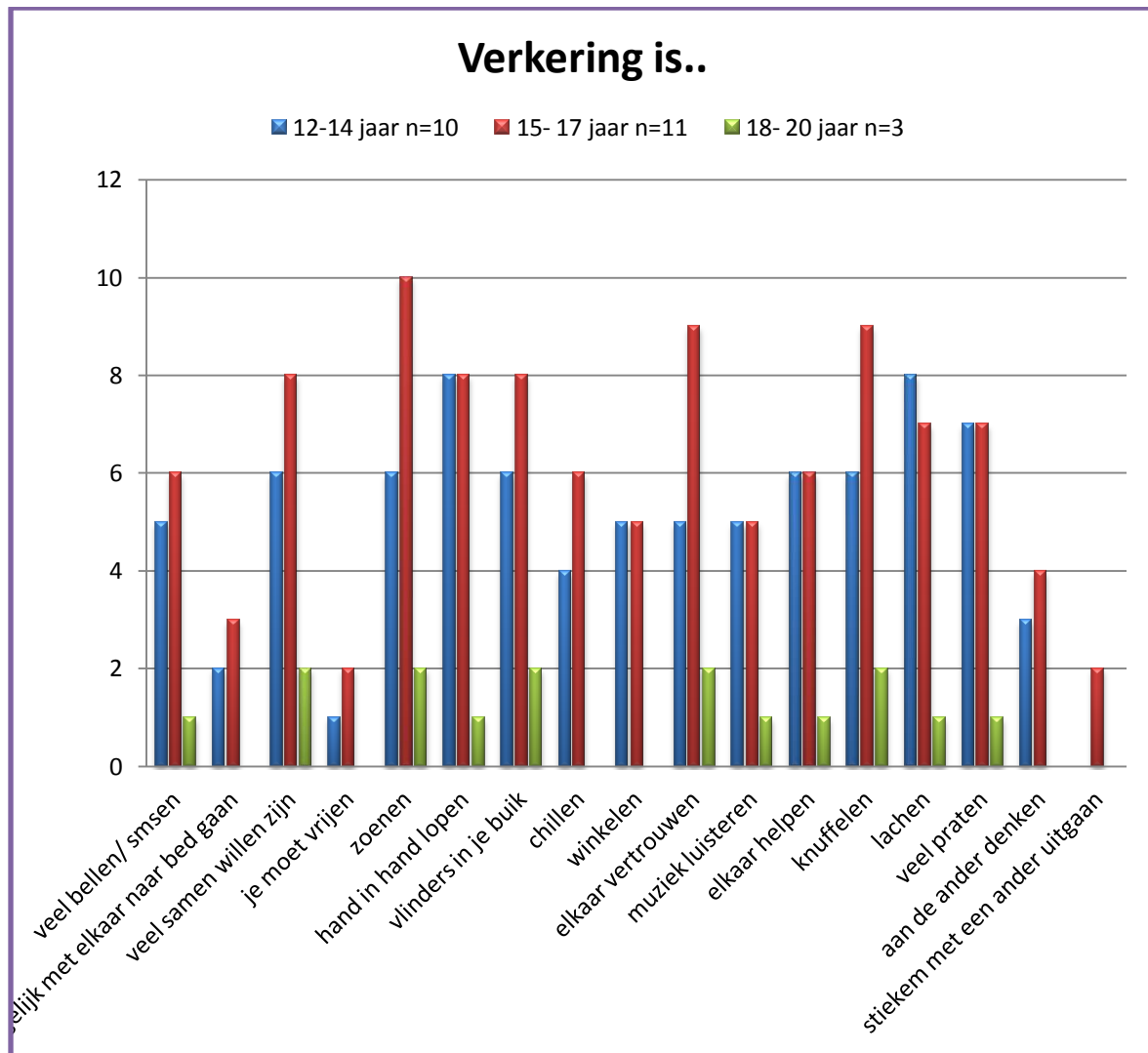
Grafiek 9 Vragenlijst kennis over seksualiteit leerlingen

Het merendeel van de leerlingen zegt een afspraakje maken, iemand aandacht geven en samen iets leuks doen.



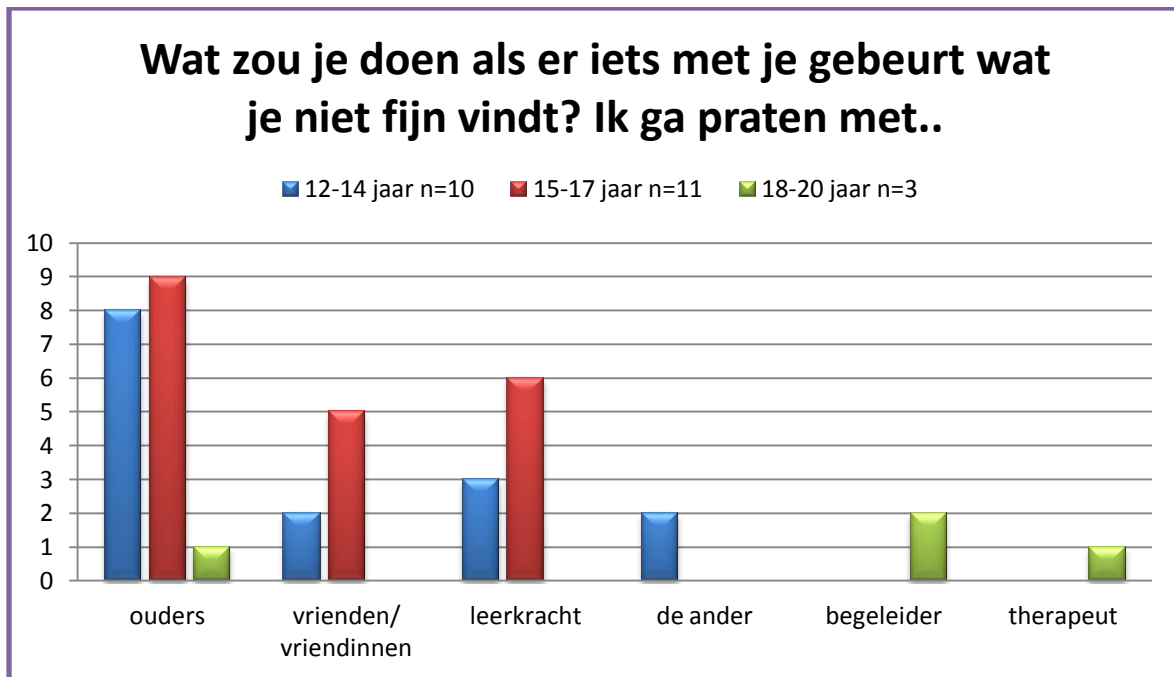
Grafiek 10 Vragenlijst kennis over seksualiteit leerlingen

Het merendeel van de leerlingen zegt vrienden zijn, leuke dingen doen en eerlijk zijn.



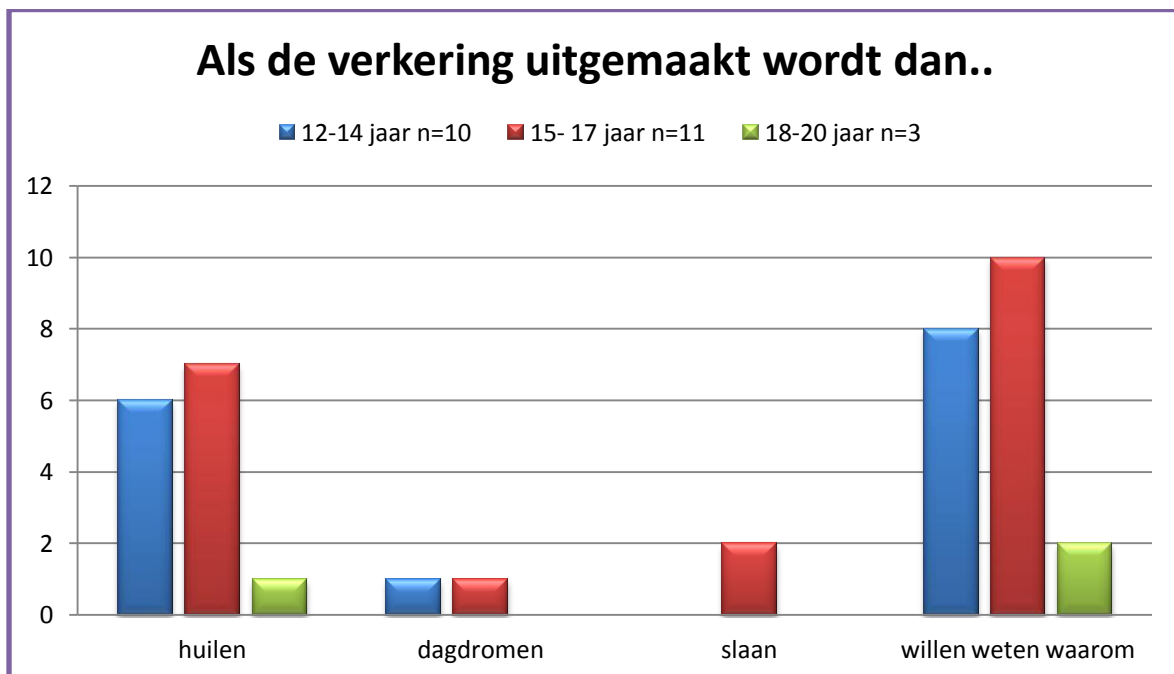
Grafiek 11 Vragenlijst kennis over seksualiteit leerlingen

Het merendeel van de leerlingen zegt hand in hand lopen, zoenen en knuffelen.



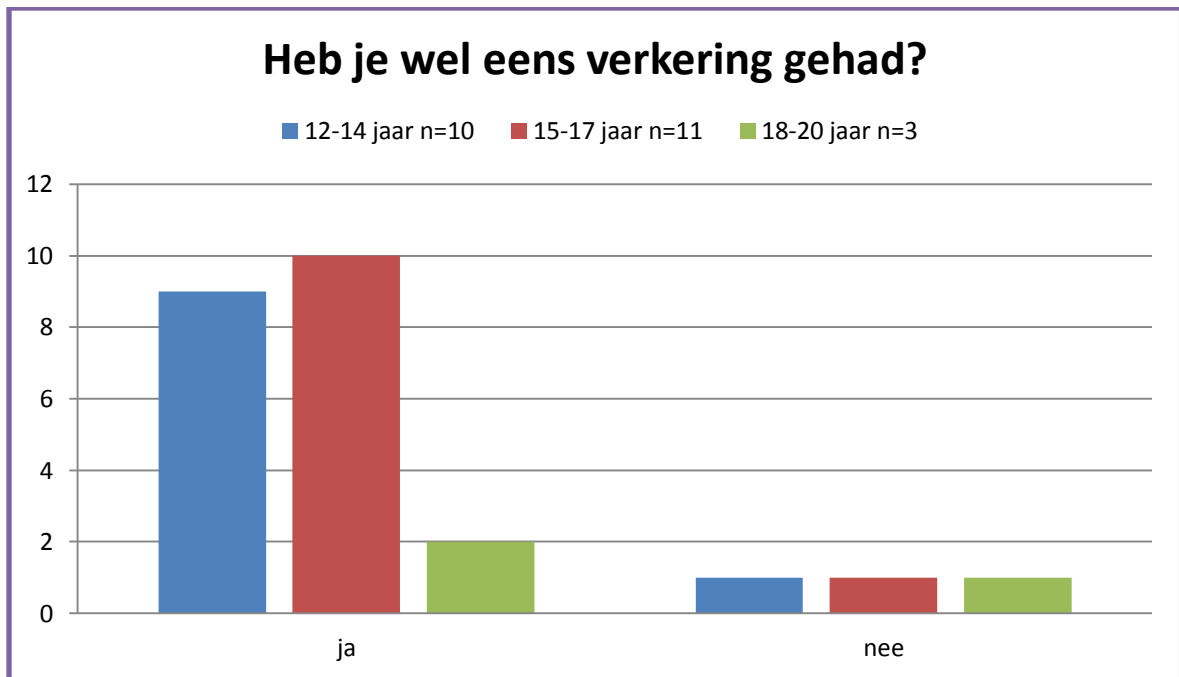
Grafiek 12 Vragenlijst kennis over seksualiteit leerlingen

Het merendeel van de leerlingen zou gaan praten met zijn of haar ouders, daarna met de leerkracht en vrienden en vriendinnen staat op de derde plaats.



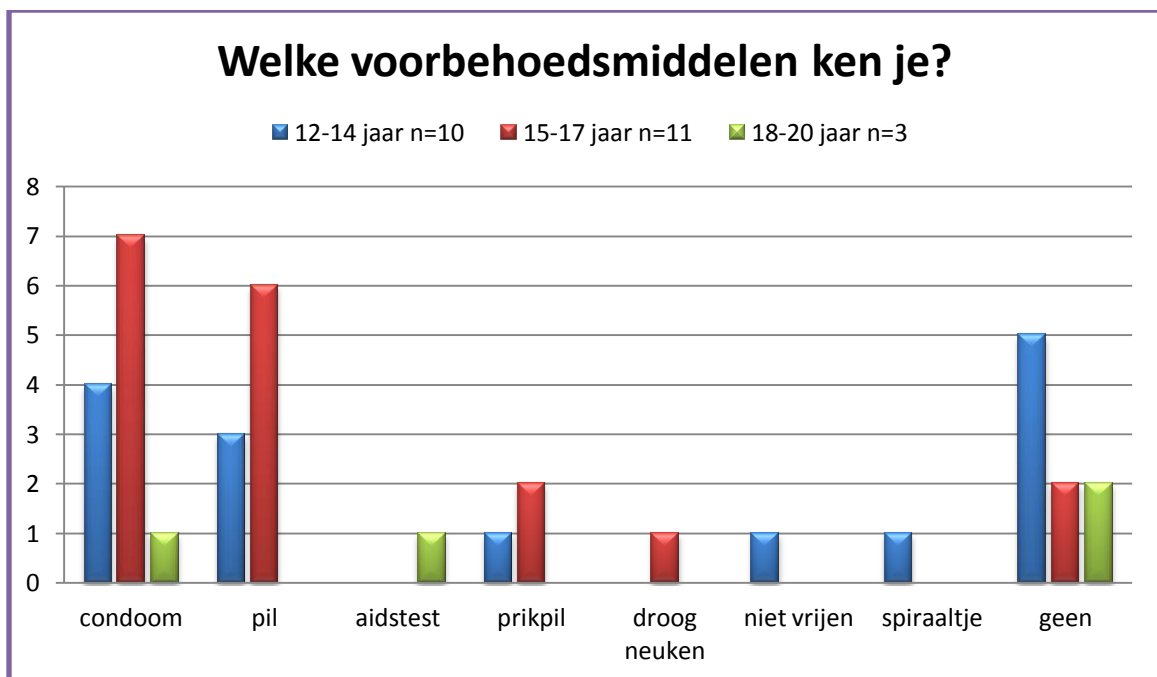
Grafiek 13 Vragenlijst kennis over seksualiteit leerlingen

De meeste leerlingen willen weten waarom, gaan huilen of dagdromen.



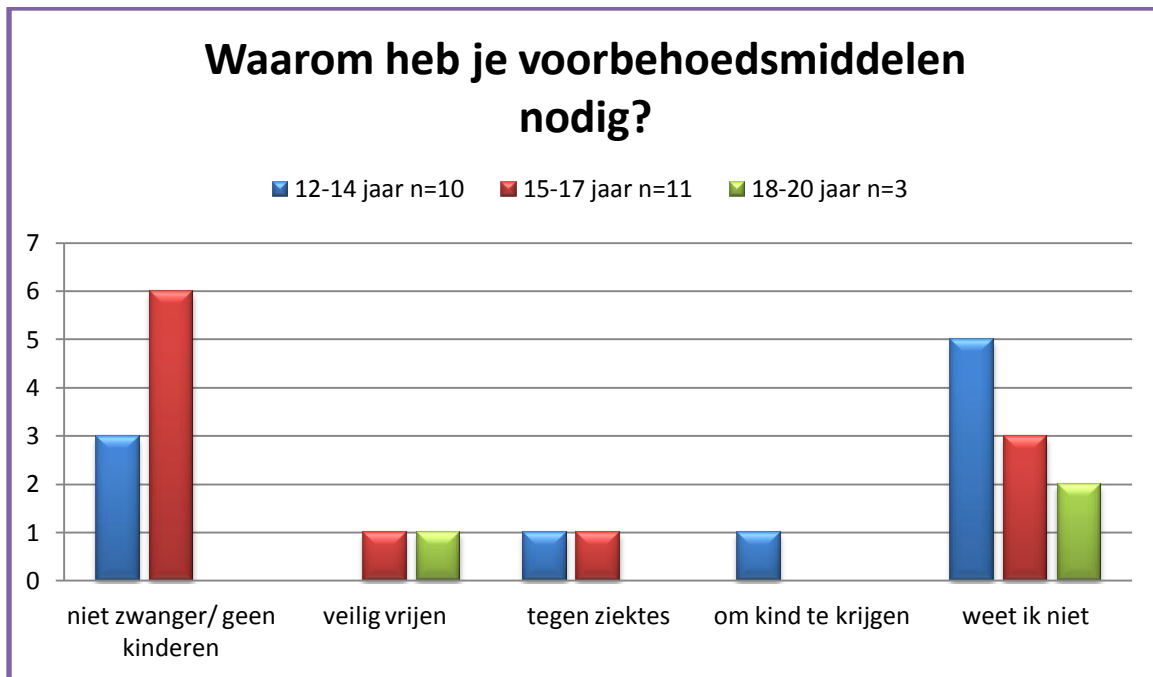
Grafiek 14 Vragenlijst kennis over seksualiteit leerlingen

Het merendeel van de leerlingen heeft wel eens verkering gehad.



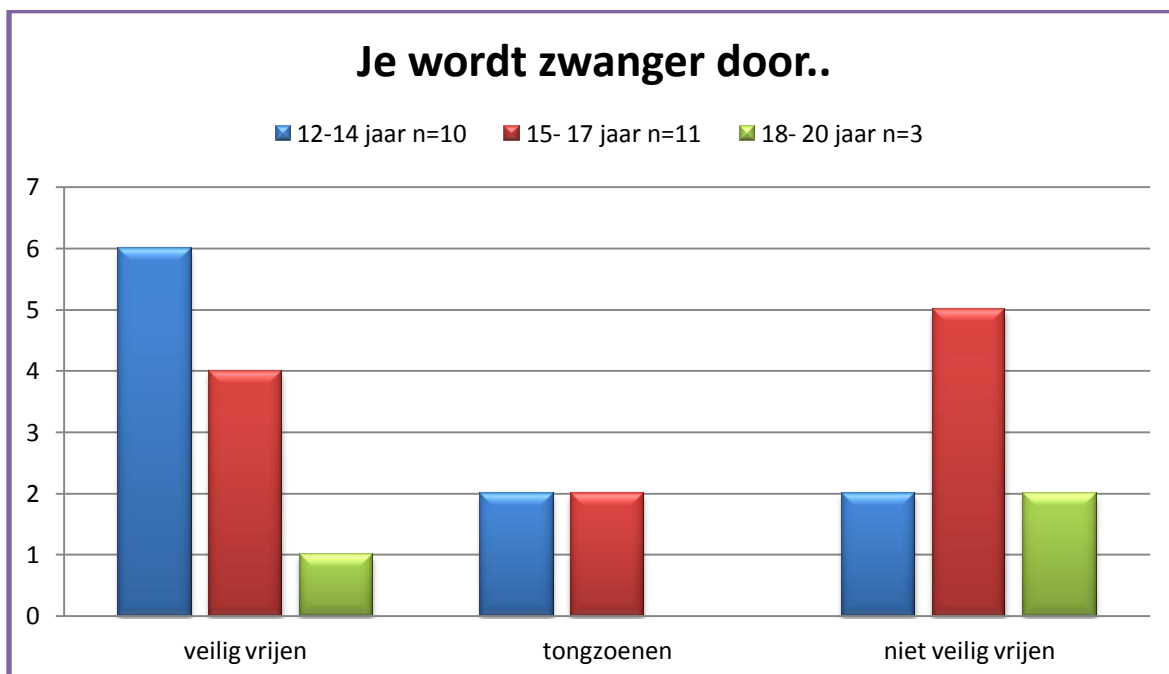
Grafiek 15 Vragenlijst kennis over seksualiteit leerlingen

Het merendeel van de leerlingen kent het condoom, de pil of geen voorbehoedsmiddel.



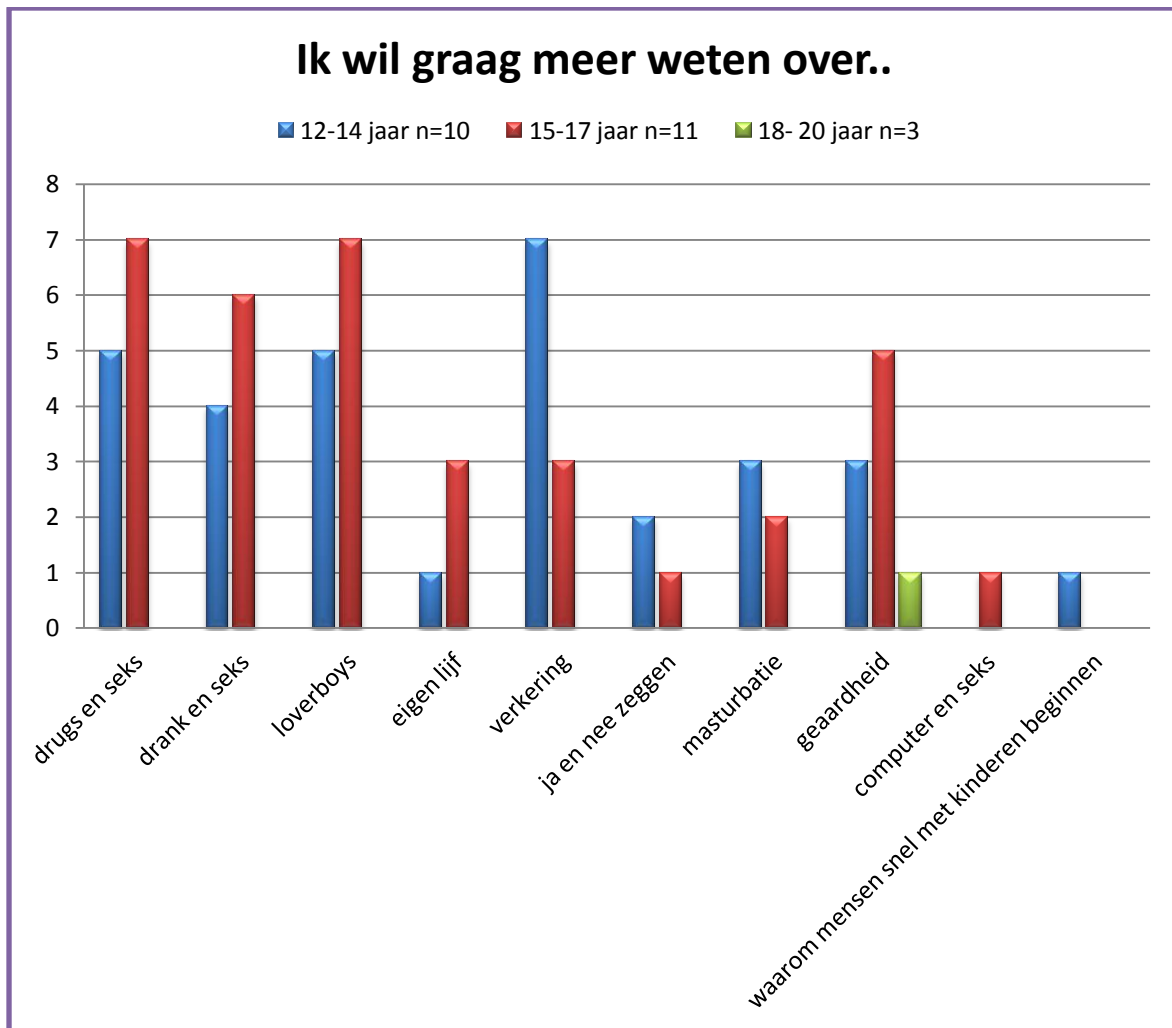
Grafiek 16 Vragenlijst kennis over seksualiteit leerlingen

Het merendeel van de leerlingen weet het niet, de 15-17 jarigen geven aan om niet zwanger te worden.



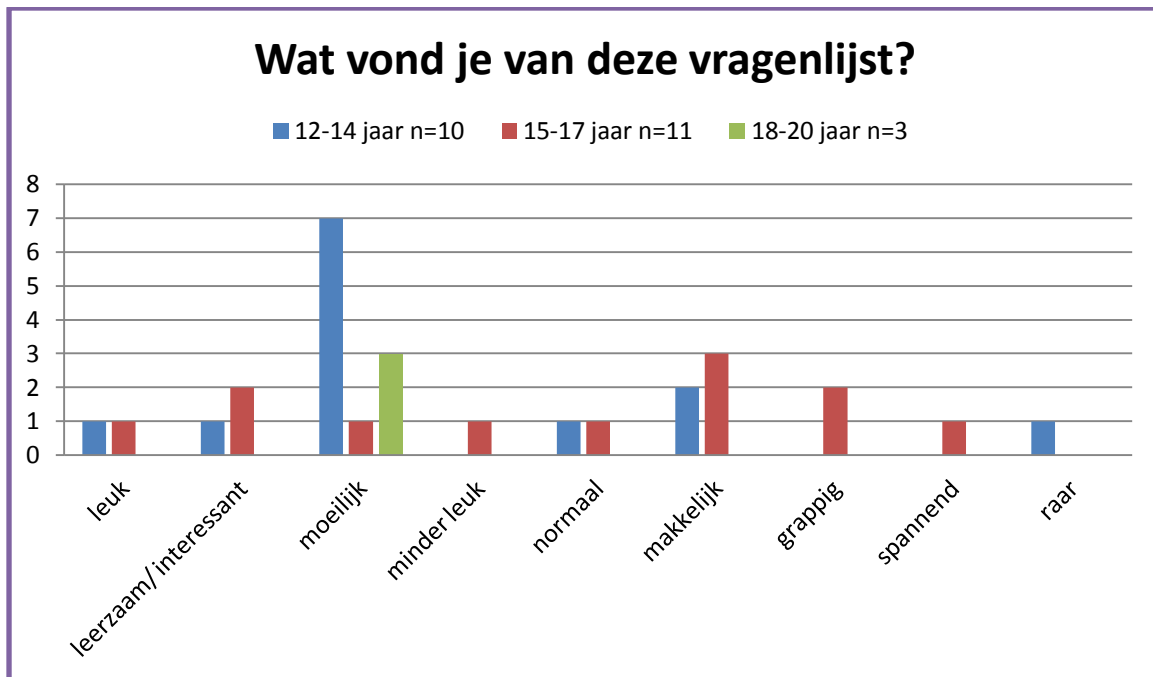
Grafiek 17 Vragenlijst kennis over seksualiteit leerlingen

Het merendeel van de 12-14 jarigen geeft aan door veilig te vrijen, het merendeel van de andere leeftijdsgroepen geeft aan door niet veilig vrijen.



Grafiek 18 Vragenlijst kennis over seksualiteit leerlingen

Uit bovenstaande grafiek blijkt dat leerlingen in de leeftijd van 12-14 jaar meer willen weten over verkering, terwijl de 15-17 jarigen meer te weten willen komen over drugs en seks, loverboys en drank en seks. De 18-20 jarige wil graag meer te weten komen over geaardheid. Daaruit kan ik concluderen dat er behoorlijke diversiteit is in de leeftijdscategorieën met betrekking tot de te behandelen onderwerpen.



Grafiek 19 Vragenlijst kennis over seksualiteit leerlingen

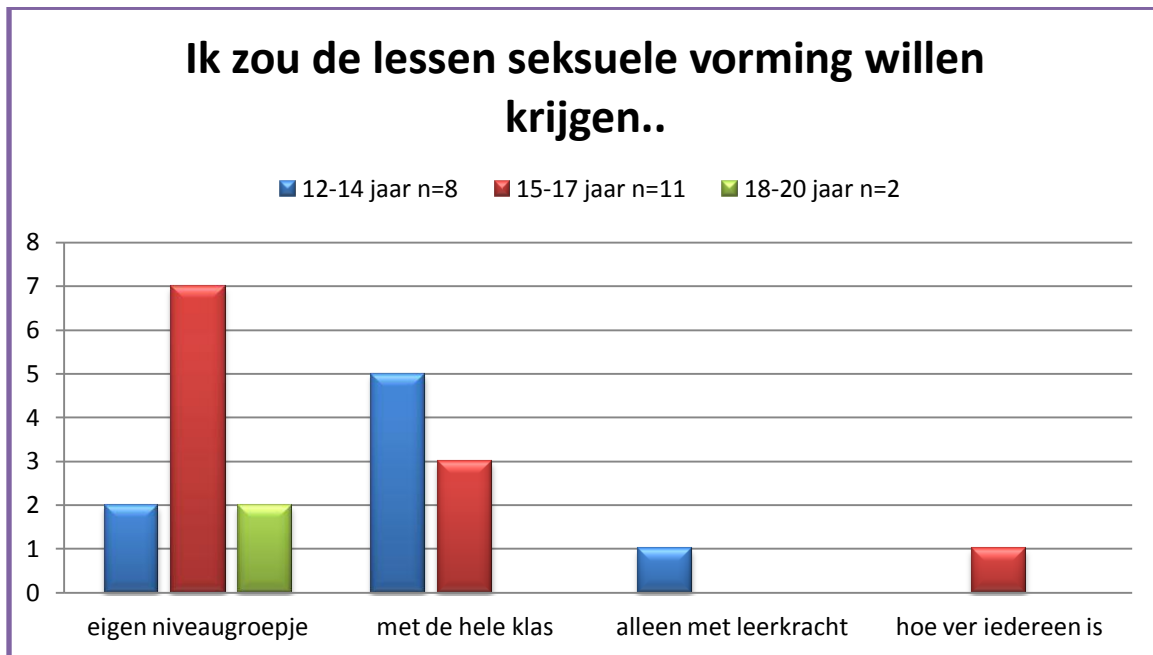
Het merendeel van de 12-14 jarigen en de 18-20 jarigen vonden dit een moeilijke vragenlijst, terwijl het merendeel van de 15-17 jarigen de vragenlijst makkelijk vond.

4.2 Fase 3: Vragenlijst eigen inbreng leerlingen en collega's lessen seksualiteit

In deze fase is een soortgelijke vragenlijst afgenomen bij de VSO leerlingen, vijf VSO collega's en twee VSO stagiaires. In bijlage 5 is de vragenlijst voor de leerlingen terug te vinden. Doordat de collega's en stagiaires hun professionele kijk geven, kunnen zij de antwoorden van de leerlingen versterken. Deze vragenlijst bevat vragen die gaan over hoe de leerlingen en de collega's de lessen seksuele vorming vorm zouden willen geven.

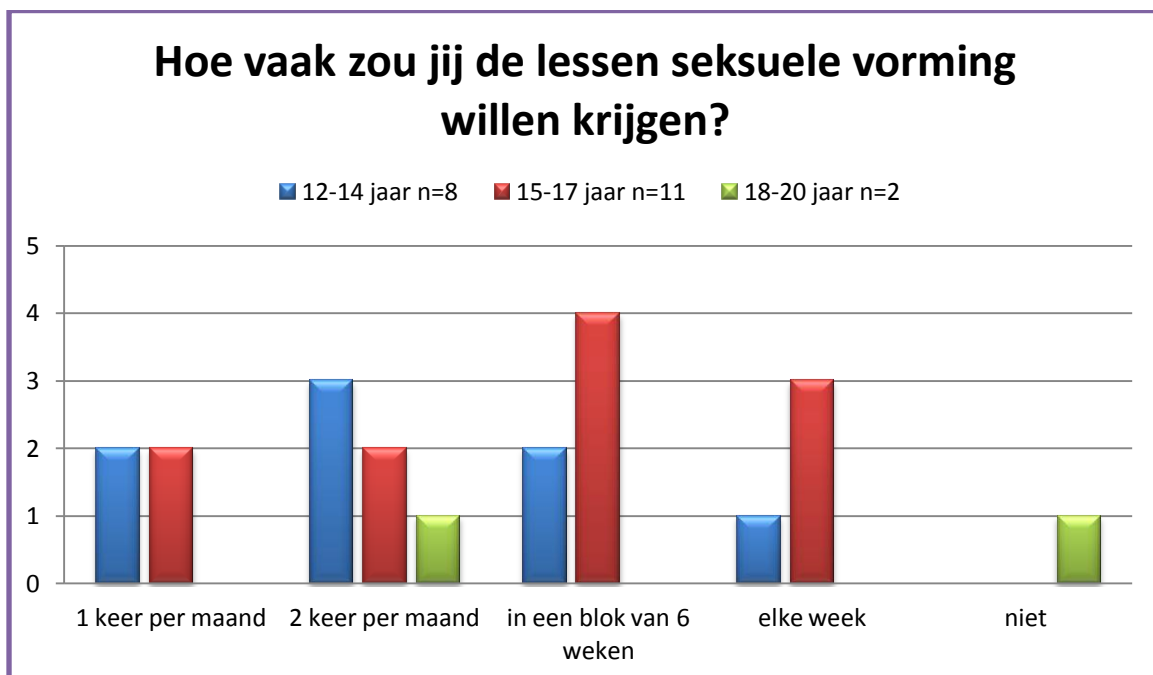
Om deze vragenlijst te analyseren is gebruik gemaakt van de analysemethoden aantallen berekenen, het gemiddelde berekenen en data analyseren aan de hand van categorieën (van der Donk & van Lanen, 2009). Deze analysemethoden geven duidelijk en overzichtelijk de resultaten weer van de vragenlijst. De belangrijkste antwoorden van de leerlingen worden hieronder toegelicht, alle antwoorden van de vragenlijst zijn te vinden in bijlage 6.

Grafieken uitkomsten vragenlijst eigen inbreng leerlingen lessen seksualiteit



Grafiek 3 Vragenlijst eigen inbreng leerlingen lessen seksualiteit

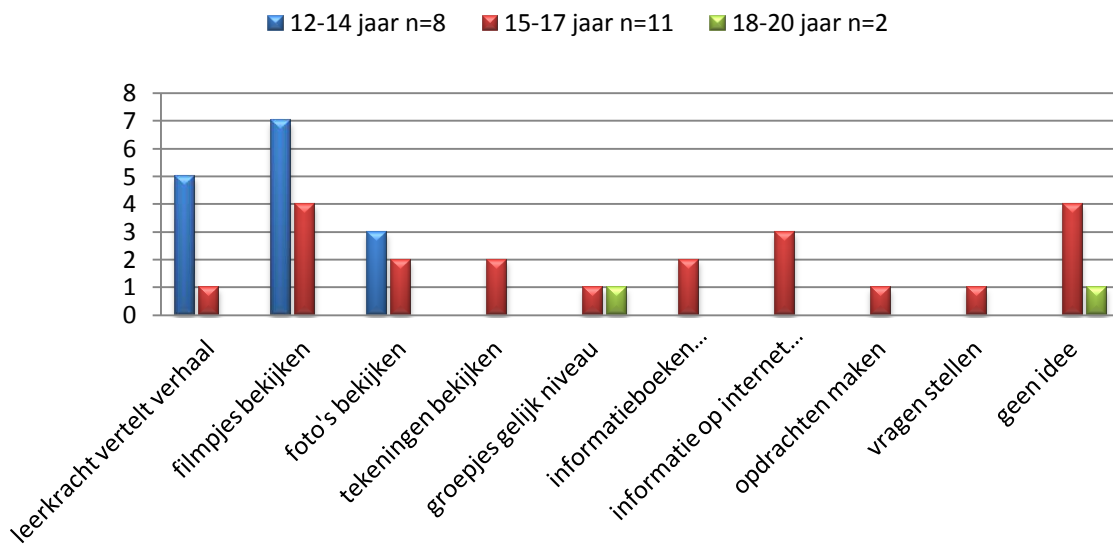
Het merendeel van de leerlingen wil les krijgen in hun niveaugroepje. De 12-14 jarigen willen klassikale les krijgen.



Grafiek 5 Vragenlijst eigen inbreng leerlingen lessen seksualiteit

Het merendeel van de 15-17 jarigen willen les krijgen in een blok van zes weken, het merendeel van de andere leerlingen willen 2 keer per maand les krijgen.

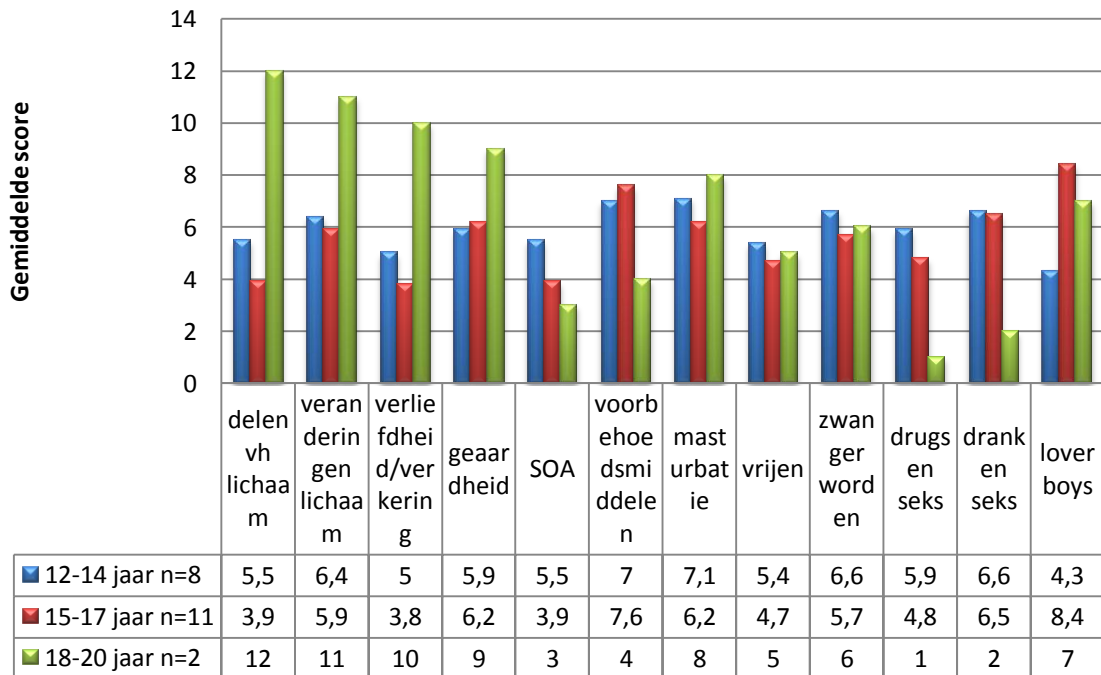
Hoe zou jij de lessen seksuele vorming willen zien?



Grafiek 7 Vragenlijst eigen inbreng leerlingen lessen seksualiteit

Het merendeel van de leerlingen wil filmpjes kijken, luisteren naar een verhaal dat de leerkracht vertelt of foto's bekijken.

Welk onderwerp wil je als eerst behandelen en welk onderwerp als laatst?



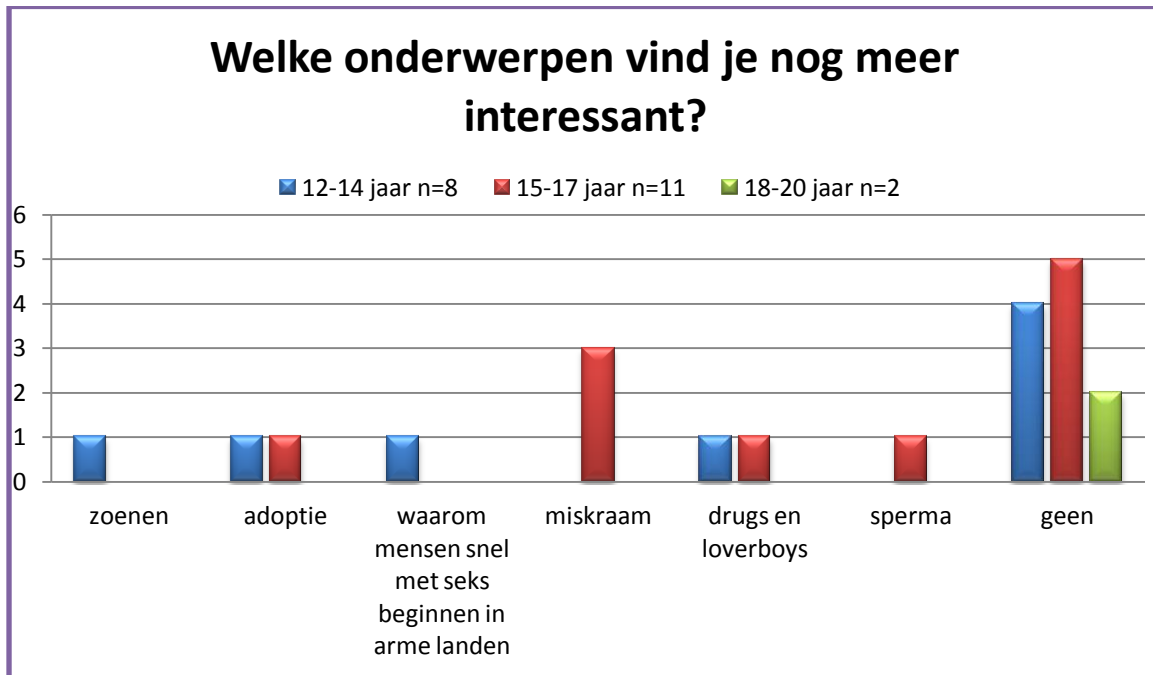
Grafiek 8 Vragenlijst eigen inbreng leerlingen lessen seksualiteit

De top drie van 12-14 jaar is loverboys, verliefdheid/ verkering en vrijen.

De top drie van 15-17 jaar is verliefdheid/ verkering, delen van het lichaam en SOA.

De top drie van 18-20 jaar is drugs en seks, drank en seks en SOA.

Concluderend kan ik zeggen dat er per leeftijdscategorie verschillen zijn in het aanbod van de onderwerpen die de interesses van de leerlingen hebben.

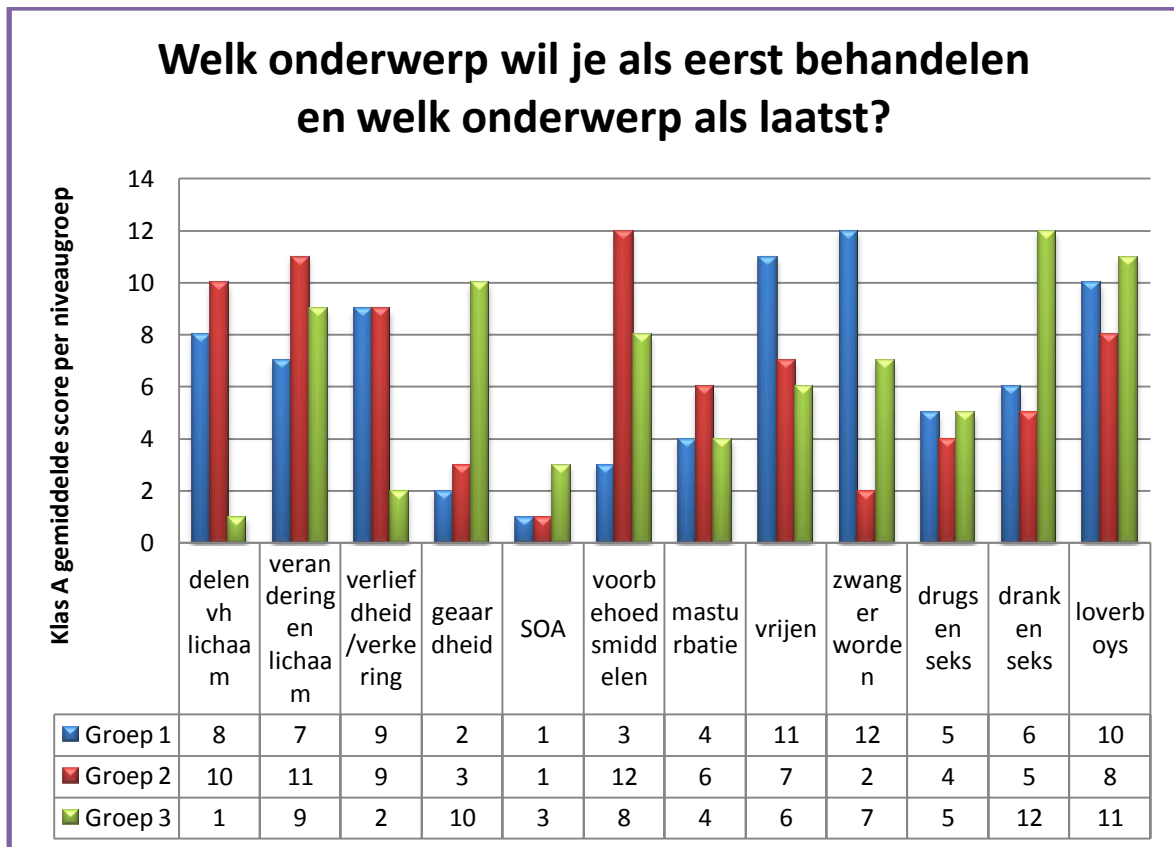


Grafiek 9 Vragenlijst eigen inbreng leerlingen lessen seksualiteit

De onderwerpen miskraam, adoptie en drugs en loverboys vindt het merendeel van de leerlingen interessant.

Concluderend over deze gehele vragenlijst kan ik zeggen dat er veel verschillen maar ook overeenkomsten zijn in de leeftijdscategorieën en hoe de leerlingen tegen de lessen seksualiteit aankijken. Door de overlap kunnen de lessen met bepaalde onderwerpen gelijktijdig aan verschillende leeftijden gegeven worden.

In onderstaande grafiek is er aangegeven hoe de 15-20 jarige leerlingen in de niveaugroepen de lessen willen zien.

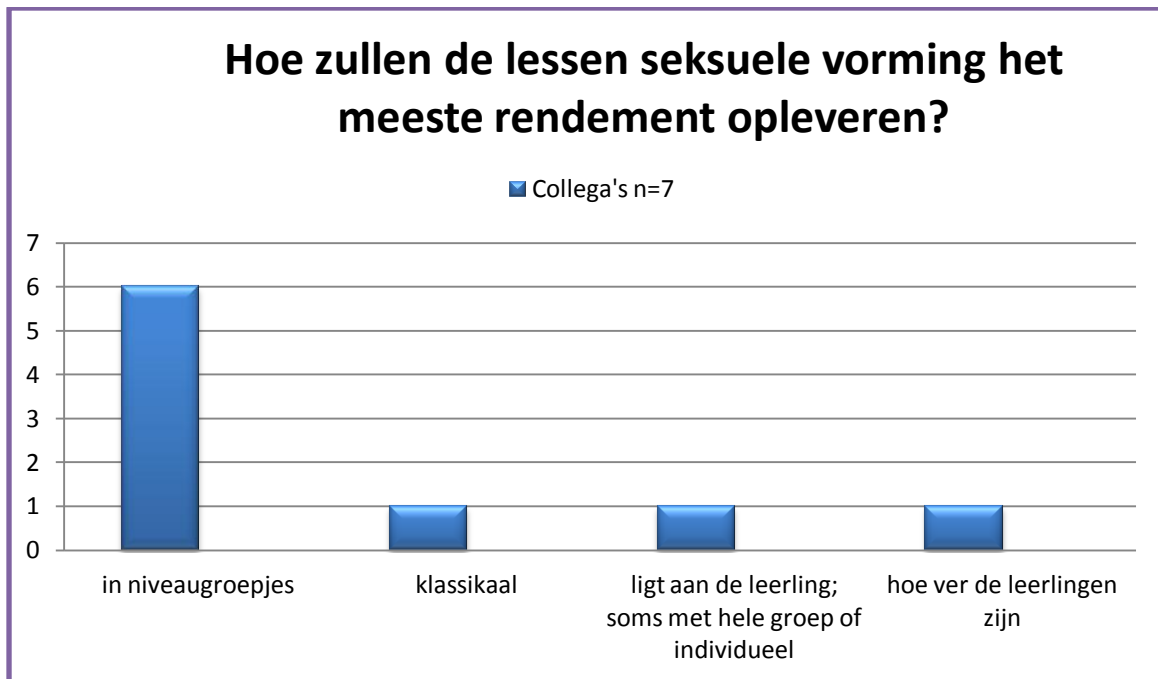


Grafiek 1 Indeling onderwerpen seksualiteit in niveaugroepen klas A

Uit grafiek 1 blijkt dat de drie groepen een andere voorkeur hebben bij de te behandelen onderwerpen. Zowel groep 1 als groep 2 hebben het onderwerp SOA als eerste voorkeur geplaatst, terwijl groep 3 dit onderwerp pas als derde voorkeur heeft aangegeven.

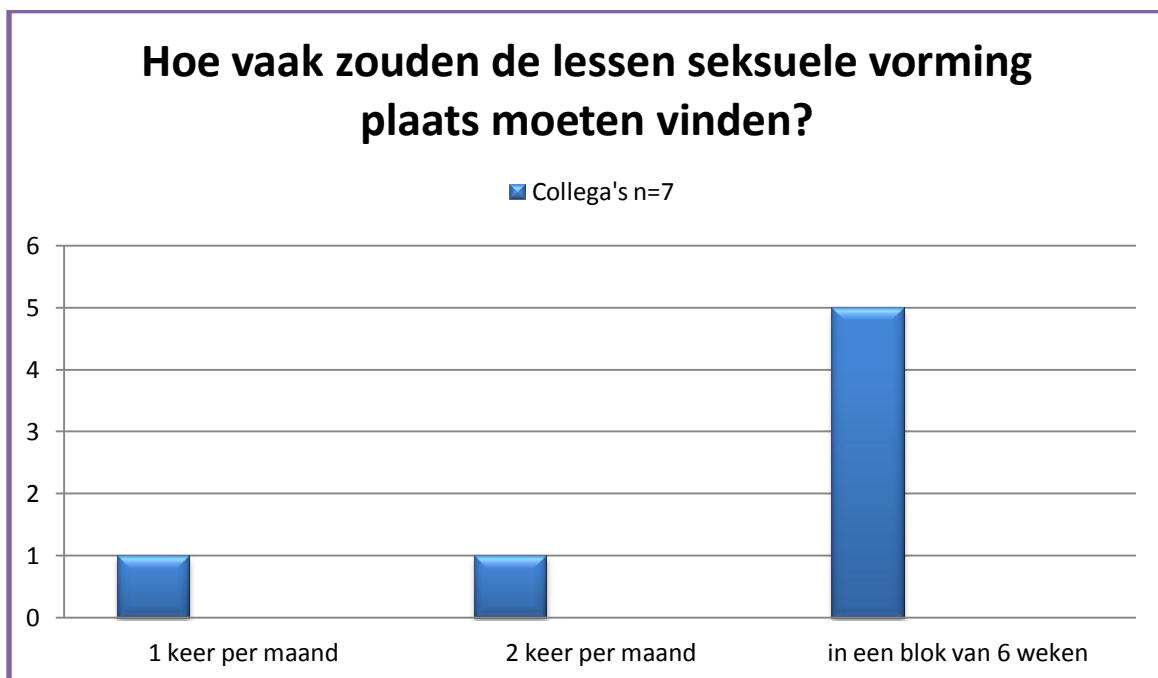
Grafieken uitkomsten vragenlijst eigen inbreng collega's lessen seksualiteit

Om de vragenlijst voor de collega's te analyseren is gebruik gemaakt van de analysemethoden aantallen berekenen, het gemiddelde berekenen en data analyseren aan de hand van categorieën (van der Donk & van Lanen, 2009). Deze analysemethoden geven duidelijk en overzichtelijk de resultaten weer van de vragenlijst. In bijlage 7 is deze vragenlijst terug te vinden. De belangrijkste antwoorden van de collega's worden hieronder toegelicht, alle antwoorden van de vragenlijst zijn te vinden in bijlage 8.



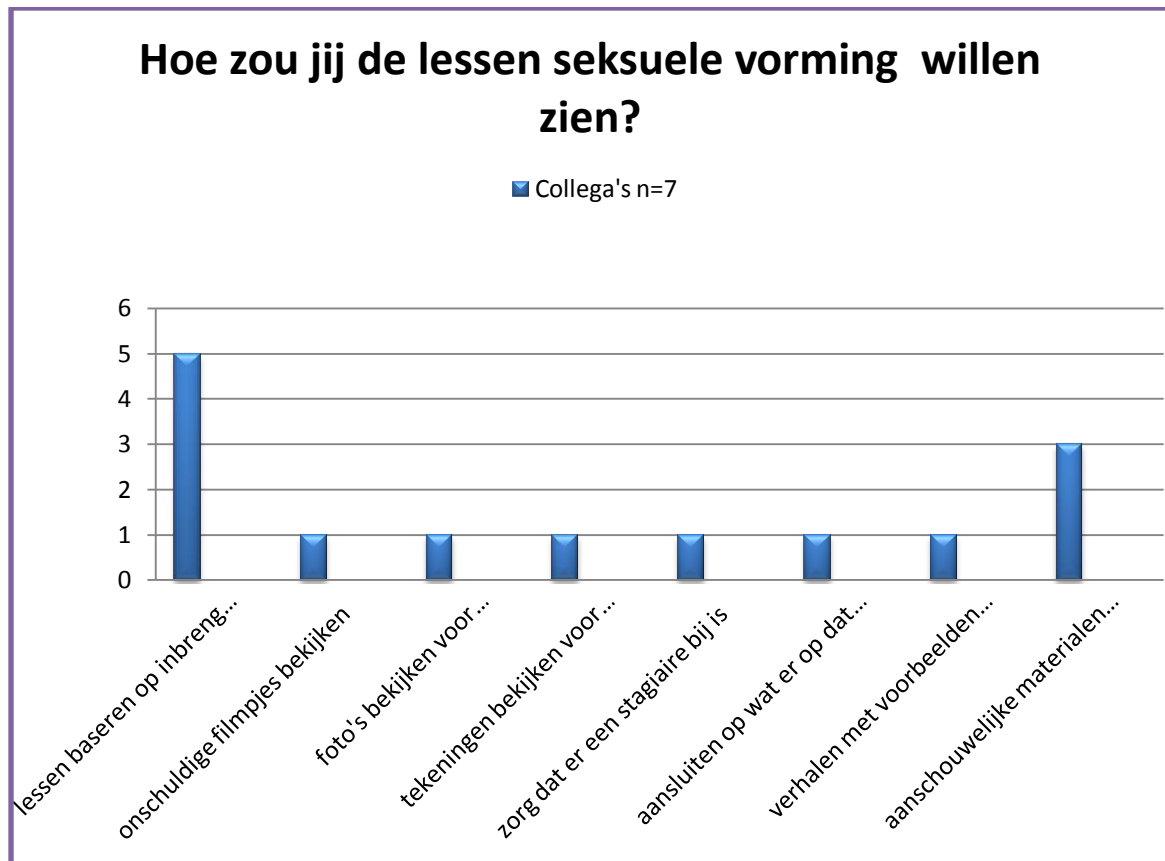
Grafiek 1 Vragenlijst eigen inbreng collega's lessen seksualiteit

Het merendeel van de collega's vindt dat er lesgegeven moet worden in de niveaugroepjes.



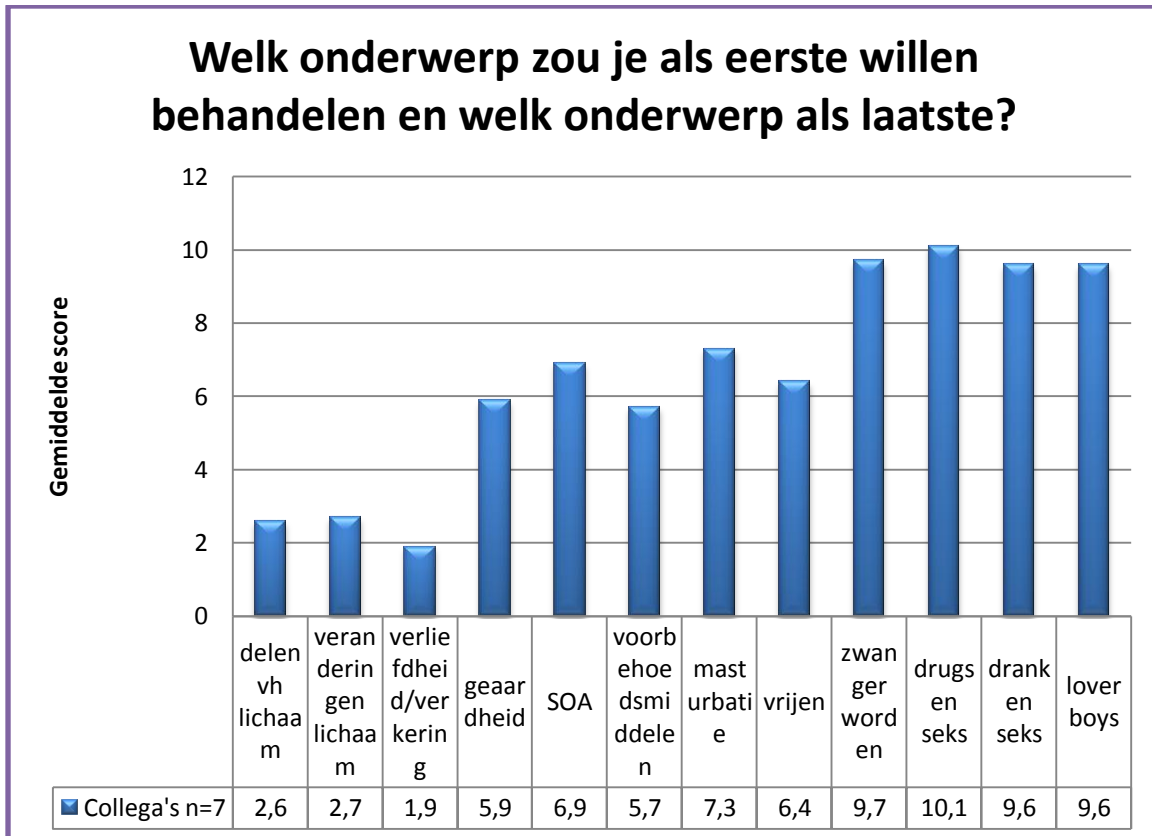
Grafiek 3 Vragenlijst eigen inbreng collega's lessen seksualiteit

Het merendeel van de collega's vindt dat de lessen seksuele vorming in een blok van 6 weken gegeven moeten worden.



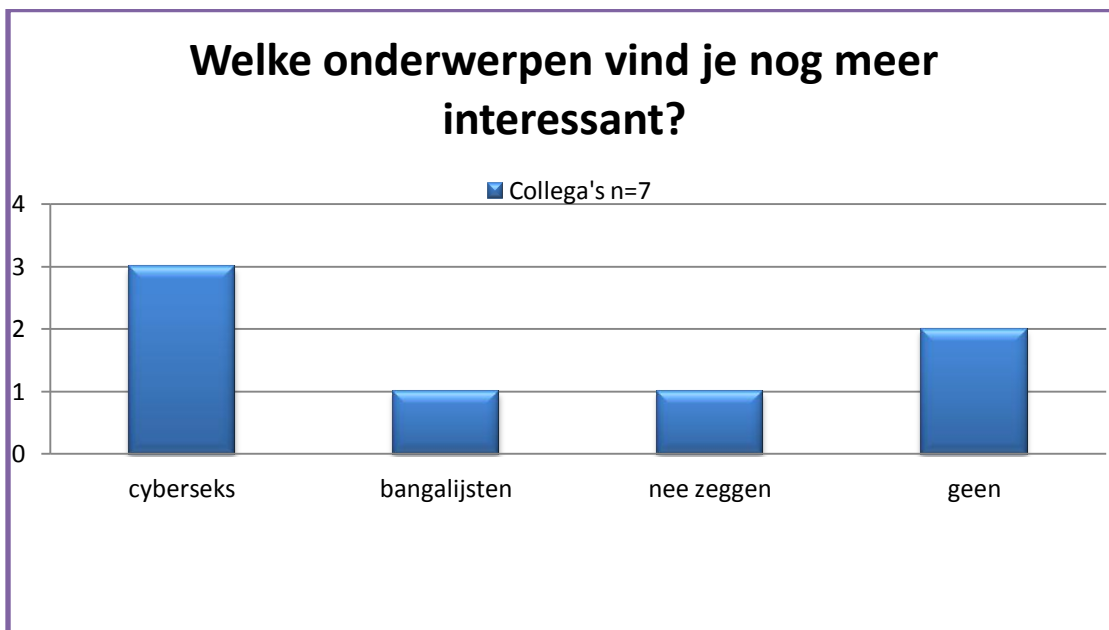
Grafiek 5 Vragenlijst eigen inbreng collega's lessen seksualiteit

Het merendeel van de collega's vindt dat de lessen gebaseerd moeten worden op de inbreng van de leerlingen en dat er aanschouwelijke materialen gebruikt worden in de lessen.



Grafiek 6 Vragenlijst eigen inbreng collega's lessen seksualiteit

De top drie van de collega's is verliefdheid/ verkering, delen van het lichaam en veranderingen aan het lichaam. Dit is gebaseerd op de gemiddelde cijfers die de collega's gegeven hebben, waarbij het cijfer 1 staat voor het eerste onderwerp dat zij willen behandelen.



Grafiek 7 Vragenlijst eigen inbreng collega's lessen seksualiteit

Het merendeel van de collega's zou cyberseks willen behandelen tijdens de lessen.

Concluderend over deze vragenlijst kan ik melden dat de meeste collega's hetzelfde denken over de opzet van de lessen seksuele vorming. Het merendeel van de collega's wil deze lessen in een blok van 6 weken geven in niveaugroepjes. Tijdens de lessen willen zij dat de vragen en inbreng van de leerlingen centraal staan en dat daarbij aanschouwelijke materialen gebruikt worden.

In hoofdstuk 5 worden de bevindingen verwoord die hebben bijgedragen aan het beantwoorden van mijn onderzoeksvraag.

Hoofdstuk 5: Beantwoording van de onderzoeksvraag

In dit hoofdstuk wordt beschreven welke bevindingen ik heb gedaan die bijgedragen hebben aan het beantwoorden van mijn onderzoeksvraag. Per deelvraag worden deze bevindingen gekoppeld aan de gelezen literatuur die beschreven staat in de hoofdstukken van mijn onderzoek. Tot slot wordt de onderzoeksvraag beantwoord aan de hand van mijn opgedane kennis en bevindingen.

5.1 Wat zijn verschillen in het proces van seksuele ontwikkeling tussen reguliere jongeren en jongeren die zeer moeilijk lerend zijn in de leeftijd van 12 tot 20 jaar?

Bij reguliere jongeren duurt het proces van seksuele ontwikkeling gemiddeld vier jaar (Heemelaar, 2008), waarin zij stapsgewijs en geleidelijk seksuele ervaringen opdoen. De jongeren krijgen informatie van hun ouders, zussen, broers, vrienden, de school en hun eventuele partner (Meert, 2008).

Bij de verstandelijk beperkte jongeren verloopt dit proces anders. Zij hebben minder kennis over seksualiteit dan reguliere jongeren, omdat door hen de seksuele ontwikkeling trager doorlopen wordt. Hoe groter de verstandelijke beperking, hoe langer de seksuele ontwikkeling duurt. Het lichaam daarentegen ontwikkelt zich wel net zoals een normale puber. Verstandelijk beperkte jongeren hebben behoefte aan duidelijke en concrete informatie, omdat beelden door hen letterlijk worden genomen (Meert, 2008). Dit wordt in mijn praktijk ondersteund. In mijn groep respondenten zijn filmpjes willen kijken, luisteren naar een verhaal dat de leerkracht vertelt of foto's bekijken gewenste manieren om seksuele voorlichting te krijgen.

Daarbij moet dan aangesloten worden op de belevingswereld van de jongeren in de verschillende leeftijdscategorieën, zodat zij ook begrijpen wat er lichamelijk met hen gebeurt (Heemelaar, 2008). De jongeren krijgen informatie over seksualiteit via hun ouders, filmpjes op youtube, de tv en via boeken op school en uit de bibliotheek. De collega's geven aan dat de lessen gebaseerd moeten worden op de inbreng van de leerlingen en dat er aanschouwelijk materiaal gebruikt dient te worden bij het geven van de lessen seksuele vorming. Het krijgen van informatie over seksualiteit van hun zussen, broers, vrienden en hun eventuele partner is voor deze leerlingen niet vanzelfsprekend.

Weerbaarheid moet centraal staan bij het bespreken van het onderwerp seksualiteit, zodat jongeren zelf hun eigen grenzen en wensen leren bepalen (Plasterk, 2009). Als verstandelijk beperkte jongeren dat kunnen dan houden zij zoveel mogelijk de regie over hun eigen leven en kunnen zij situaties beter inschatten. Op deze manier krijgen ze meer grip op hun omgeving, waardoor zij zich prettiger voelen en daardoor weerbaarder worden (Bosch &

Suykerbuyk, 2000). De leerlingen geven aan dat ze bij ongewenste intimiteiten praten met hun ouders, de leerkracht en op de laatste plaats met hun vrienden. Deze personen kunnen er voor zorgen dat een leerling weerbaar wordt voor ongewenste intimiteiten.

Verstandelijk beperkte jongeren doorlopen de seksuele ontwikkeling trager dan reguliere jongeren, omdat zij minder kennis hebben op seksueel gebied. Binnen ons aanbod bieden wij nog onvoldoende een aangepaste lessencyclus seksuele vorming per leeftijdsgroep (Meert, 2008).

5.2 Hoe kan ik aansluiten op de verschillende niveaus van de leerlingen met het onderwerp seksualiteit?

De leerlingen moeten kunnen vertellen wat hen bezighoudt, in plaats van dat ze informatie opgedragen krijgen (Conix, 2005). Door het geven van seksuele vorming kan er beter ingespeeld worden op de hulpvragen van de leerlingen. De informatie over seksualiteit moet minder eenzijdig zijn en dient aangepast te worden op het niveau van de leerling (Conix, 2005 en Meert, 2008). Uit de vragenlijsten van zowel de leerlingen als collega's gaven beide onderzoeksgroepen aan dat zij de lessen seksuele vorming het liefst in niveaugroepen zouden zien. Alleen de jongste groep respondenten gaven aan dat zij de lessen klassikaal willen krijgen. Door de vragen van de leerlingen als uitgangspunt te nemen en les te geven in niveaugroepjes kunnen de leerlingen van elkaar leren en elkaar steunen.

Er zijn vier niveaus van verstandelijke functioneren; licht, matig, ernstig en diep verstandelijk gehandicapt. (Bosch & Suykerbuyk, 2000, Meert, 2008 en Vugts- de Groot, 2011). Per niveau staan de belevingswereld en manier van denken van ieder persoon centraal. De meeste leerlingen uit mijn praktijk zijn licht verstandelijk gehandicapt, een klein gedeelte van de leerlingen is matig verstandelijk gehandicapt.

Gedurende mijn onderzoek heb ik gemerkt dat de licht verstandelijk gehandicapte leerlingen erg nieuwsgierig zijn naar de feiten op seksueel gebied en daarbij zichzelf vaak overschatten. Aansluiten bij de niveaus van de leerlingen en bij de lessen de vragen en eigen inbreng centraal stellen zorgen voor de juiste informatieoverdracht. Daarbij moet er wel visuele ondersteuning plaats vinden, zodat deze leerlingen de verkregen informatie juist kunnen interpreteren.

Matig verstandelijk gehandicapte leerlingen halen fantasie en werkelijkheid door elkaar (Vugts- de Groot, 2011). Bij het invullen van de vragenlijst hadden deze leerlingen moeite met begrippen over hun eigen lichaam en seksualiteit. Deze leerlingen gaven zelf aan dat zij de informatie visueel ondersteund willen hebben. Doordat zij fantasie en werkelijkheid door

elkaar halen, krijgen zij door de visuele ondersteuning een reëel beeld van de verkregen informatie en kunnen zij kennis opdoen.

Concluderend kan er op de niveauverschillen van de jongeren aangesloten worden door lessen seksuele vorming te geven in de niveaugroepen of klassikaal, afhankelijk van de leeftijdscategorie. De jongste leerlingen vinden het prettiger om klassikaal de lessen te krijgen, de overige leerlingen zouden de lessen graag in de niveaugroepjes willen hebben. In de lessen moeten de hulpvragen van de leerlingen centraal staan. De leerlingen hebben baat bij het overbrengen van de informatie door visuele ondersteuning te krijgen, zodat zij de informatie op de juiste manier in zich kunnen opnemen.

5.3 Hoe kan ik een methode ontwikkelen die aansluit bij de seksuele ontwikkeling van verstandelijk beperkte leerlingen in de leeftijd van 12 tot 20 jaar?

Het merendeel van de leerlingen geven aan dat zij de lessen seksuele vorming willen krijgen in de niveaugroepjes, de 12-14 jarigen willen het klassikaal krijgen. Daarnaast werd door het merendeel van de 15-17 jarige leerlingen aangegeven dat zij de lessen in een blok van zes weken. De overige leerlingen willen de lessen twee keer per maand krijgen. De collega's willen de lessen geven in de niveaugroepen in een blok van zes weken. In België pleiten ze ervoor dat de seksuele vorming op regelmatige momenten moet plaatsvinden (Conix,2005).

Bij het ontwikkelen van de methode moet er rekening gehouden worden met de niveauverschillen van de leerlingen en de keuze van de onderwerpen die zij willen behandelen. De vragen van de leerlingen moeten als uitgangspunt dienen tijdens de lessen (Meert, 2008). Met deze beschikbare gegevens kan er een opzet gemaakt worden per leeftijdsgroep van de volgorde van de onderwerpen en de vragen die zij daarbij hebben. Deze leeftijdsgroep kan onderverdeeld worden in niveaugroepen en op deze manier ontstaat er een methode die aansluit op de seksuele ontwikkeling van de jongeren (Vugts- de Groot, 2011 en Bosch & Suykerbuyk, 2000).

Samenvattend kan ik melden dat er een methode ontwikkeld moet worden die aansluit op de verschillende niveaus van de leerlingen en rekening houdt met de leeftijdscategorie. Per leeftijdscategorie zijn er andere wensen bij het opzetten van de lessen. De hulpvragen van de leerlingen staan centraal tijdens de lessen seksuele vorming.

5.4 Onderzoeksvraag: Hoe kan school X aansluiten bij de seksuele ontwikkeling van verstandelijk beperkte jongeren in de leeftijd van 12 tot 20 jaar?

Door naar bovenstaande gegevens te kijken en de resultaten van het onderzoek, is het voor school X van belang om aan te sluiten bij de verschillende niveaus en inbreng van de leerlingen door de lessen af te stemmen op de verschillende leeftijdscategorieën.

De 12-14 jarige leerlingen hebben aangegeven dat zij de lessen klassikaal willen krijgen, twee keer per maand. De meeste leerlingen hebben moeite om over seks te praten.

De 15-17 jarigen zouden de lessen in niveaugroepjes willen krijgen in een blok van zes weken. Zij schamen zich niet om over seks te praten.

De 18-20 jarigen tot slot zouden de lessen ook in niveaugroepjes willen krijgen, maar dan twee keer per maand. Deze leerlingen vinden het soms moeilijk maar ook normaal om over seks te praten.

Alle leerlingen vinden het prettig als de gegeven informatie in de lessen visueel ondersteund wordt door middel van filmpjes of foto's, zodat het duidelijk en concreet wordt voor ze (Vugts-de Groot, 2011). Ook hebben de leerlingen aangegeven dat zij vragen beantwoord willen hebben tijdens de lessen. De collega's ondersteunen dit antwoord ook, zij vinden het belangrijk dat de hulpvragen en inbreng van de leerlingen centraal staan in de lessen en willen daar visuele ondersteuning bij aanbieden. Het is voor de collega's van belang om de opzet en frequentie van de lessen af te stemmen op de verschillende leeftijdscategorieën, omdat deze leerlingen zelf goed kunnen aangeven waar zij belangstelling voor hebben en hoe zij dat gepresenteerd willen zien. Door het afnemen en analyseren van MindMaps (Buzan, 2008) wordt de voorkennis geactiveerd en ontstaan er aandachtspunten die tijdens de lessen seksuele vorming besproken kunnen worden.

Hoofdstuk 6: Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk wordt aangegeven wat de conclusies betekenen voor mijn onderzoeksvraag hoe school X kan aansluiten bij de seksuele ontwikkeling van verstandelijk beperkte jongeren in de leeftijd van 12- 20 jaar. Daarnaast geef ik aanbevelingen voor mijn praktijk en voor het vervolgonderzoek.

6.1 Algemene conclusies

Uit het onderzoek blijkt dat verstandelijk beperkte jongeren zich trager ontwikkelen op seksueel gebied dan reguliere jongeren. Dat houdt in dat zij minder kennis hebben over seksualiteit en daardoor behoefte hebben aan duidelijke en concrete informatie. In mijn praktijk hebben de leerlingen zelf aangegeven dat zij door middel van filmpjes, foto's of verhalen die de leerkracht vertelt de informatie te weten willen komen. Door aan te sluiten bij de belevingswereld van de jongeren in de verschillende leeftijdscategorieën, begrijpen zij wat er lichamelijk met hen gebeurt. Werken met aanschouwelijk materiaal zorgt voor inzicht en de juiste interpretatie van de verkregen informatie tijdens de lessen seksuele vorming. Per leeftijdscategorie zijn er verschillende wensen bij het opzetten van de lessen seksuele vorming. Door naar de wensen en behoeften van de jongeren te luisteren kunnen de lessen afgestemd worden op hun niveau. De 12-14 jarige leerlingen hebben aangegeven dat zij de lessen klassikaal willen krijgen, twee keer per maand. De 15-17 jarigen zouden de lessen in niveaugroepjes willen krijgen in een blok van zes weken. De 18-20 jarigen tot slot zouden de lessen ook in niveaugroepjes willen krijgen, maar dan twee keer per maand. Door de hulpvragen van de leerlingen als uitgangspunt te nemen en lessen af te stemmen op de verschillende leeftijdscategorieën, kunnen de leerlingen van elkaar leren en elkaar steunen. De leerlingen worden daardoor mondiger en weerbaarder.

6.2 Inhoudelijke aanbevelingen voor mijn praktijk

School X kan aansluiten bij de belevingswereld van verstandelijk beperkte jongeren in de leeftijd van 12-20 jaar, door de lessen seksuele voorlichting te vervangen door seksuele vorming. Het verschil tussen seksuele voorlichting en seksuele vorming is dat er bij seksuele voorlichting informatie bij de leerlingen opgedragen wordt en dat er bij seksuele vorming aangesloten wordt op wat de leerlingen bezig houdt. Door het inzetten van MindMaps wordt de voorkennis van de leerlingen geactiveerd en wordt het inzichtelijk hoe ver de leerling is op het gebied van seksuele ontwikkeling. In de vragenlijst konden de leerlingen aangeven wat zij graag te weten willen komen tijdens de lessen seksuele vorming. De hulpvragen van de leerlingen moeten het uitgangspunt zijn voor de lessen. De informatie over seksualiteit moet minder eenzijdig zijn en aangepast worden op het niveau van de leerling.

Door aan te kunnen sluiten op de verschillende niveaus, wordt het aanbod afgestemd op de verschillende niveaugroepen per klas. De lessen worden ingericht volgens een systeem van de verschillende groepen, ingedeeld naar de leeftijd en het niveau van de leerlingen.

De leerlingen van klas A willen de lessen in niveaugroepjes krijgen. De volgende onderwerpen die de leerlingen tijdens de lessen willen bespreken zijn uit de vragenlijst naar voren gekomen en zijn geordend per niveaugroep. Groep 1 wil graag meer willen weten over drugs en seks, drank en seks en over de geaardheid, omdat daar vaak over gescholden wordt. Groep 2 wil graag weten hoe een kindje in de buik overlijdt, wat een miskraam betekent en wat een SOA is. Groep 3 wil graag weten hoe een vrouw zwanger kan worden, meer weten over vrijen, drank en seks, loverboys en de computer en seks. Door het werken in niveaugroepen kan de indeling per leeftijdscategorie niet aangehouden worden. Grafiek 1 *Indeling onderwerpen seksualiteit in niveaugroepen klas A* is aan het einde van hoofdstuk 4 terug te vinden. Bovenstaande onderwerpen kunnen naast de grafiek gelegd worden, zodat de lessen optimaal op de leerlingen afgestemd kunnen worden.

De leerlingen van klas B willen de lessen klassikaal krijgen. De volgende onderwerpen die de leerlingen tijdens de lessen willen bespreken zijn uit de vragenlijst naar voren gekomen. Zij willen weten hoe het kan dat je snel zwanger wordt als je één dag seks hebt gehad, wat sperma is en wat een miskraam is. Ze willen meer weten over zoenen, drugs en loverboys. Ook willen zij graag weten hoe het komt dat je adoptieouders krijgt, waarom mensen in arme landen snel seks hebben en de mannen weglopen als de baby geboren wordt en wat SOA betekend. Daarnaast willen zij meer weten over drugs en seks, drank en seks, masturbatie, verliefdheid/ verkering en alles weten over seks. Deze onderwerpen kunnen naast grafiek 8 *Vragenlijst eigen inbreng leerlingen lessen seksualiteit* gelegd worden, zodat de lessen optimaal afgestemd kunnen worden op de leerlingen.

De lessen seksuele vorming moeten gebaseerd zijn op wat de leerlingen bezig houdt. De methodes en materialen dienen ter ondersteuning gebruikt te worden voor het visualiseren van de antwoorden op de hulpvragen van de leerlingen. Door bovenstaande aanbevelingen op te volgen, staat de seksuele ontwikkeling van de leerlingen centraal. De leerlingen worden daardoor mondiger en weerbaarder, zodat het bespreken van seksuele onderwerpen hen gemakkelijker afaat en zij minder seksueel gefrustreerd zullen zijn.

Aan de hand van de uitkomsten van dit onderzoek is mijn samenvattende advies, om de huidige lessen seksuele vorming bij te stellen naar een gedifferentieerd programma voor alle niveaugroepen binnen onze school.

6.3 Inhoudelijke aanbevelingen voor vervolgonderzoek

In klas A kan er per niveaugroep bepaald worden of de leerlingen foto's of tekeningen willen gebruiken ter visuele ondersteuning. In klas B is het verstandig om eerst te beginnen met het laten zien van tekeningen en daarna over te gaan op foto's, omdat foto's voor leerlingen met een lager niveau confronterend zijn. Bij een vervolgonderzoek kan er een leerlijn seksuele ontwikkeling opgezet worden. Daarin kunnen de onderwerpen cyberseks, bangalijsten en nee zeggen, die door de collega's benoemd zijn, meegenomen worden. Als school X deze aanbevelingen opvolgt, kan er een leerlijn ontstaan die aansluit op de seksuele ontwikkeling van verstandelijk beperkte jongeren in de leeftijd van 12 tot 20 jaar en rekening houdt met de niveauverschillen en cultuurverschillen.

Hoofdstuk 7: Evaluatie van het onderzoek

In dit hoofdstuk evalueer ik mijn eigen proces als onderzoeker en geef ik aanbevelingen voor andere onderzoekers.

7.1 Reflectie eigen proces als onderzoeker

In het eerste studiejaar heb ik geleerd dat bij het schrijven van stukken voor de opleiding Master SEN (Special Educational Needs) vele criteria gesteld worden waar de stukken aan moeten voldoen. Ik had bij het schrijven van het kennisstuk moeite met het kritisch vergelijken van kennisbronnen en om de gelezen informatie in mijn eigen woorden te verwoorden. Door het schrijven van dit onderzoek heb ik aan bovenstaande leerpunten kunnen werken en dat heeft er in geresulteerd dat ik gemakkelijker kennisbronnen kritisch met elkaar kan vergelijken. Ik heb dit kunnen realiseren doordat ik bij het lezen van de literatuur steekwoorden heb opgeschreven en geen samenvattingen heb gemaakt, zodat ik werd gedwongen om de gelezen literatuur in mijn eigen woorden op te schrijven.

Ook heb ik in de leerlijn geleerd om geen antwoorden voor de ander in te gaan vullen, zodat ik de ander de ruimte geef om een eigen antwoord te geven. Tijdens mijn onderzoek werd dit leerpunt meerdere malen op de proef gesteld. Bij het maken van de MindMaps (Buzan, 2008) heb ik me afwachtend opgesteld toen de leerlingen antwoorden gaven. Ik heb hen niet gestuurd in een bepaalde richting en heb letterlijk genoteerd wat zij als antwoorden gaven.

Ook bij het invullen van de vragenlijst over kennis van de seksualiteit door de leerlingen wisten sommige leerlingen bepaalde vragen niet. Ik heb niet voor hen ingevuld en daardoor hebben deze leerlingen als antwoord opgeschreven dat zij het niet wisten. Dit heeft gezorgd voor validiteit in het onderzoek. Daardoor kan ik concluderen dat het invullen van de antwoorden door deze opleiding geen leerpunt meer voor me is, omdat ik daar de afgelopen twee jaren aan heb gewerkt. Ik weet dat ik me afwachtend moet opstellen en stil mag zijn, zodat de ander met een eigen antwoord kan komen. Als professional heb ik geleerd om mezelf te positioneren en op te komen voor mijn eigen manier van werken.

In het begin van het onderzoek heb ik het als zeer prettig ervaren dat ik samen met het groepje studenten van vorig jaar als critical friends mijn onderzoek kon delen. Op de momenten dat ik vast liep in mijn onderzoek gaven zij mij nieuwe ideeën en zetten mij soms op een totaal ander spoor, doordat we de moeilijkheden in een breder perspectief bekeken. Dat zorgde ervoor dat ik verder kon met mijn onderzoek. Door naar elkaar te luisteren en tips te geven, heb ik kennis en ideeën opgedaan voor mijn eigen onderzoek.

Ook heb ik van het oplossingsgericht werken (Wolters, 2011) steun ondervonden tijdens mijn onderzoek. Door het oplossingsgericht werken heb ik tijdens moeilijkheden in mijn onderzoek

gezocht naar oplossingen, zodat ik niet in een negatieve spiraal terecht kwam. Bij moeilijkheden kon ik naast mijn medestudenten en docent ook bij mijn andere critical friends terecht.

Mijn andere critical friends zijn collega's van school X. Met één critical friend ben ik gelijktijdig met de opleiding Master SEN begonnen. Wij hebben door extra afspraken te maken in onze praktijk elkaar kunnen ondersteunen in het onderzoeksproces. Ik vond het prettig om mijn collega's als critical friends te hebben, omdat zij allebei in dezelfde praktijk werkzaam zijn en ervaring hebben met de doelgroep. Daardoor konden er nog gerichte tips gegeven worden bij de uitvoering van mijn onderzoek, zodat mijn onderzoek nog beter afgestemd kon worden op de onderzoeksgroep. Door samen te werken en te overleggen met mijn medestudenten, docent en critical friends heb ik het uitvoeren van mijn onderzoek als zeer zinvol voor mijn eigen ontwikkeling ervaren. Ik heb geleerd van de tips en ideeën van mijn medestudenten, docent en critical friends en deze heb ik verwerkt in mijn onderzoek. Het eindresultaat is een onderzoek geworden waar ik zelf trots op kan zijn.

7.2 Aanbevelingen

Het opzetten en uitvoeren van een onderzoek vraagt veel tijd van de onderzoeker. In het begin is het belangrijk dat het soort onderzoek afgestemd wordt op de onderzoeksvraag. Dat kan bereikt worden door de literatuur te bestuderen, zodat er stap voor stap bepaald kan worden welke onderzoeksmiddelen je daarbij wilt gebruiken. Als deze opzet duidelijk is voor de onderzoeker, ondervind je daar de voordelen van gedurende het onderzoek.

Wanneer je gedurende het onderzoek moeilijkheden tegenkomt, schroom dan niet om je critical friends of medestudenten om tips te vragen. Samen kan je deze moeilijkheden in een breder perspectief bekijken en analyseren, waardoor je als onderzoeker nieuwe inzichten krijgt en verder kunt met je onderzoek. Door het volgen van de opleiding Master SEN doe je niet alleen onderzoek in de praktijk, maar onderzoek je ook jezelf. Ik ben me bewust geworden van mijn eigen kwaliteiten en valkuilen. Daardoor heb ik een sterkere persoonlijkheid ontwikkeld en daar ben ik trots op!

Nawoord

Dit praktijkonderzoek is een afsluiting voor de Master 'Special Education Needs' (SEN) bij Fontys Hogescholen. Door de uitvoering van dit onderzoek wil ik de betrokkenen op de hoogte stellen van de uitkomsten en daardoor een nieuwe weg in slaan met de lessen seksualiteit. Mijn uiteindelijke doel is om een leerlijn op te stellen, zodat er door school X aangesloten kan worden op de verschillende niveaus van de leerlingen.

Graag wil ik nog een aantal mensen bedanken die een bijdrage hebben geleverd aan het tot stand komen van dit onderzoek. Op de eerste plaats wil ik mijn vriend bedanken voor de tijd en rust die hij me heeft gegeven om dit onderzoek goed uit te kunnen voeren. Daarnaast wil ik mijn medestudenten en onderzoeksbegeleider A. van der Kamp bedanken voor het meedenken en begeleiden tijdens mijn onderzoek. Ook wil ik mijn collega's bedanken voor hun begrip en medewerking aan mijn onderzoek. Tot slot was de steun van mijn beide critical friends tijdens mijn onderzoek onmisbaar, ik wil hen hartelijk bedanken voor hun tijd en energie die zij hebben gestoken in het kritisch bekijken van mijn onderzoek!

Inge Koers

Literatuurlijst

- Boekaerts, M. & Simons, R. (2010). *Leren en instructie: psychologie van de leerling en het leerproces (5^e druk)*. Assen: uitgeverij Van Gorcum
- Bosch, E.& Suykerbuyk, E. (2000). *Seksuele voorlichting aan mensen met een verstandelijke handicap; de kunst van het verstaan*. Soest: uitgeverij Nelissen.
- Bruijn, J.J. M. de (2006). *Hermeneutische benadering*. Geraadpleegd op 27-12-2011 van http://www.methodieken.nl/methodieken_methoden.asp?methode_link=Hermeneutische%20benadering
- Buzan, T. (2008). *Maximise the Power of your Brain*. Geraadpleegd op 20-01-2012 van http://www.youtube.com/watch?v=MlabrWv25gQ&feature=player_embedded
- Conix, G. et al.(2005). *Seks @relaties.kom! Werkboek voor mensen met een verstandelijke beperking; deel 1 Seksualiteit*. Berchem: uitgeverij EPO.
- Donk, C. van der & Lanen, B. van (2009). *Praktijkonderzoek in de school*. Bussum: uitgeverij Coutinho.
- Graaf, H. de, et al (2008). *Seksualisering: reden tot zorg? Een verkennend onderzoek onder jongeren*. Geraadpleegd op 07-11-2011 van <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2008/11/07/rapport-seksualisering-reden-tot-zorg.html>
- Heemelaar, M. (2008). *Seksualiteit, intimiteit en hulpverlening 3^e druk*.Houten: uitgeverij Bohn Stafleu van Loghum.
- Kohnstamm, R. (2009). *Kleine ontwikkelingspsychologie; de puberjaren (3^e druk)*. Houten: uitgeverij Bohn Stafleu van Loghum.
- Lange, R. de, et al (2011). *Praktijkgericht onderzoek voor reflectieve professionals (3^e druk)*. Apeldoorn: uitgeverij Garant.
- Meert, E. (2008). *De relationele en seksuele beleving van jongeren met een lichte verstandelijke beperking*. Geraadpleegd op 30-11-2011 van http://www.vub.ac.be/wetenschapswinkel/publicaties/2007-2008/thesis_EMeert_Sensoa.pdf
- Plasterk, R. (2009). *Reactie op onderzoek naar seksualisering*. Geraadpleegd op 07-11-2011 van <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2009/04/03/brief-aan-de-tweede-kamer-met-reactie-op-onderzoek-naar-seksualisering.html>
- Redflower, E. (2010). *Seksualiteit bij jongeren met een verstandelijke beperking*. Geraadpleegd op 6-12-2011 van <http://mens-en-samenleving.infonu.nl/pedagogiek/59005-seksualiteit-bij-jongeren-met-een-verstandelijke-beperking.html>

- Simbio6 (2012). *Creatief denken; online cursus Creativiteit. Les 7 MindMappen*. Geraadpleegd op 20-01-2012 van <http://www.creatiefdenken.com/mindmappen.php>
- Vugts- Groot de, B. (2011). *Werken met ontwikkelingsleeftijden; afstemmen op mensen met een verstandelijke beperking (2^e druk)*. Culemborg: uitgeverij Nelissen
- Wolters, C. (2011). *Oplossingsgericht aan het werk met kinderen en jongeren; gesprekken en werkvormen*. Huizen: uitgeverij Pica.

Bijlage 1 Categorieën hermeneutische cirkel

- Lichamelijke ontwikkeling: Dit wordt bij verstandelijk beperkten net zo doorlopen als bij reguliere jongeren. Er moet wel rekening gehouden worden met de leeftijdsfase waarin de jongere zich bevindt; als kind, puber of volwassene, omdat iedere fase andere vragen met zich meebrengt op seksueel gebied.
- Verstandelijke ontwikkeling: Iemand kan zich licht verstandelijk, matig verstandelijk, ernstig verstandelijk of diep verstandelijk ontwikkelen. De kennis van wat iemand berijpt draagt bij aan de kennis van hulpvragen en aan de seksuele voorlichting.
- Sociale ontwikkeling: Hoe is de omgang van de persoon met anderen en in welke fase van de ontwikkeling verkeert de persoon? De invloed van sociale contacten zorgt voor de seksuele identiteit van de persoon.
- Levensgeschiedenis: Dit zijn de bouwstenen die van grote invloed zijn op de persoonlijke identiteit. Deze bouwstenen bestaan uit de opvoeding, ontwikkeling, bijzondere gebeurtenissen, de afkomst, het milieu, de cultuur en wat iemand heeft meegekregen op seksueel gebied.
- Emotionele ontwikkeling en draagkracht: Het spanningsveld tussen het kunnen en aankunnen, zorgt voor de emotionele draagkracht. Aangepast gedrag laten zien is afhankelijk van het niveau dat iemand beheerst. Dat zorgt voor het bewustzijn van wat wel en niet hoort, zodat het gedrag van iemand beter te begrijpen is.
- Psychische en/of psychiatrische problematiek: Dit onderdeel hoeft alleen maar ingevuld te worden als het op de persoon van toepassing is.



Bijlage 2 Brief voor ouders/ verzorgers onderzoek

Apeldoorn, 26 maart 2012

Betreft: praktijkonderzoek seksualiteit Inge Koers

Geachte ouder(s) / verzorger(s) van de leerlingen van groep,

Vorig jaar ben ik begonnen met de opleiding Master SEN. Master SEN is een aanvullende opleiding vanaf de Pabo voor het speciaal onderwijs die twee jaar duurt. Ik zit nu in het tweede jaar. Ik begin dit jaar met een onderzoek in de praktijk. Dit onderzoek ga ik richten op seksualiteit bij onze VSO jongeren in de leeftijd van ongeveer 12 tot 20 jaar. Mijn onderzoek richt zich op wat de leerlingen al weten over het onderwerp en waar de leerlingen nog vragen over hebben. Het doel van het onderzoek is om de lessen seksuele voorlichting nog beter aan te kunnen laten sluiten bij de seksuele ontwikkeling van alle leerlingen.

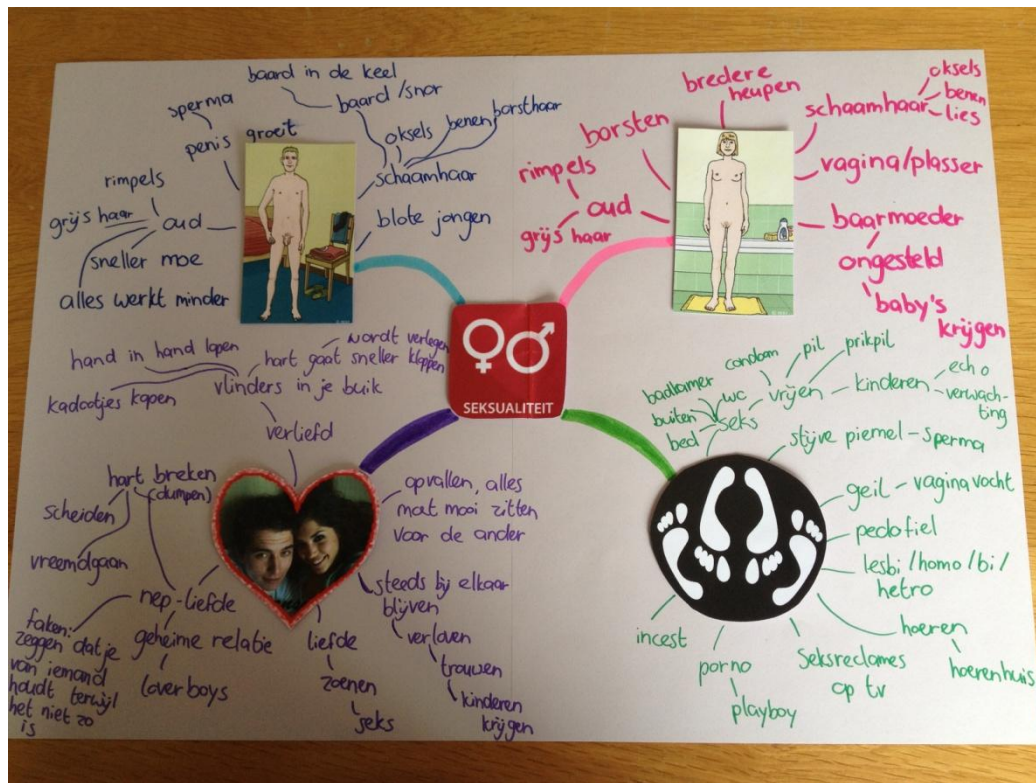
Deze week neem ik een vragenlijst over seksualiteit af bij de leerlingen. Dit doe ik met iedere leerling persoonlijk. De informatie die ik krijg van de leerlingen zal uiterst vertrouwelijk worden behandeld. In mijn onderzoek worden geen namen genoemd. Mocht uw zoon of dochter over het onderwerp seksualiteit beginnen dan weet u waar dit vandaan komt.

Mocht u er vragen over hebben of er meer over willen weten dan kunt u gerust contact met me opnemen.

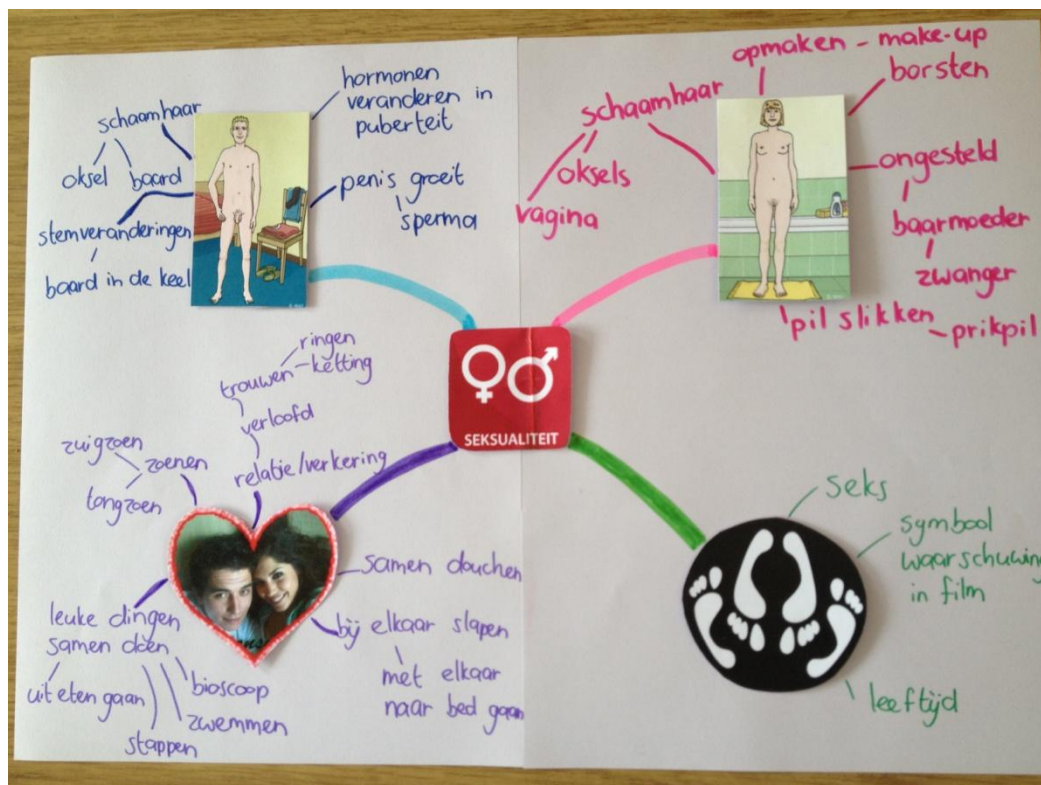
Met vriendelijke groet,

Inge Koers

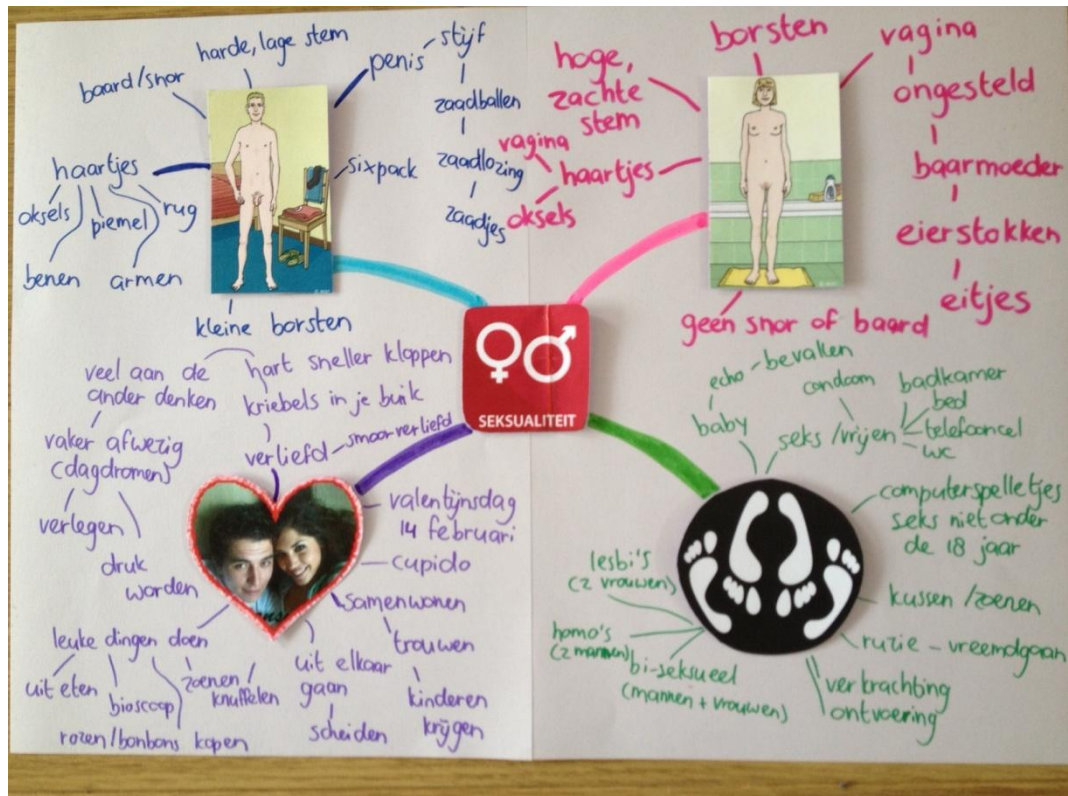
Bijlage 3 MindMaps klas A



Groep 1

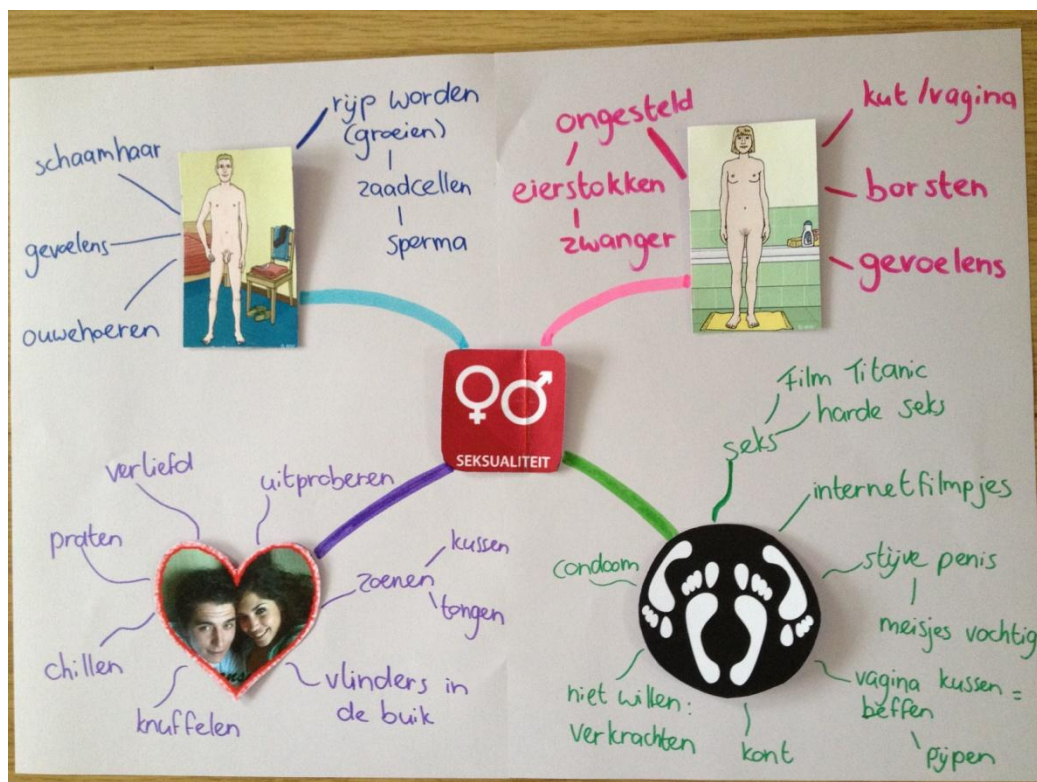


Groep 2

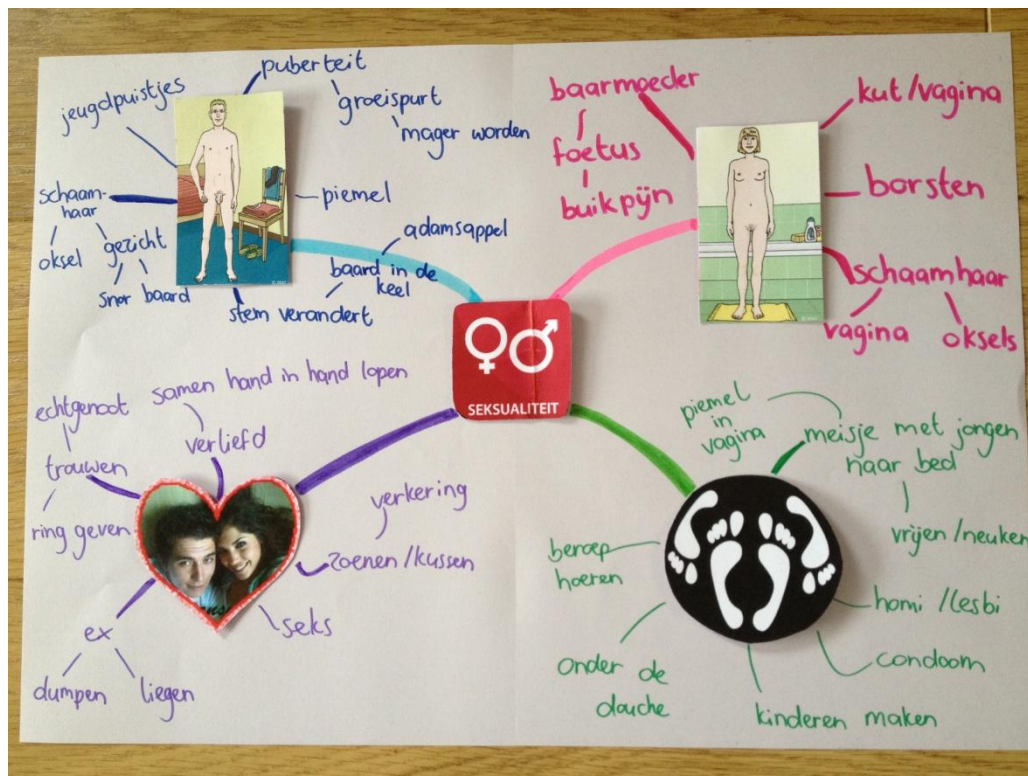


Groep 3

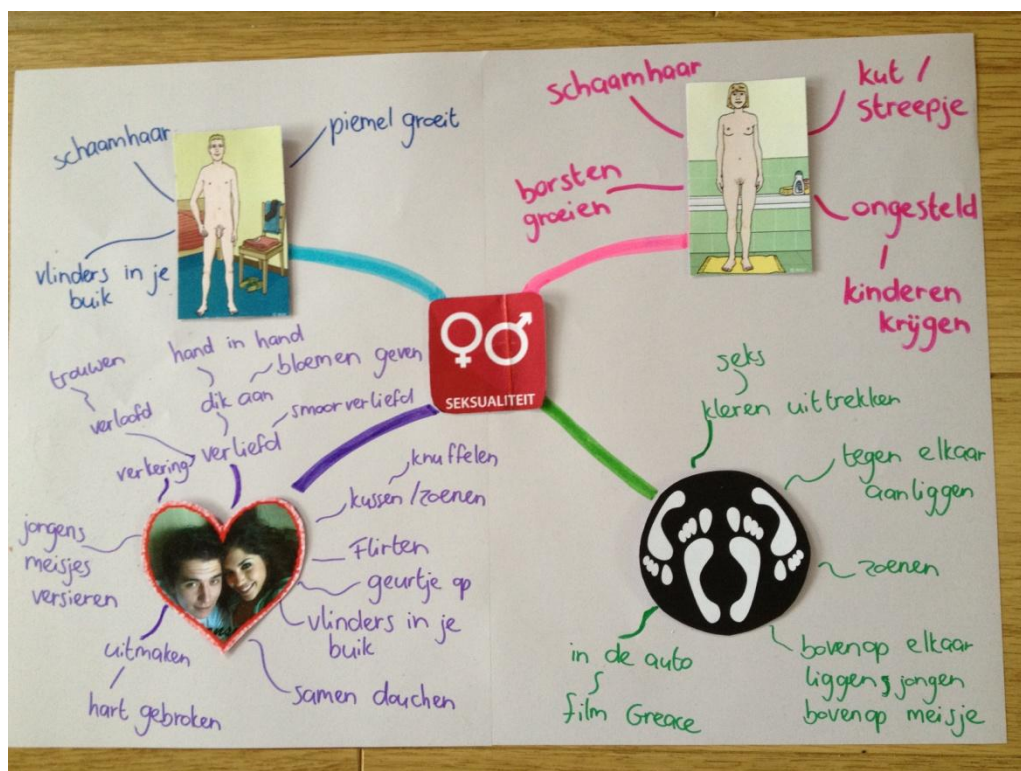
MindMaps klas B



Groep 1



Groep 2



Groep 3

Bijlage 4 Vragenlijst kennis over seksualiteit leerlingen

Hallo leerlingen,

Fijn dat je mee wilt werken aan mijn onderzoek. Ik vraag je daarvoor om deze vragenlijst in te vullen. Zoals je misschien weet, geef ik lessen over seksualiteit. Ik wil graag onderzoeken wat je al weet over dit onderwerp, zodat wij met de lessen kunnen aansluiten op jouw ontwikkeling. Bij het invullen van de vragenlijst hoef je geen naam in te vullen. De antwoorden die je geeft gebruik ik alleen voor mijn onderzoek. Heb je een antwoord aangekruist dat je toch niet wilde, dan kan je daar een streep door zetten en kan je verder met de vragenlijst. Alvast bedankt!

Inge Koers

1. Wat is je leeftijd?

- ☐ 12 - 14 jaar
- ☐ 15 – 17 jaar
- ☐ 18 – 20 jaar

2. Wat is je geslacht?

- ☐ jongen/ man
- ☐ meisje/ vrouw

3. Waar kan je informatie vinden over je lijf en over seks?

Meerdere antwoorden mogelijk

- | | |
|--|--|
| ☐ bij de bakker | ☐ boeken: 0 op school |
| ☐ ouders | 0 bibliotheek |
| ☐ broertjes/ zusjes | 0 thuis |
| ☐ seksbladen | ☐ anders, namelijk... |
| ☐ vrienden | |
| ☐ tv | |
| ☐ telefoon | |
| ☐ facebook | |
| ☐ youtube | |
| ☐ hyves | |

4. Wat hoort er allemaal bij jouw lichaam?

- | | |
|---|---------------------------------------|
| ☐ piemel/ penis | |
| ☐ ongesteldheid/ menstruatie | ☐ schaamlippen |
| ☐ baard in de keel | ☐ clitoris |
| ☐ zaadlozing | ☐ tepels |
| ☐ navel | ☐ eierstokken |
| ☐ anus | ☐ schaamhaar |
| ☐ witte vloed/ afscheiding | ☐ baarmoeder |
| ☐ okselhaar | ☐ prostaat |
| ☐ maagdenvlies | ☐ sperma |
| ☐ zaadcellen | |
| ☐ eicellen | |
| ☐ hormonen | |
| ☐ zaadballen/ testikels | |
| ☐ borsten | |
| ☐ baardgroei | |
| ☐ vagina/schede | |
| ☐ eikel | |
| ☐ voorhuid | |

5. Wat hoort er bij ongesteldheid (menstruatie)?

- ☐ bloedverlies
- ☐ spermazaadjes
- ☐ eierstok stoot eitje af
- ☐ verwisselen van het maandverband of tampon
- ☐ baby in de buik
- ☐ afgestoten slijmvlies
- ☐ snel geïrriteerd een paar dagen ervoor

6a. Wat is masturbatie (zelfbevrediging)?

- ☐ door het strelen van je eigen geslachtsdeel tot orgasme komen
- ☐ vrijen met z'n tweetjes
- ☐ meisje krijgt zaadlozing
- ☐ strelen of masseren van de clitoris (kittelaar)
- ☐ bekkenbodemspieren van de jongen trekken samen

6b. Waar mag je masturberen?

- ☐ op de fiets
- ☐ in bed
- ☐ in het park
- ☐ onder de douche

7. Wat is iemand versieren?

- ☐ slingers om iemand heen doen
- ☐ iemand aandacht geven
- ☐ iemand bellen
- ☐ op hyves of facebook praten met iemand
- ☐ een afspraakje maken met iemand
- ☐ iets leuks bedenken om samen te doen, bijvoorbeeld naar de film.

8. Wat is vriendschap?

- ☐ vrienden zijn
- ☐ vriendinnen zijn
- ☐ elkaar door dik en dun steunen
- ☐ veel lachen
- ☐ samen leuke dingen doen
- ☐ zoenen
- ☐ buiten rond hangen
- ☐ eerlijk zijn tegen elkaar
- ☐ veel praten
- ☐ Vul zelf in

9. Wat is verkering?

- ☐ gelijk met elkaar naar bed gaan
- ☐ veel bellen en sms'en
- ☐ veel samen willen zijn
- ☐ je **moet** vrijen
- ☐ zoenen (kussen)
- ☐ hand in hand lopen
- ☐ vlinders in je buik
- ☐ chillen
- ☐ winkelen
- ☐ elkaar vertrouwen
- ☐ samen muziek luisteren
- ☐ elkaar helpen
- ☐ knuffelen
- ☐ met elkaar lachen
- ☐ veel praten
- ☐ veel aan de ander denken
- ☐ stiekem met iemand anders uitgaan

10. Wat zou je doen als er iets met je gebeurt wat je niet fijn vindt?

- ☐ praten met je ouders
- ☐ vertellen aan vrienden of vriendinnen
- ☐ op school aan de meester of juf vertellen
- ☐ politie vertellen

11. Wat doe je als je vriend of vriendin de verkering uitmaakt?

- ☐ lachen
- ☐ huilen, erg verdrietig zijn
- ☐ afwezig zijn, dagdromen
- ☐ boel in elkaar slaan
- ☐ duidelijk willen weten waarom hij of zij het uitmaakt

12. Heb je wel eens verkering gehad?

- ☐ ja
- ☐ nee

13 a. Welke voorbehoedsmiddelen ken je?

.....

.....

.....

13 b. Waarom heb je voorbehoedsmiddelen nodig?

.....

.....

.....

14. Hoe wordt iemand zwanger?

- ☐ door appels te eten
- ☐ veilig vrijen
- ☐ tongzoenen
- ☐ niet veilig vrijen

15. Waar zou je nog meer over willen weten?

- ☐ drugs en seks
 - ☐ drank en seks
 - ☐ loverboys
 - ☐ je eigen lijf
 - ☐ verkering
 - ☐ ja en nee zeggen
 - ☐ masturbatie
 - ☐ geaardheid (homo, lesbi of hetero)
 - ☐ anders, namelijk.....
-

16. Wat vond je van deze vragenlijst?

.....

.....

BEDANKT VOOR HET INVULLEN!

Bijlage 5 Vragenlijst eigen inbreng leerlingen lessen seksualiteit

Hallo leerlingen,

Fijn dat je mee wilt werken aan mijn onderzoek. Ik vraag je daarvoor om deze laatste vragenlijst in te vullen. Door deze vragenlijst wil ik onderzoeken hoe jullie vinden, dat de lessen seksuele voorlichting eruit zouden moeten zien. Bij het invullen van de vragenlijst hoef je niet je naam in te vullen. De antwoorden die je geeft, gebruik ik alleen voor mijn onderzoek. Heb je een antwoord aangekruist dat je toch niet wilde, dan kan je daar een streep door zetten en verder gaan met de vragenlijst. Alvast bedankt!

Inge Koers

1. Wat is je leeftijd?

- ☐ 12 - 14 jaar
- ☐ 15 – 17 jaar
- ☐ 18 – 20 jaar

2. Wat is je geslacht?

- ☐ jongen/ man
- ☐ meisje/ vrouw

3. Hoe zou jij de lessen seksuele voorlichting willen krijgen?

- ☐ in mijn eigen niveaugroepje
- ☐ samen met de hele klas
- ☐ anders, namelijk.....

4. Hoe willen jullie de informatie tijdens de lessen te weten komen? Hier zijn meerdere antwoorden mogelijk.

- ☐ bekijken van foto's
- ☐ bekijken van tekeningen
- ☐ bekijken van filmpjes
- ☐ zelf vragen stellen
- ☐ anders, namelijk.....
-

5. Hoe vaak zou je de lessen seksuele voorlichting willen krijgen?

- ☐ 1 keer per maand
- ☐ 2 keer per maand
- ☐ In een blok van 6 weken
- ☐ anders, namelijk.....
.....

6. Kan jij makkelijk over seks praten?

- ☐ Ja, want.....
.....
- ☐ Nee, want.....
.....

7. Hoe zou jij de lessen seksuele voorlichting willen zien?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

8. Welk onderwerp zou jij als eerste willen behandelen en welk onderwerp als laatste? Zet de ontwerpen op de volgende bladzijde op volgorde van hoe jij het wilt, dus:

Het eerste onderwerp geef je nummer 1, het tweede onderwerp nummer 2 enz. tot het allerlaatste onderwerp nummer 12. Past het getal niet in het hokje dan kan je het ervoor schrijven.

- ☐ Delen van het lichaam van de man en vrouw
- ☐ Veranderingen van je eigen lichaam
- ☐ Verliefdheid en verkering
- ☐ Geaardheid (homo/ lesbi/ hetero)
- ☐ Seksueel overdraagbare aandoeningen (SOA)
- ☐ Voorbehoedsmiddelen
- ☐ Masturbatie

- ☐ Vrijen
- ☐ Zwanger worden
- ☐ Drugs en seks
- ☐ Drank en seks
- ☐ Loverboys

8.b Welk onderwerp zou je interessant vinden wat niet in de lijst staat?

.....

9. Welke vragen over seksualiteit heb jij, waarop je graag antwoord zou willen krijgen in de lessen seksuele voorlichting?

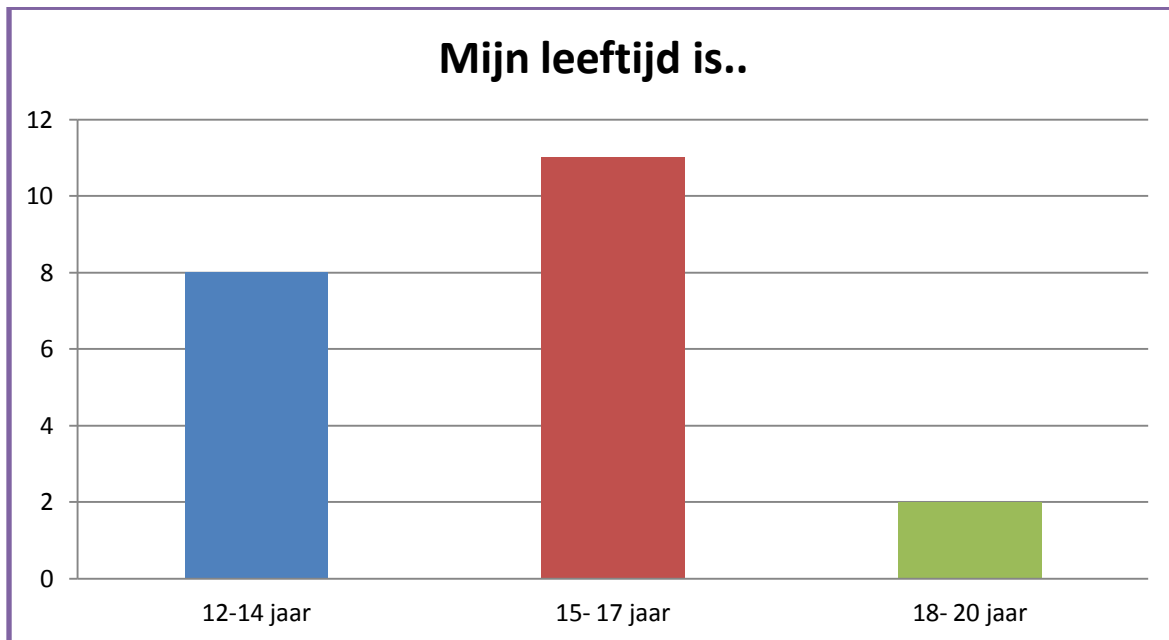
.....
.....
.....
.....
.....
.....

10. Wat vond je van deze vragenlijst?

.....
.....
.....

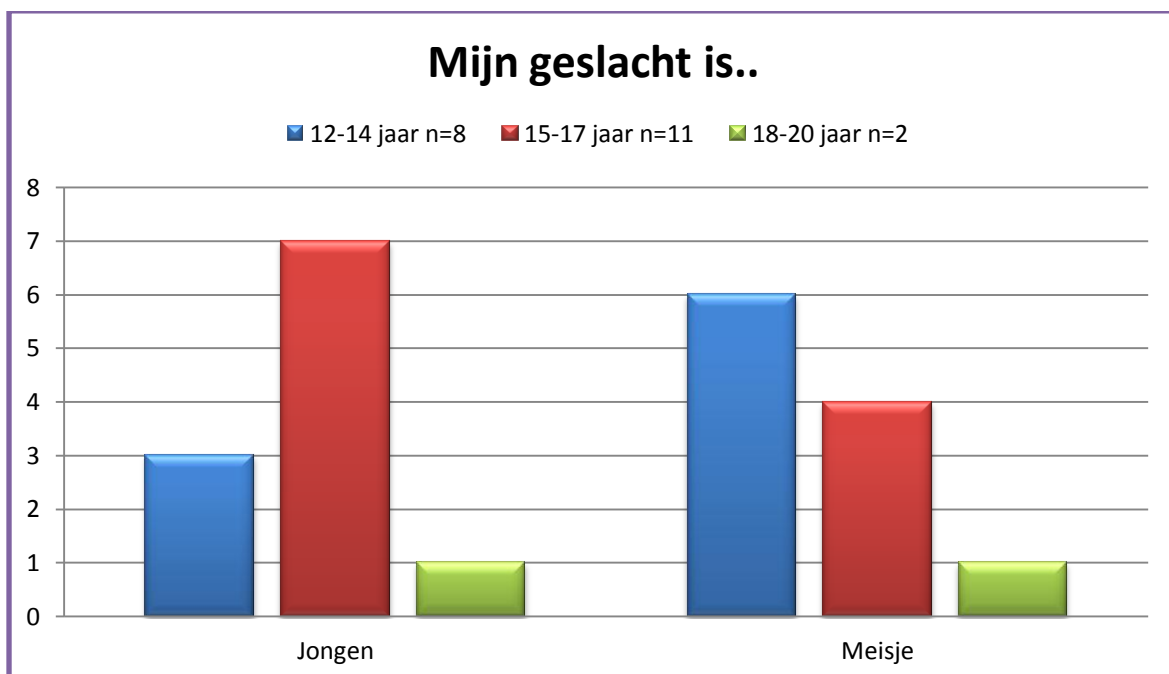
BEDANKT VOOR HET INVULLEN!

Bijlage 6 Grafieken uitkomsten vragenlijst eigen inbreng leerlingen lessen seksualiteit



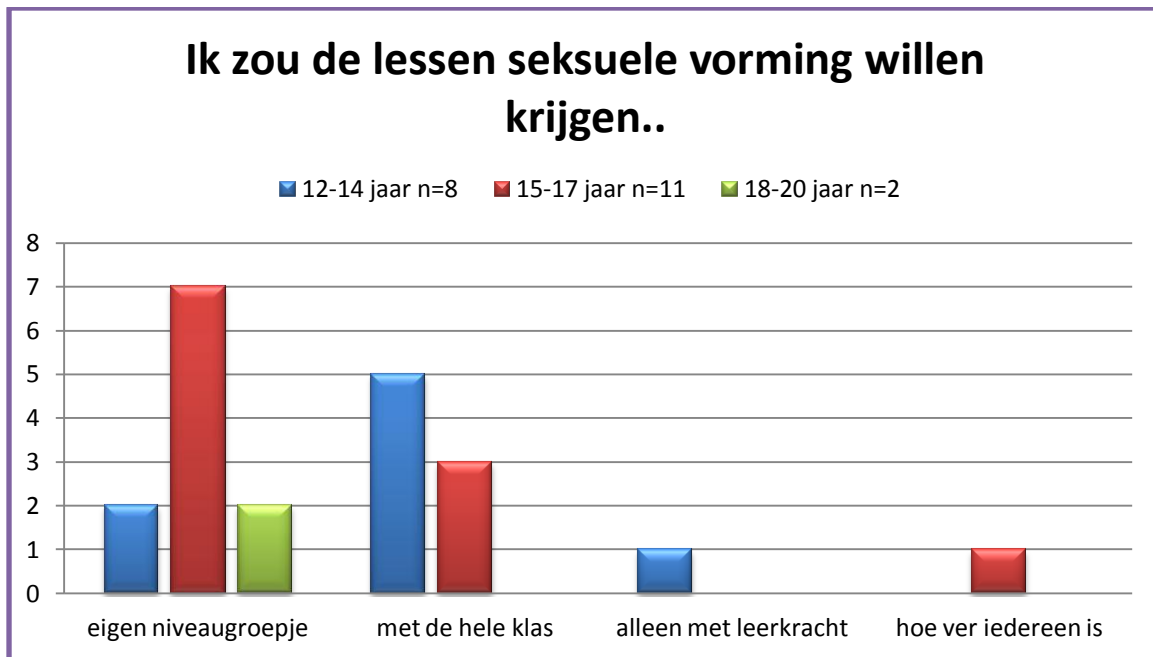
Grafiek 1 Vragenlijst eigen inbreng leerlingen lessen seksualiteit

De grootste groep leerlingen is 15-17 jaar, daarna volgen de leerlingen van 12- 14 jaar en het minste aantal leerlingen is 18 -20 jaar oud.



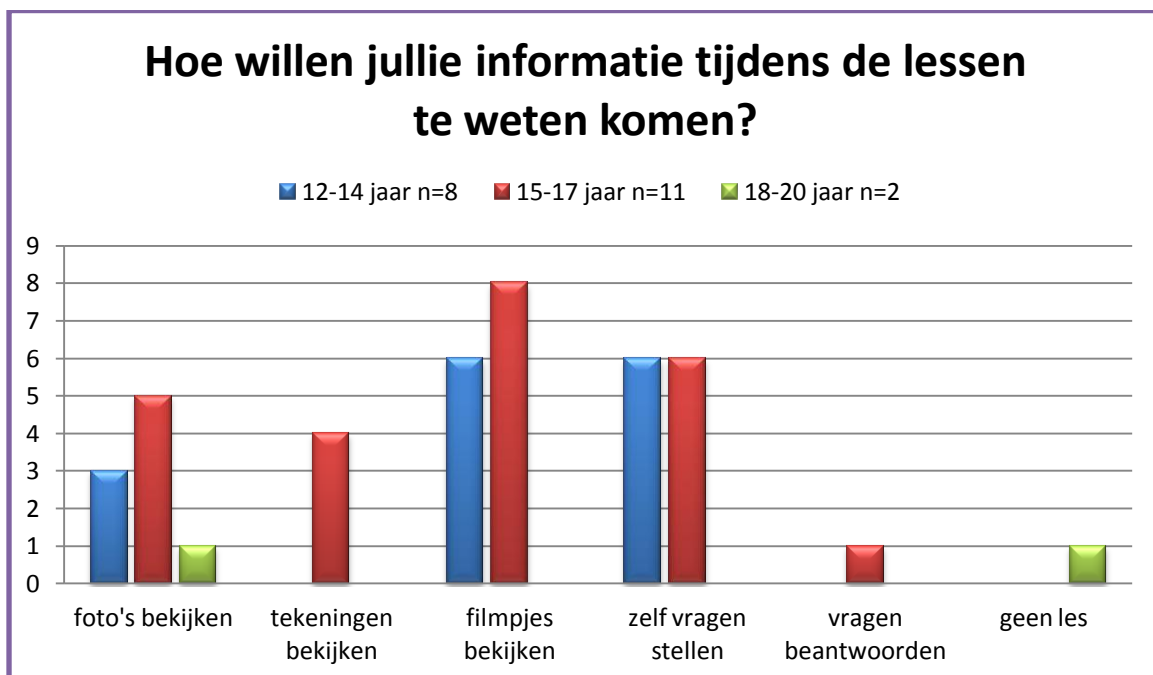
Grafiek 2 Vragenlijst eigen inbreng leerlingen lessen seksualiteit

Bij de 15- 17 jarigen zijn meer jongens dan meisjes, bij de overige leeftijdsgroepen zijn er meer meisjes dan jongens.



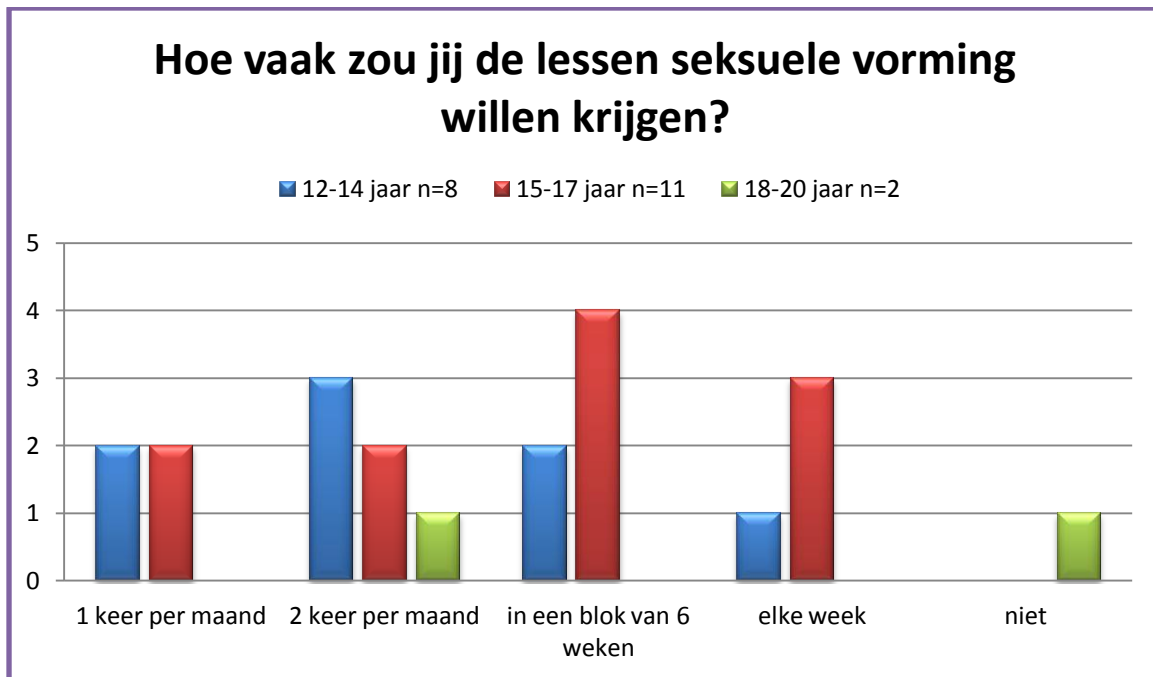
Grafiek 3 Vragenlijst eigen inbreng leerlingen lessen seksualiteit

Het merendeel van de leerlingen wil les krijgen in hun niveaugroepje. De 12-14 jarigen willen klassikale les krijgen.



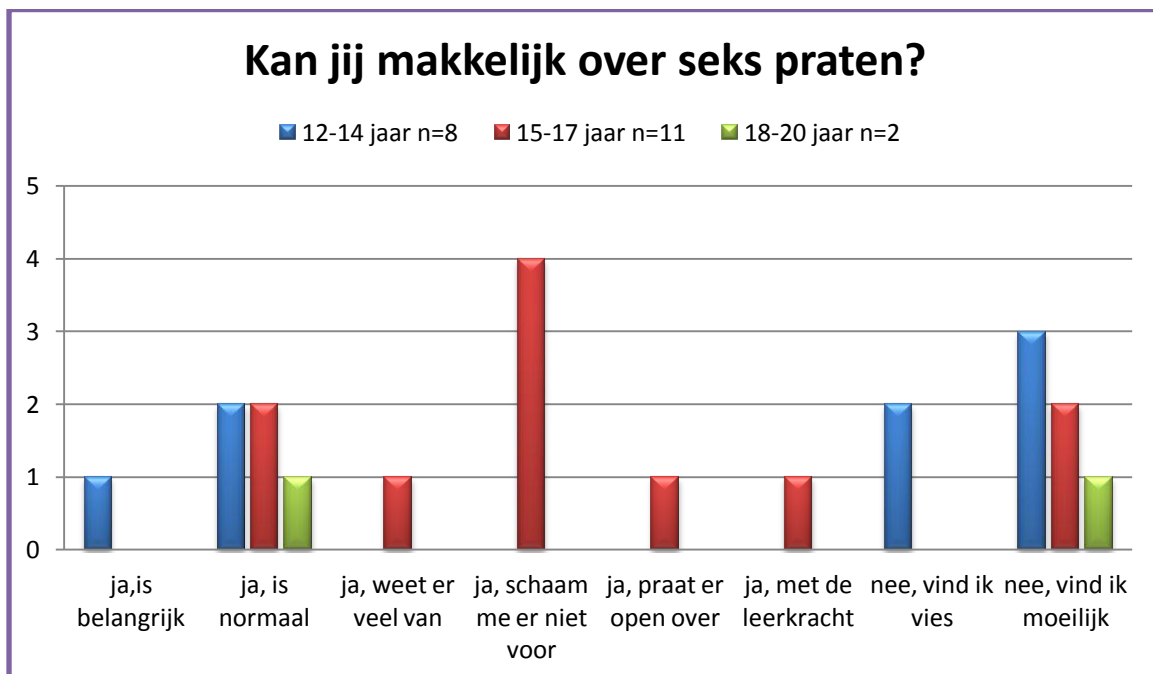
Grafiek 4 Vragenlijst eigen inbreng leerlingen lessen seksualiteit

Het merendeel van de leerlingen wil filmpjes bekijken, zelf vragen stellen en foto's bekijken.



Grafiek 5 Vragenlijst eigen inbreng leerlingen lessen seksualiteit

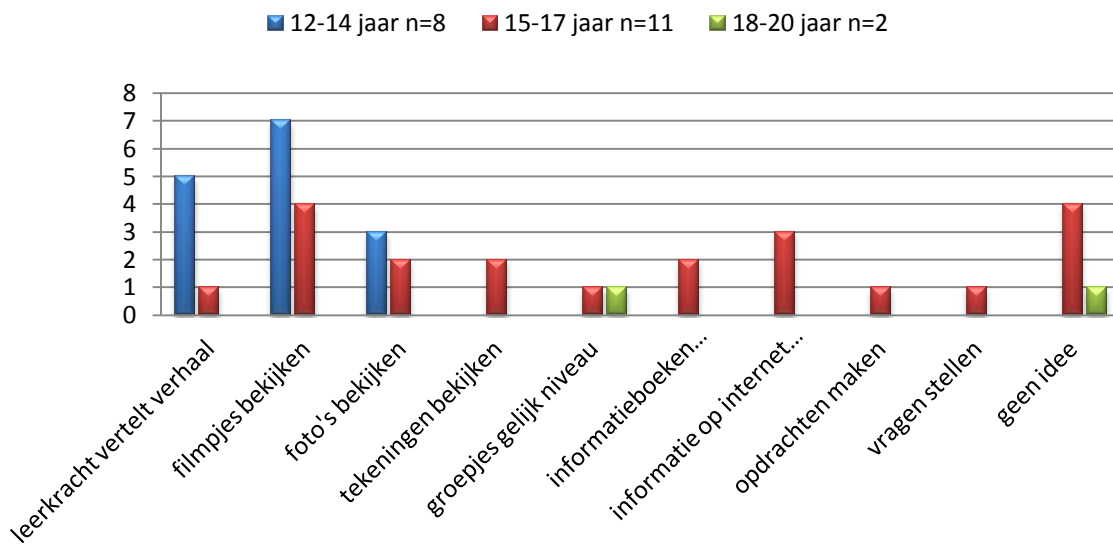
Het merendeel van de 15-17 jarigen willen les krijgen in een blok van zes weken, het merendeel van de andere leerlingen willen 2 keer per maand les krijgen.



Grafiek 6 Vragenlijst eigen inbreng leerlingen lessen seksualiteit

Het merendeel van de 12-14 jarigen vindt het moeilijk, de 15-17 jarigen schamen zich er niet voor en de 18-20 jarigen vinden het moeilijk maar ook normaal.

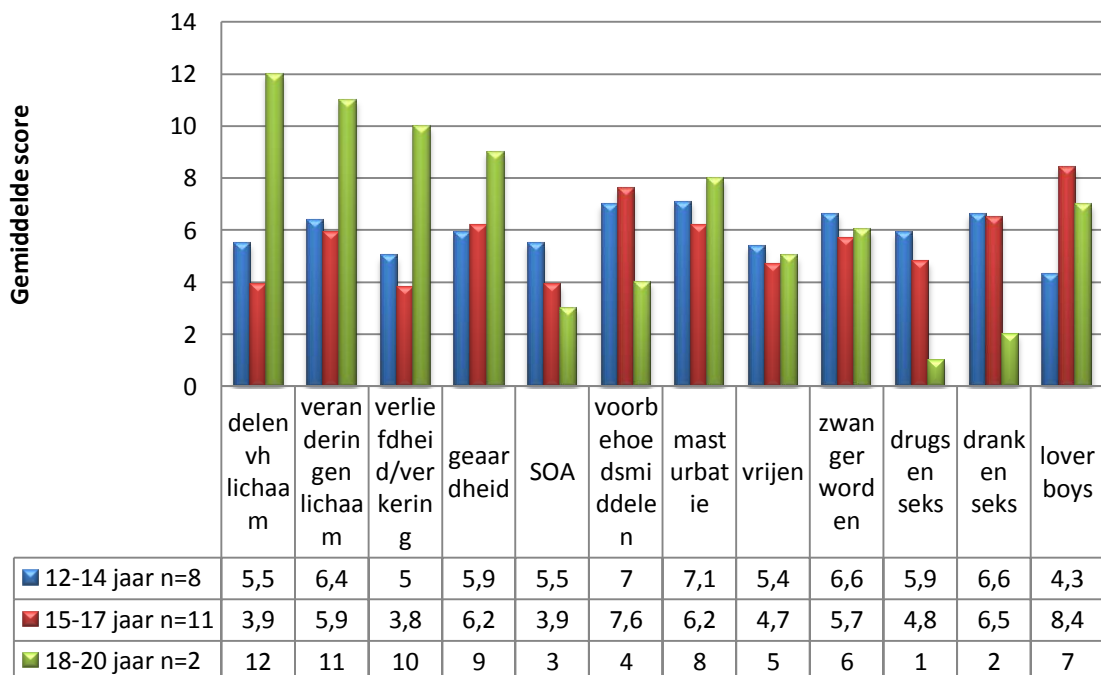
Hoe zou jij de lessen seksuele vorming willen zien?



Grafiek 7 Vragenlijst eigen inbreng leerlingen lessen seksualiteit

Het merendeel van de leerlingen wil filmpjes kijken, luisteren naar een verhaal dat de leerkracht vertelt of foto's bekijken.

Welk onderwerp wil je als eerst behandelen en welk onderwerp als laatst?



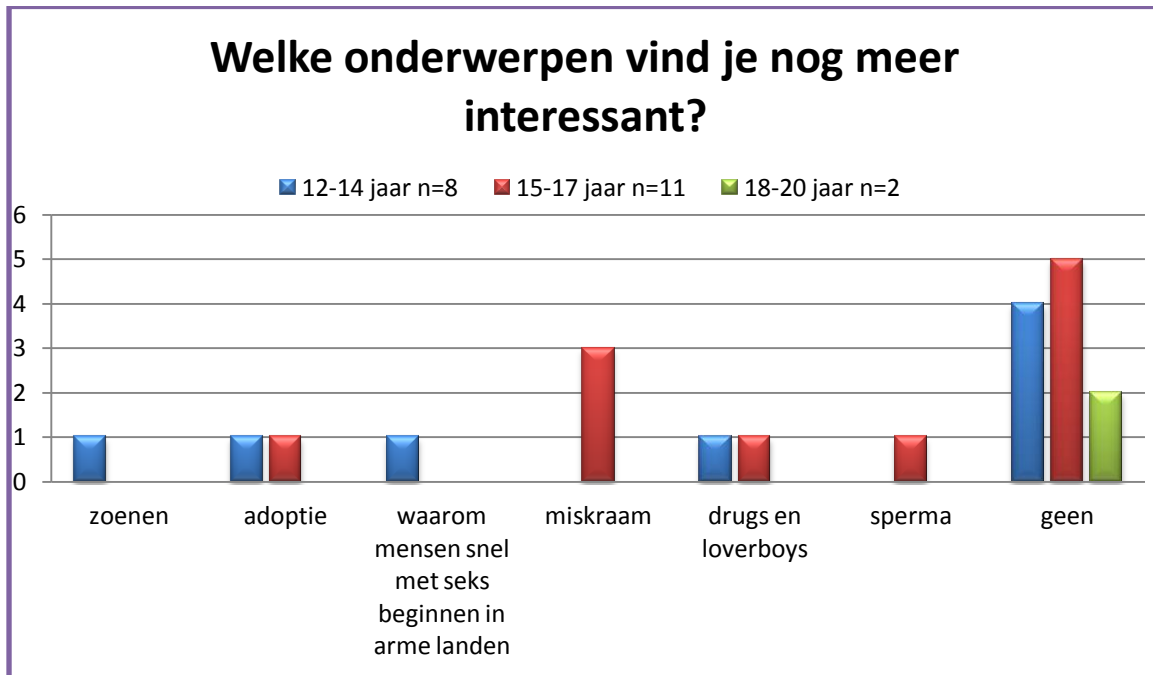
Grafiek 8 Vragenlijst eigen inbreng leerlingen lessen seksualiteit

De top drie van 12-14 jaar is loverboys, verliefdheid/ verkering en vrijen.

De top drie van 15-17 jaar is verliefdheid/ verkering, delen van het lichaam en SOA.

De top drie van 18-20 jaar is drugs en seks, drank en seks en SOA.

Concluderend kan ik zeggen dat er per leeftijdscategorie verschillen zijn in het aanbod van de onderwerpen die de interesses van de leerlingen hebben.



Grafiek 9 Vragenlijst eigen inbreng leerlingen lessen seksualiteit

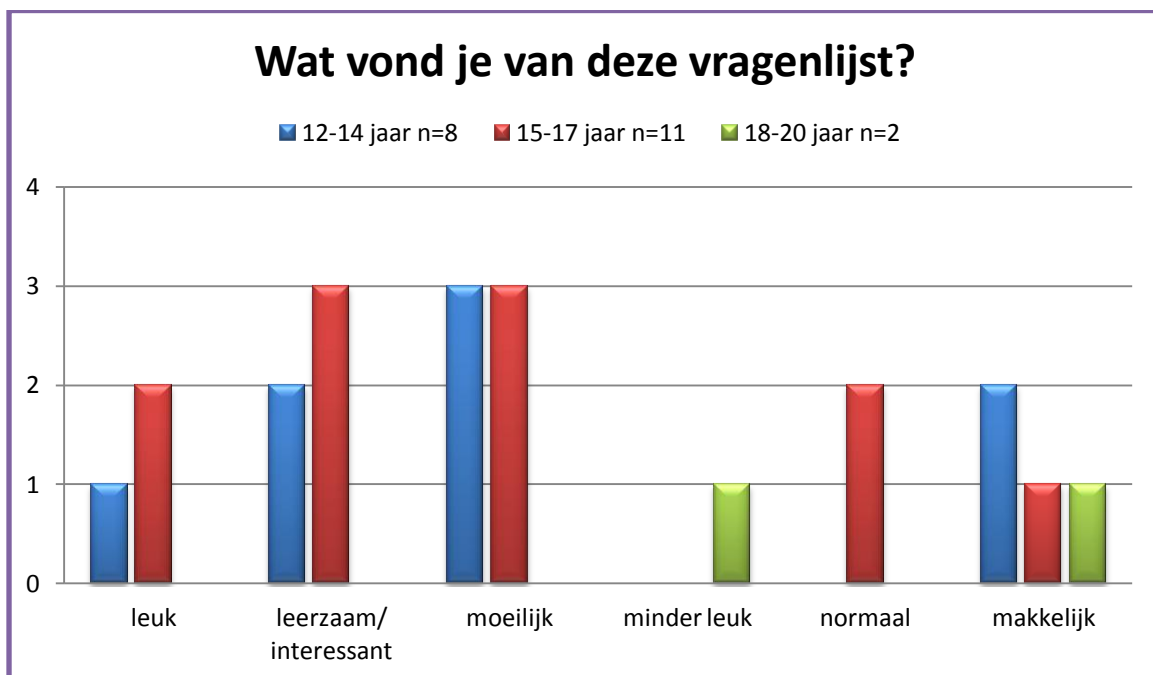
De onderwerpen miskraam, adoptie en drugs en loverboys vindt het merendeel van de leerlingen interessant.

Op welke vragen zou je graag antwoord krijgen in de lessen seksuele vorming?

- Ik weet niet zoveel over seks, ik wil dus alles weten
- Waarom mannen in arme landen, als ze vader worden, weglopen en nooit meer iets van zich laten horen.
- Wat betekent SOA?
- Hoe komt het dat je adoptieouders krijgt?
- Wat is het verschil tussen verliefdheid en verkering?
- Wat gebeurt er als je drank en drugs gebruikt? Heb je dan snel seks?
- Wat is masturbatie?
- Wat gebeurt er als een vrouw zwanger wordt?
- Hoe kan je snel zwanger worden als je 1 dag seks hebt gehad?
- Wat is een miskraam?
- Hoe zit het met seks op de computer?
- Ik heb geen vragen

Grafiek 10 Vragenlijst eigen inbreng leerlingen lessen seksualiteit

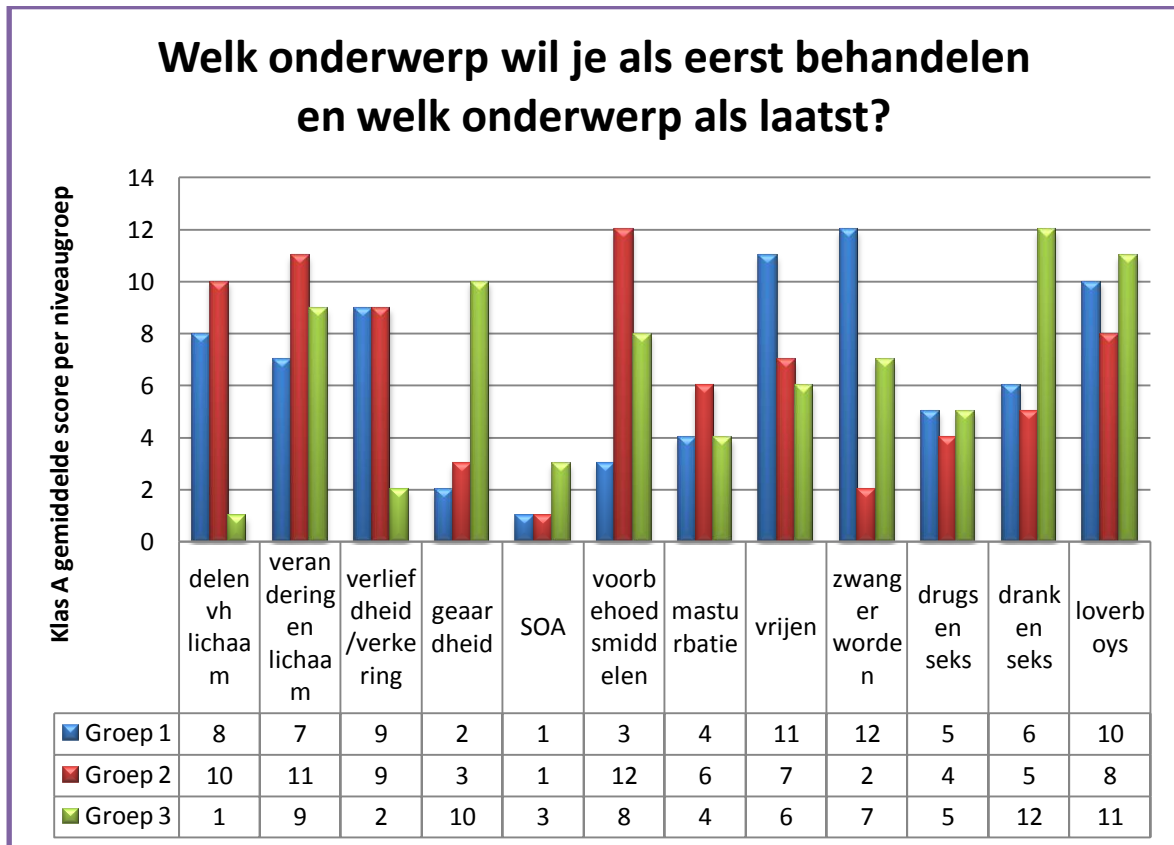
De 12-14 jarigen willen over veel verschillende onderwerpen dingen weten, de 15-17 jarigen willen meer over zwangerschap weten en de 18-20 jarigen hebben geen vragen.



Grafiek 11 Vragenlijst eigen inbreng leerlingen lessen seksualiteit

Het merendeel van de 12-14 jarigen vond de vragenlijst moeilijk, de 15-17 jarigen moeilijk maar ook leerzaam en de 18-20 jarigen vonden het makkelijk en minder leuk.

Concluderend over deze gehele vragenlijst kan ik zeggen dat er veel verschillen maar ook overeenkomsten zijn in de leeftijdscategorieën en hoe de leerlingen tegen de lessen seksualiteit aankijken. Door de overlap kunnen de lessen met bepaalde onderwerpen gelijktijdig aan verschillende leeftijden gegeven worden. In onderstaande grafiek is er aangegeven hoe de 15-20 jarige leerlingen in de niveaugroepen de lessen willen zien.



Grafiek 1 Indeling onderwerpen seksualiteit in niveaugroepen klas A

Uit grafiek 1 blijkt dat de drie groepen een andere voorkeur hebben bij de te behandelen onderwerpen. Zowel groep 1 als groep 2 hebben het onderwerp SOA als eerste voorkeur geplaatst, terwijl groep 3 dit onderwerp pas als derde voorkeur heeft aangegeven.

Bijlage 7 Vragenlijst eigen inbreng collega's lessen seksualiteit

Beste collega,

Fijn dat je mee wilt werken aan mijn onderzoek. Ik vraag je daarvoor om deze vragenlijst in te vullen. Door deze vragenlijst wil ik onderzoeken hoe jullie de informatieoverdracht tijdens de lessen seksuele voorlichting voor jullie zien en hoe de opzet van de lessen eruit moeten komen te zien. Bij het invullen van de vragenlijst hoeft je geen naam in te vullen. De antwoorden die je geeft gebruik ik alleen voor mijn onderzoek. Heb je een antwoord aangekruist dat je toch niet wilde, dan kan je daar een streep door zetten en verder gaan met de vragenlijst. Alvast bedankt!

Inge Koers

1. Hoe denk jij dat de lessen seksuele voorlichting het meeste rendement zullen opleveren?

- ☐ door de lessen te geven in niveaugroepjes
- ☐ door de lessen klassikaal te geven
- ☐ anders, namelijk.....

2. Welke materialen zouden er tijdens de lessen gebruikt moeten worden?

Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

- ☐ bekijken van foto's
 - ☐ bekijken van tekeningen
 - ☐ bekijken van filmpjes
 - ☐ inbreng van de leerlingen
 - ☐ anders, namelijk.....
-

3. Hoe vaak zouden de lessen seksuele voorlichting plaats moeten vinden?

- ☐ 1 keer per maand
 - ☐ 2 keer per maand
 - ☐ In een blok van 6 weken
 - ☐ anders, namelijk.....
-

4. Kan jij makkelijk over het onderwerp seks praten?

- ☐ Ja, want.....
.....
- ☐ Nee, want.....
.....

5. Hoe zou jij de lessen seksuele voorlichting willen zien? Welk onderwerp zou jij als eerste willen behandelen en welk onderwerp als laatste? Het eerste onderwerp geef je nummer 1, het tweede onderwerp nummer 2 en het allerlaatste onderwerp nummer 12. Past het getal niet in het hokje dan kan je het ervoor schrijven.

- ☐ Delen van het lichaam van de man en vrouw
- ☐ Veranderingen van je eigen lichaam
- ☐ Verliefdheid en verkering
- ☐ Geaardheid (homo/ lesbi/ hetero)
- ☐ Seksueel overdraagbare aandoeningen (SOA)
- ☐ Voorbehoedsmiddelen
- ☐ Masturbatie
- ☐ Vrijen
- ☐ Zwanger worden
- ☐ Drugs en seks
- ☐ Drank en seks
- ☐ Loverboys

6. Welk onderwerp zou je interessant vinden wat niet in de lijst staat?

.....
.....
.....

7. Op welke vragen zou antwoord willen geven in de lessen seksuele voorlichting?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

8. Wat vond je van deze vragenlijst? Eventuele opmerkingen/ suggesties

.....

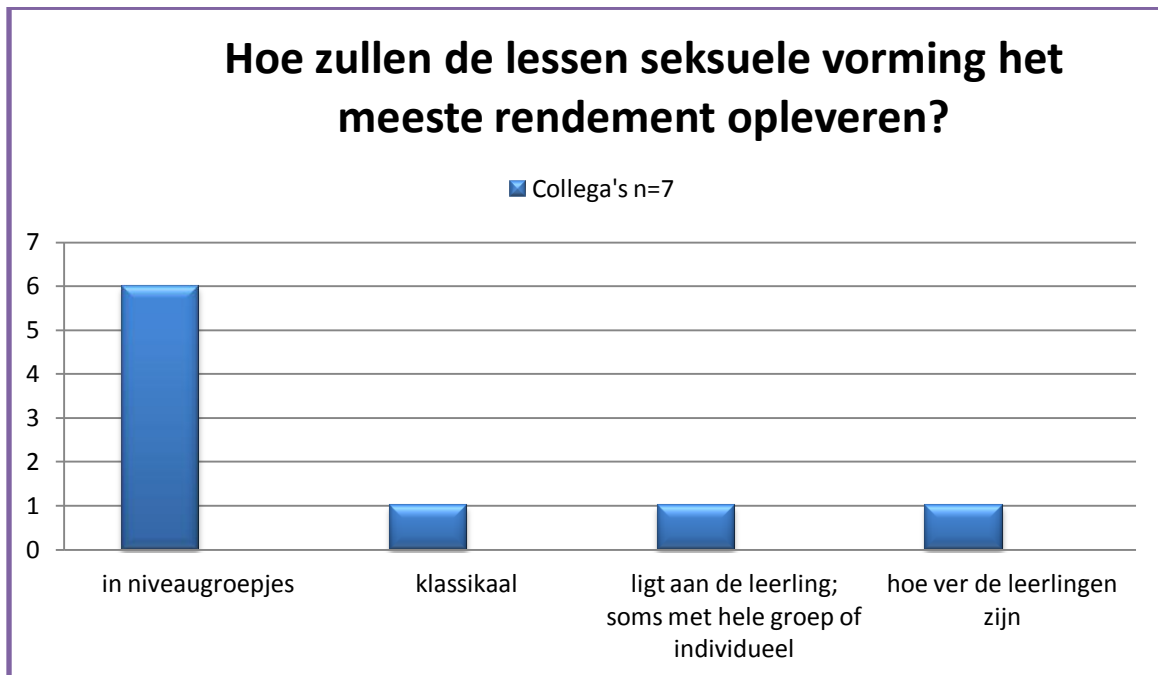
.....

.....

.....

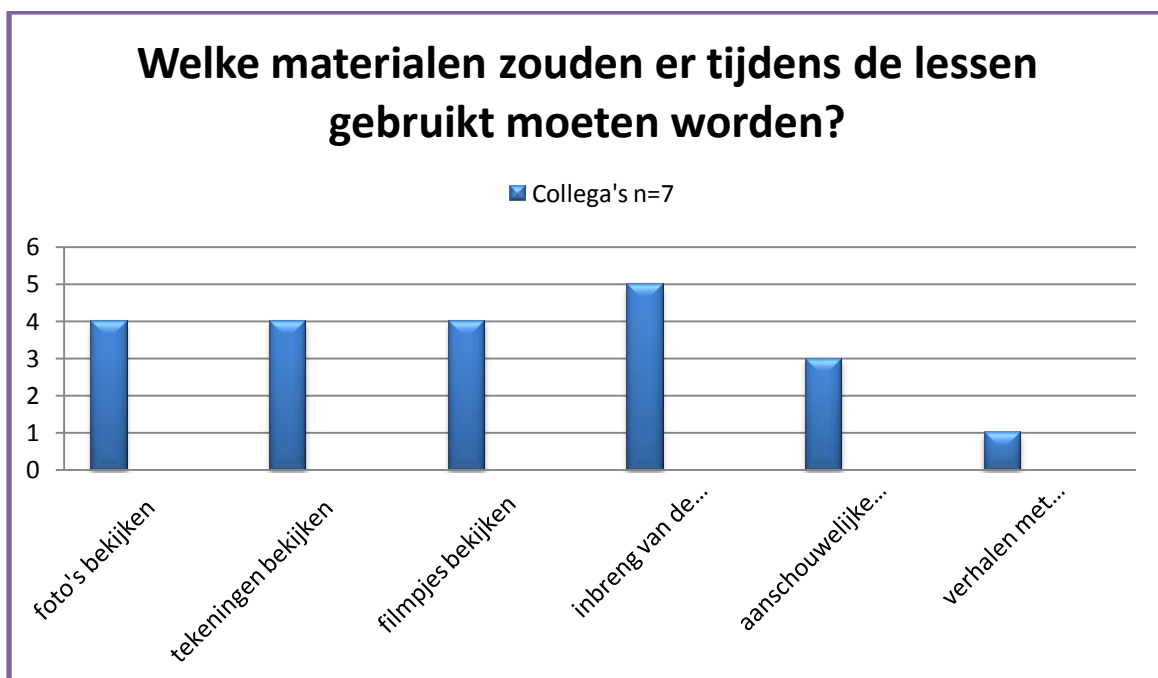
BEDANKT VOOR HET INVULLEN!

Bijlage 8 Grafieken uitkomsten vragenlijst eigen inbreng collega's lessen seksualiteit



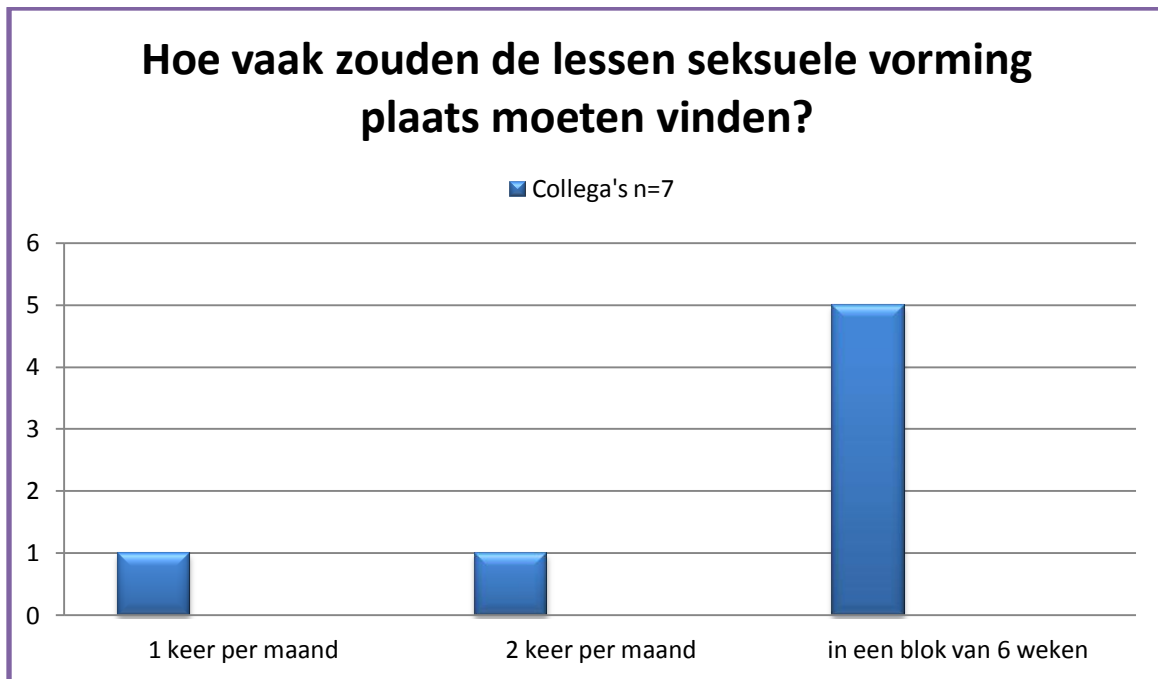
Grafiek 1 Vragenlijst eigen inbreng collega's lessen seksualiteit

Het merendeel van de collega's vindt dat er lesgegeven moet worden in de niveaugroepjes.



Grafiek 2 Vragenlijst eigen inbreng collega's lessen seksualiteit

Het merendeel van de collega's geeft aan dat inbreng van de leerlingen centraal moet staan en dat er foto's, tekeningen en filmpjes bekeken kunnen worden.



Grafiek 3 Vragenlijst eigen inbreng collega's lessen seksualiteit

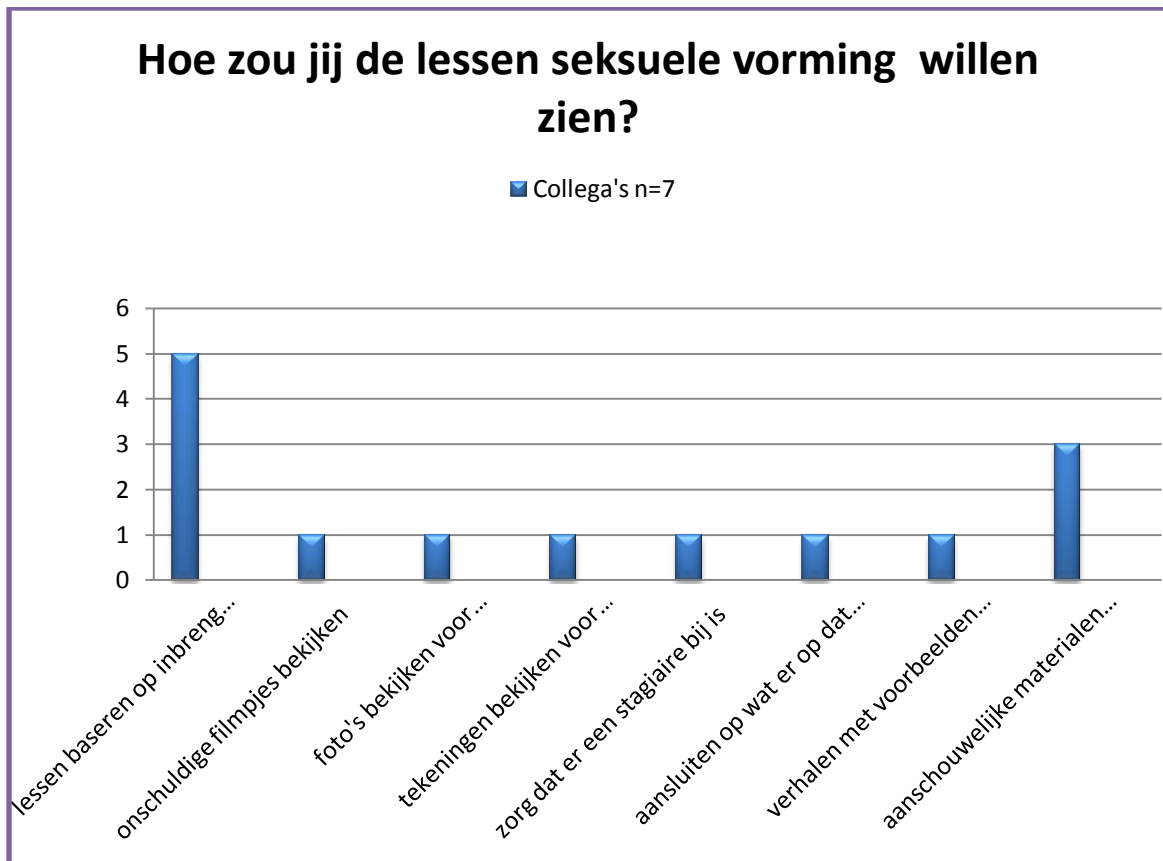
Het merendeel van de collega's vindt dat de lessen seksuele vorming in een blok van 6 weken gegeven moeten worden.

Kan je makkelijk over seks praten?

- Ja, ik ben er van huis uit altijd open over geweest, niet preuts en vind het leuk om er les over te geven.
- Ja, is belangrijk om met de leerlingen erover te kunnen hebben. Het ligt wel aan het onderwerp of de situatie.
- Ja, ik vind het belangrijk dat er op een gewone eerlijke manier over gesproken wordt.
- Ja, het hoort erbij en iedereen is ermee bezig.
- Ja, ik vind het belangrijk dat jongeren weten van hoe en wat.
- Ja, ik vind het belangrijk dat de leerlingen weten waar ze mee te maken kunnen krijgen en dat ze alles al weten.
- Ja, dat is iets normaal waar iedereen wel mee te maken gaat krijgen.

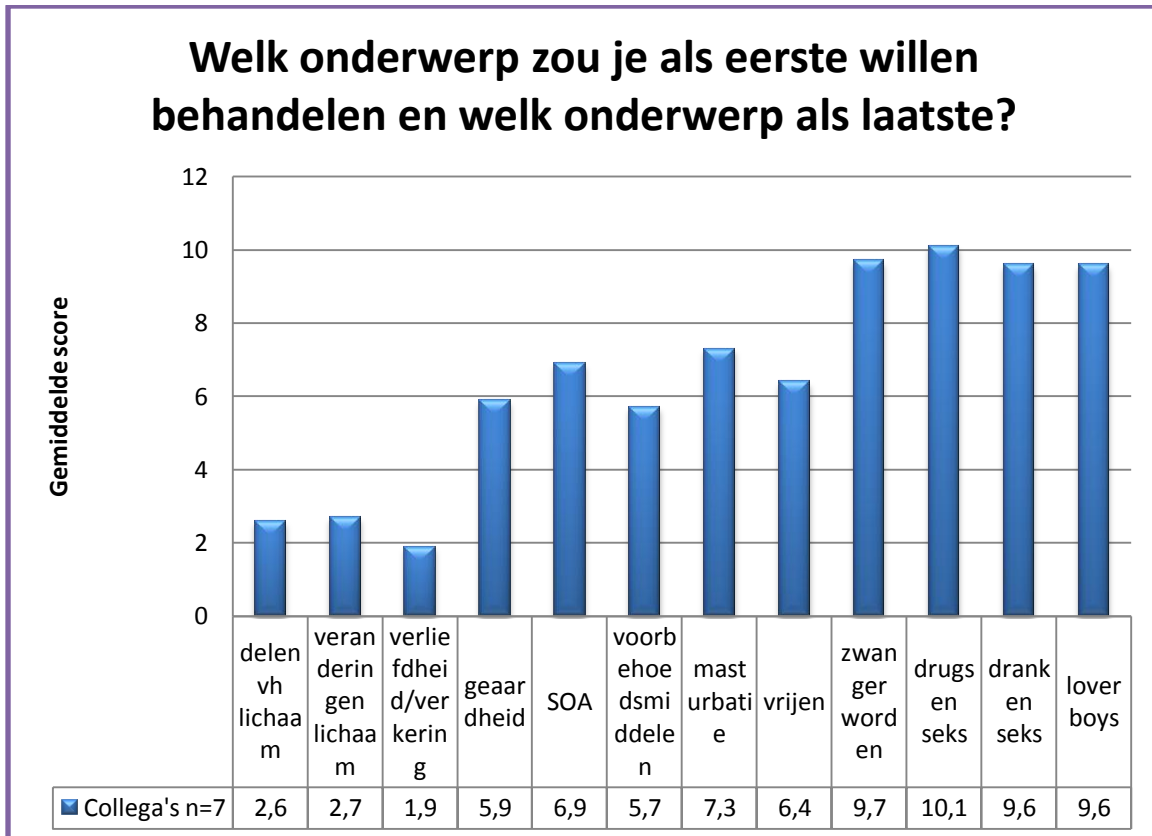
Grafiek 4 Vragenlijst eigen inbreng collega's lessen seksualiteit

Alle collega's geven aan dat zij makkelijk over seks kunnen praten en dat het belangrijk is om het daar met de leerlingen over te hebben.



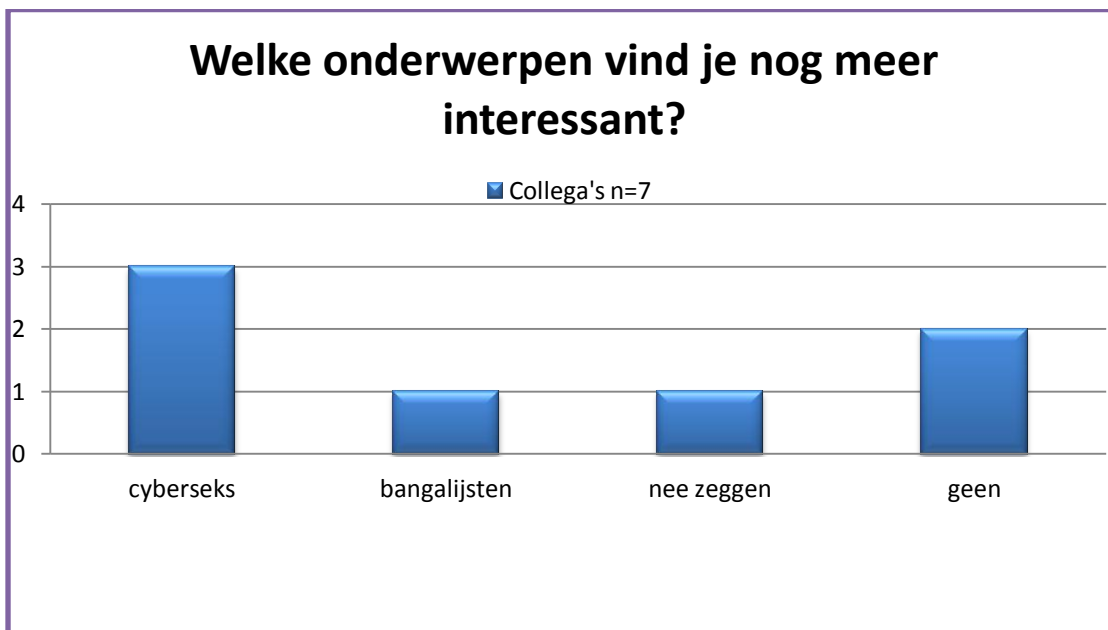
Grafiek 5 Vragenlijst eigen inbreng collega's lessen seksualiteit

Het merendeel van de collega's vindt dat de lessen gebaseerd moeten worden op de inbreng van de leerlingen en dat er aanschouwelijke materialen gebruikt worden in de lessen.



Grafiek 6 Vragenlijst eigen inbreng collega's lessen seksualiteit

De top drie van de collega's is verliefdheid/ verkering, delen van het lichaam en veranderingen aan het lichaam. Dit is gebaseerd op de gemiddelde cijfers die de collega's gegeven hebben, waarbij het cijfer 1 staat voor het eerste onderwerp dat zij willen behandelen.



Grafiek 7 Vragenlijst eigen inbreng collega's lessen seksualiteit

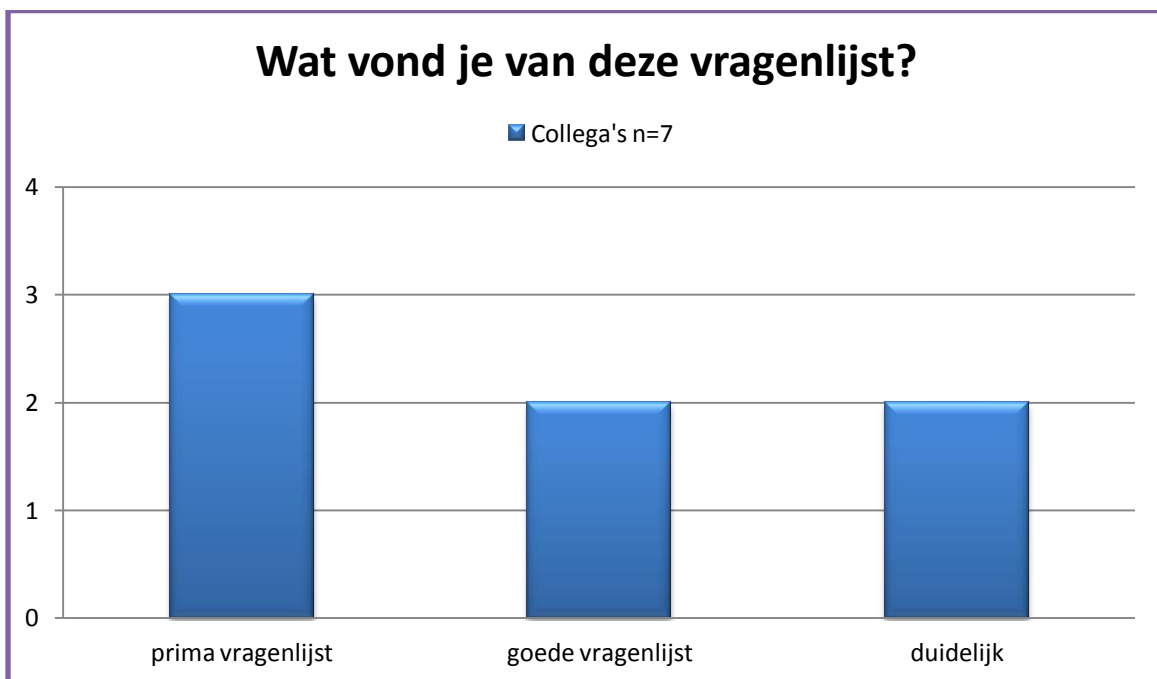
Het merendeel van de collega's zou cyberseks willen behandelen tijdens de lessen.

Op welke vragen zou je antwoord willen geven in de lessen seksuele vorming?

- Op alle voorkomende vragen, alles is bespreekbaar.
- Alles wat er besproken moet worden, relevantie van het onderwerp of situatie.
- Op de meeste vragen, sommige zijn privé.
- Met wie je seks hebt en waarom.
- Afhankelijk van wat er gevraagd wordt, geen privédingen.
- Op alle vragen.
- Allemaal, ik zou het juist wel leuk vinden om zoveel mogelijk vragen van de leerlingen te beantwoorden.

Grafiek 8 Vragenlijst eigen inbreng collega's lessen seksualiteit

De collega's geven aan dat zij alles wel willen bespreken in de lessen, maar een aantal collega's geven daarbij ook aan dat zij geen privédingen willen bespreken.



Grafiek 9 Vragenlijst eigen inbreng collega's lessen seksualiteit

De collega's geven aan dat zij dit een prima vragenlijst vonden.